

BRIQ

Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi

Cilt 1 Sayı 1 Kış 2019-2020

BRIQ, Türkçe-İngilizce yayınlanan
üç aylık uluslararası siyaset, ekonomi ve kültür dergisidir.

ISSN 2687-5896

Genel Yayın Yönetmeni
(Sorumlu Müdür)
Fikret Akfırat

Yazı İşleri Müdürü • G. Özlem Öztürk

Yayın Kurulu Koordinatörü • Dr. Öğr. Üyesi Efe Can Gürcan, İstinye Üniversitesi

Yayın Kurulu

Mehmet Adnan Akfırat, Türk-Çin İş Der • Salih Ertan, Elektrik Mühendisi • Dr. Öğr. Üyesi Efe Can Gürcan, İstinye Üniversitesi
Hüseyin Haydar, Şair • Doç. Dr. Şiir Kılış, TÜBİTAK, ODTÜ • Dr. Handan Konar, Şanghay Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur Murat Leloğlu, ODTÜ • Prof. Dr. Ufuk Tutan • Dr. Öğr. Üyesi Yang Chen, Şanghay Üniversitesi

Danışma Kurulu

Cankut Bagana, Onur Air Yönetim Kurulu Başkanı • Prof. Dr. Cheng Enfu, Çin Sosyal Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Guo Changgang, Şanghay Sosyal Bilimler Akademisi • Cem Gürdeniz, Emekli Tümamiral • Prof. Dr. Emin Gürses, Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar Hacısalihoğlu, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Rektörü • Doç. Dr. Han Zhimin, Şanghay Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi
Faik Işık, Avukat • Beyazıt Karataş, E. Hv. Pt. Tümgeneral • Prof. Dr. Birol Kılış, Hacettepe Teknokent
Prof. Dr. Semih Koray, Bilkent Üniversitesi • Ethem Sancak, BMC Yönetim Kurulu Başkanı • Prof. Dr. Sun Degang, Fudan Üniversitesi
Prof. Dr. Yang Guang, Tsinghua Üniversitesi • Selim Yaşar, Yaşar Holding Yönetim Kurulu Başkanı • Wu Keming, Emekli Büyükelçi

Editörler

Deniz Eren Erişen, Çin Bilimler Akademisi, Doktora öğrencisi • Orçun Göktürk, Pekin Ekonomi Üniversitesi, Yüksek Lisans öğrencisi
Bedii Gürcan, Renmin Üniversitesi, Doktora öğrencisi • Ebru Şahin, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi öğrencisi
Arda Tunçel, Şanghay Üniversitesi, Yüksek Lisans öğrencisi • Serdar Yurtçipek, Zhejiang Üniversitesi, Yüksek Lisans öğrencisi

Grafik Tasarım • Mehmetcan Öztürk

Yönetim Yeri • Aksaray Mah. Cerrahpaşa Cad. No: 5 D: 9 Fatih-İstanbul
www.briqjournal.com • editor@briqjournal.com

Yayın Türü • Süreli Bilimsel Dergi

Sahibi ve Genel Müdür

Çin İş Geliştirme ve Dostluk Derneği (Türk-Çin İş Der) adına Emine Sağlam

Baskı Sorumlusu ve Dağıtım • Ajans Gala

Baskı • Öztepe Matbaa

Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. İskitler Özer Han D: 95 Altındağ-Ankara

Yayın İlkeleri

Dünya siyasetinin çok kutuplaşması ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğinin hız kazanması, Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutuplu bir dünya düzeni yaratma arzusunun boşa çıkarmıştır. İşte böyle bir dönemde, emperyalist devletlerin küreselleşmeciliğini reddeden yeni bir dünya düzeninin şekillendiği gözlemlenmektedir. Şekillenmekte olan yeni dünya düzeni, kamusal ağırlıklı projeler üzerinden ortak kalkınma ve dayanışma sağlamaya meyilli gelişmekte olan ülkelerin gereksinim ve özlemlerine yanıt vermelidir. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2013'te ortaya attığı Kuşak ve Yol Girişimi, bu temelde yeni bir işbirliği modeli için uygun bir fırsat ve zemin oluşturmuştur.

Kuşak ve Yol Girişimi, İpekyolu kavramını yeniden uygulamaya yönelik çığır açıcı bir hamledir. İpekyolu, 2 bin yıl öncesine kadar Çin'in küresel refaha, ticarete ve işbirliğine yoğun şekilde katkı koyduğu bir dönemi betimlemektedir. Günümüzün İpekyolu projesi ise bu kez demir ve deniz yollarının yanı sıra dijital sistemleri de içermektedir.

Kuşak ve Yol Girişimi; Çin'in teklifi ve desteğiyle Asya, Avrupa, Afrika ve Latin Amerika'dan 60'ın üzerinde ülkeyi ortak refah ve kalkınma gayesiyle bir araya getirmeyi öneriyor. Bütün bu ülkeler, günümüzde dünya gayri safi milli hasılasının neredeyse yarısını gerçekleştirmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi; Batı merkezli dünya düzeninden farklı olarak, insanlığın ortak çıkarları adına küresel üretim ve ticareti ilerletmeye yönelik barışçıl bir işbirliği yaratma arzusundadır. Emperyalist sömürü düzenini kesin olarak reddetmektedir. Barut, baharat, ipekliler, pusula ve kâğıdı 2 bin yıl önce insanlığa sunan Asya merkezli İpekyolu; bugün de yapay zekâ, kuantum bilgisayar, yeni enerji ve malzeme teknolojileriyle uzay vizyonunu yaygınlaştırmayı, gelişmekte olan ülkelere teklif ediyor. Bunun yanı sıra, Kuşak ve Yol Girişimi, ekosistemi yok olmanın eşiğine getiren iklim değişikliği ve diğer çevresel tehditlere karşı biyoekonomik planların oluşturulup hareket geçirilmesi için paydaş ülkelere teşvik ve fırsatlar sunmaktadır.

Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğini ilerletmede kilit bir konuma sahiptir. Tıpkı eski İpekyolu'nda olduğu gibi, Kuşak ve Yol Girişimi'nin Asya'dan batıya açılan en ileri kapısı konumunda olacaktır. Yine Türkiye, Kuşak ve Yol Girişimi'nin Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ekseninde son derece önemli bir konumdadır. Ancak genel olarak Çin'in gelişmesi ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin insanlığın geleceğine katkıları; Türkiye'de akademi, medyada ve siyaset dünyasında çok yüzeysel bir şekilde bilinmektedir. Bu durumun başlıca nedeni, Türk akademi ve medyasının, buna bağlı olarak da siyasi karar vericilerin, Çin'i Batı kaynaklarından takip etmeleridir. Aynı şekilde Türkiye'deki değişim ve dönüşümlerle ilgili bilgiler, Batı kaynakları süzgecinden geçerek Çin'e ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin potansiyel ortakları olan diğer ülkelere ulaşmaktadır.

BRIQ, Asya Yüzyılı'na doğru ortaya çıkan yeni olanak ve güçlükleri derinlemesine anlama amacıyla yayın hayatına atılmıştır.

BRIQ, öncelikle Çin ve Türkiye'nin akademisyen, aydın ve karar vericileri arasında doğrudan görüş ve bilgi alışverişini sağlayacaktır. Aynı zamanda insanlığın ortak geleceği için tarihsel olanaklar sağlayan Kuşak ve Yol Girişimi temelinde bütün dünyanın, özellikle de gelişmekte olan dünyanın entelektüel birikimini bir araya getirecek bir platform olma iddiasındadır.

Dergi, bireysel kâr ve çıkar sistemine karşı halkın yararının temel ilke olarak benimsendiği kamucu ekonomilerin dönüştürücü gücünü ortaya koyan entelektüel katkıların yayımlanmasına adanmıştır. Özellikle Kuşak ve Yol Girişimi'nin kamucu ekonomi modelinin uygulanmasındaki rolünü ve bu girişimin gelecekteki ortaklarının mevcut dönüştürücü potansiyele katkılarını anlamak derginin öncelikleri arasındadır.

BRIQ, adil bir uluslararası dünya düzeni altında insanlığın birliğini savunmaktadır. Dolayısıyla Avrasya, Afrika ve Amerika başta olmak üzere tüm dünyadan seçkin akademisyen ve aydınların bulunduğu bir yayın organı olacaktır. Barış, kardeşlik, işbirliği, refah, toplumsal fayda ve ortak kalkınma ilkeleri temelinde yeni bir uygarlığın savunucuları BRIQ çatısı altında buluşacaklardır.

Yazım Kuralları

BRIQ, akademik makalelerden kitap incelemelerine, araştırma/inceleme yazılarına, röportajlara, haber bültenlerine ve ana makalelere uzanan geniş bir içerik dizisini yayımlar.

Yayın Kurulu, özel konular için bildiri çağrısı yayımlayabilir; yazılara katkı sağlaması için yazarları davet edebilir. Ayrıca talep edilmemiş gönderileri de memnuniyetle karşılar.

Gönderiler İngilizce ya da Türkçe kabul edilir. Tüm gönderiler kısa bir biyografi (en fazla 150 kelime) içermeli ve briq@briqjournal.com adresine Microsoft Word dosya eki olarak gönderilmelidir. Daha önceden yayımlanmış olan ya da başka dergiler tarafından incelenmekte olan makaleler ve diğer içerikler yayımlama için dikkate alınmayacaktır.

BRIQ, American Psychology Association (APA, 6th edition, <https://www.apastyle.org>) yöntemini izler ve İngilizce makalelerde Amerikan İngilizcesi yazımını kullanır.

BRIQ, tüm "akademik makaleler" için çift kör hakem değerlendirme sürecini uygular.

Akademik makaleler özetler, notlar, referanslar ve diğer tüm içerikler dahil 5000 ila 9000 kelime aralığında olmalıdır. Bir özet (en fazla 200 kelime) ve 5 anahtar kelime içeren tamamen isimleştirilmiş yazının ve tam yazar bilgisinin dahil olduğu bir kapak sayfası da dergiye ulaştırılmalıdır.

Kitap incelemeleri 1000 kelimedenden uzun olmamalıdır. İki ya da daha fazla çalışmayı içeren araştırma/inceleme yazıları en fazla 3000 kelime olabilir.

Haber gelişmelerinin kısa analizini içeren haber bültenleri, 1500 kelimedenden uzun olmamalıdır. Rapor ve analizi birleştiren ana makaleler en fazla 3500 kelime olabilir.

Röportaj önerileri için lütfen Yayın Kurulu ile iletişime geçiniz.

EDİTÖRDEN

Büyük Devrimci Mustafa Kemal Atatürk, İkinci Dünya Savaşı'nın eşiğinde, dünyanın yeni çağda nasıl şekilleneceğini şu sözlerle vurgulamıştı: "Doğudan şimdi doğacak güneşe bakınız. Bugün günün nasıl ağardığını görüyorsam, uzaktan bütün Doğu milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. Sömürgecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı geçecektir."*

20. yüzyılın başı, Doğu'nun emperyalizme karşı başkaldırısının ve zaferlerinin başlangıcıydı. 21. yüzyılda ise Batı Asya'dan, Uzak Asya'ya ve Güney Amerika'dan Afrika'ya kadar gelişmekte olan ülkeler adil bir uluslararası düzen talebiyle ayağa kalkıyor.

Doğu gelişip ve ilerlerken, Batı daralıyor ve geriliyor. Asya ile Avrupa, Akdeniz üzerinden de Afrika bağlantısıyla üç kıta arasında bir köprü olan Türkiye, binlerce yıllık devlet mirası ve büyük kültür birikimiyle bu yeni düzenin inşasında anahtar rol oynayacak ülkedir. Türkiye, bu potansiyeli harekete geçirecek koşullar ve olanakların da ortaya çıktığı bir dönemi yaşıyor.

Türkiye, sadece Çin ile değil aynı zamanda Asya'nın geri kalanıyla, Afrika ve Güney Amerika ile 21. yüzyılın İpek Yolu'nda, Kuşak ve Yol Girişimi'nde (KYG) buluşuyor. Yükselen Asya'da onurlu yerini almaya başlayan Türkiye, Avrupa ülkeleri ve ABD ile eşit ilişkiler kurma olanağına kavuşuyor.

Ortak refah ve paylaşarak gelişme hedefleriyle öne çıkan KYG, katılan ülkelere sağladığı ekonomik yararın ötesinde, dünya düzenini şekillendirmeye aday yeni tür bir işbirliği modelini geliştiriyor.

BRIQ, Asya'dan, Afrika'ya, Latin Amerika'dan, Avrupa'ya; akademisyenleri, araştırmacıları, yazarları, sanatçıları, karar vericileri ve iş dünyasını bu fırsat ve zemini tartışmaya davet ediyor. BRIQ, gelişen dünyanın uluslararası adil düzen kurma çabasına, Türkiye'deki entelektüel birikimin öncü konumlarda katkı sunabilmesini sağlayacak bir platformdur. BRIQ, Türkiye'nin olduğu kadar gelişmekte olan diğer ülkelerin de sesi ve soluğu olacaktır.

İddialıyız. Çünkü Türkiye'ye ve insanına, gelişen dünyanın insanlık birikimine güveniyoruz.

FİKRET AKFİRAT

Genel Yayın Yönetmeni

*Mustafa Kemal Atatürk, 26 Mart 1933, Mısır Büyükelçisi Ahmet Remzi'ye Söyledikleri, (Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.26, s. 144; Dünya, 20 Aralık 1954, Numara: 1007, s. 1,7)

İÇİNDEKİLER

06-17

EFE CAN GÜRCAN

Amerika Sonrası Dönemde
Adil Bir Dünya Düzeni İnşa Etmek

18-23

SEMIH KORAY

Kuşak ve Yol Girişimi
Yeni Ufuklar Açıyor

24-31

WANG Yİ

Kuşak ve Yol Girişimi'nin
Yüksek Nitelikli Gelişimi için
Yeni Bir Yolculuk

32-44

UFUK TUTAN

Küresel Güç Sistemlerinin
Politik-Ekonomik Biçimlenişi:
18. Yüzyıldan Günümüze

45-55

ŞERİF EMRE GÖKÇAY

21. Yüzyılda Yeni İpek Yolu'nu Kurmak:
Çin-Türk Perspektifinden
Kuşak ve Yol Girişimi

56-66

YANG CHEN

Ortadoğu'daki Bölgesel Düzenin
Yeniden İnşasında Çin'in Rolü:
İtici Güçler, Fırsatlar ve Zorluklar

67-72

HÜSEYİN HAYDAR

Dünyanın Kuşak Yol'a,
Kuşak Yol'un Şiire İhtiyacı Var
ve Kuşak Yol Şairlerine Çağrı

Amerika Sonrası Dönemde Adil Bir Dünya Düzeni İnşa Etmek

EFE CAN GÜRCAN

Dr. Öğr. Üyesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstinye Üniversitesi

Efe Can Gürçan, yüksek lisansını Montreal Üniversitesi Uluslararası Çalışmalar Programı'nda ve doktoraasını Simon Fraser Üniversitesi Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü'nde tamamlamıştır. Saint Benoît Fransız Lisesi ve Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur. İngilizce, Fransızca ve İspanyolca bilmektedir. Latin Amerika ve Ortadoğu'da uluslararası kalkınma, uluslararası çatışma ve uluslararası kurumlar alanlarında uzmanlık kazanmıştır. Yabancı, ulusal ve hakemli platformlarda üç kitap ve onlarca makale yayımlamıştır. İstinye Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Araştırma ve Geliştirmeden Sorumlu Dekan Yardımcılığı ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Öğretim Üyeliği'nin yanı sıra Kanada Manitoba Üniversitesi'nin Jeopolitik Ekonomi Araştırmalar Merkezi'nde Araştırma Üyeliği'ni sürdürmektedir.

ÖZ

George H. W. Bush'un yaklaşık 30 yıl önce gerçekleştirdiği "Yeni Dünya Düzeni" çağrısından beri dünyada pek çok şey değişmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Soğuk Savaş sonrasındaki liderliği, küresel istikrar yaratmada başarısızlığa uğramakla kalmamıştır; aynı zamanda sosyoekonomik eşitsizliklerin küresel ölçekte keskinleşmesine yol açmıştır. Tabii bu durum, çok kutuplu bir dünya düzeninin ortaya çıkışını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Siyaset biliminde "dünya düzeni" kavramı, meşruiyetini uluslararası işbirliğine yönelik birtakım adalet ölçütlerinden alan bir küresel yönetim sistemini anlatır. Mevcut makale, John Rawls esinli bir adalet felsefesinin bakış açısından dünya düzeni kavramını yeniden ele almayı önermektedir. Bunu gerçekleştirirken amaç, ABD merkezli dünya düzeninin temel adalet meselelerine yönelik bugüne kadar nasıl bir yaklaşımda bulunduğunu ve aynı zamanda kurulu dünya düzenine karşı yükselen yeni alternatiflerin benzer meseleleri Amerika sonrası bir bağlamda nasıl değerlendirdiğini anlamaktır. Makale, süreç analizi yöntemini kullanarak üç bölümden oluşan bir sav ileri sürmektedir. İlk olarak ABD'nin liderliği, küresel yönetişimin ana değerleri olarak karşılıklılık ve karşılıklı güven ilkelerini korumada başarısızlığa uğramıştır. Bunun yerine, gelişmekte olan ülkeler daha adil bir dünya için alternatif değer ve ilkeler öne sürmede başı çekmeye başlamıştır. İkinci olarak ABD'nin liderliği, uluslararası kalkınmaya engel olma pahasına neoliberalizm ve askeri müdahalecilik gibi sömürücü ve zora dayalı pratiklere başvurmayı sürdürmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ise barışçıl ve sürdürülebilir insani kalkınma pratiklerini öne çıkarmaktadır. Üçüncü ve bütün bunlara bağlı olarak ABD'nin liderliği, kendi oluşturduğu kurumsal düzenlemelerdeki krizin önünü alamamaktadır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin alternatif küresel yönetim kurumları yaratmasına koşut ilerlemektedir.

Anahtar Kelimeler: adalet; askeri müdahalecilik; dünya düzeni; küresel yönetişim; neoliberalizm; uluslararası işbirliği

GEORGE H. W. BUSH'UN YAKLAŞIK 30 YIL önce yaptığı "Yeni Dünya Düzeni" çağrısından beri dünyada pek çok şey değişmiştir. Bush, Birinci Körfez Savaşı'nın tırmanışa geçtiği dönemlerde yaptığı bir konuşmada, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğinde "terör tehdidinden arınmış, daha güçlü bir adaletin peşinde ve daha kapsamlı bir barış sağlayacak" (Bush, 1990, par. 6) bir yeni dünya düzeni ilan etmişti. "ABD liderliğinin alternatifinin olmadığını" (Bush, 1990, par. 9) iddia ederek ABD'nin küresel itibar ve güvenilirliğini vurgulamıştı. Bush, bir başka konuşmasında Körfez Savaşı'nın Yeni Dünya Düzeni yolunda ABD için ilk başarılı sınama teşkil ettiğini ifade etmişti (Bush, 1991). Böylelikle ABD'nin Yeni Dünya Düzeni hayalinin savaştanlık ve küresel adalet ilkelerinin reddiyesi üzerine kurulu olduğunu saklamıyordu.

Tabii ABD'nin savaştan ve adaletsiz yaklaşımının Batı sömürgeciliği ve emperyalizminin bir mirası olarak geliştiği düşünülebilir. Tarih, her iki Dünya Savaşı da dahil olmak üzere kapitalizmin doğuşundan beri gerçekleşen belli başlı savaşların büyük çoğunluğunun kendi dünya düzenlerini tesis etmekle ilgilenen Batılı güçlerce başlatıldığını göstermektedir (Ray, 1999). Hatta 20. yüzyıldan itibaren yaşanan "savaşların büyük bir kısmına Amerika Birleşik Devletleri dahil olmuştur" (Ray, 1999, s. 1369). Bush'un savaş yanlısı retoriği ABD standartlarına göre herhangi bir istisna teşkil etmemektedir ve Bush'u takip eden yönetimler tarafından pratik düzlemde sürdürülmüştür.

Dünya düzeni terimi ilk defa George H. W. Bush tarafından ortaya atılmamıştır. Bu terim, kendi içerisinde olumsuz bir anlam da barındır-

mamaktadır. Tersine bu terimin asıl anlamı, küresel refah ve istikrarın uluslararası işbirliği aracılığıyla sürdürülmesini ifade eder. Siyaset biliminde en çok kabul gören dünya düzeni tanımlarından birisi, Anne Marie Slaughter tarafından ortaya atılmıştır. Slaughter, dünya düzenini “işbirliğini kurumsallaştıran, bütün millet ve halkların daha güçlü bir barış ve refah elde edeceği şekilde çatışmaları sınırlayan, yeryüzü koruyuculuğunu geliştiren ve minimum insan onuru standartlarına erişeceği bir küresel yönetim sistemi” (2004, s. 26) olarak tanımlar. Bu şekilde dünya düzeni, meşruiyetini küresel işbirliğini yönetici birtakım adalet standartlarından alan değer yüklü bir kavram olarak karşımıza çıkar (Slaughter, 2004). Mevcut bağlamda “meşruiyet” ise “kurumların, kendilerine değer atfedilmesi ve haklı ve uygun görülmesi seviyesi” olarak anlaşılabilir (Lipset, 1959, s. 71).

Slaughter’ın dünya düzeni tanımına yakından bakınca bu tanımın içerisinde yer alan meşruiyet standartlarının, barışçıl ve sürdürülebilir insani kalkınma mefhumuna hitap ettiği görülecektir. Bu mefhumun temel ilkeleri ise modern siyasal felsefedeki adalet düşüncesinden kaynaklanır (Brock & Moellendorf, 2005). Örneğin Rawls’ın gelenek dahi-

linde çalışan düşünürlere göre (örn. Bertoldi, 2009; Kokaz, 2005) uluslararası işbirliğinin temeli, öncelikli olarak işbirliği düzenlemelerinin yarar ve sorumlulukları üzerine karşılıklı mutabakata dayanır. John Rawls’un çalışması; siyasal liberalizm ve dağıtıcı adalet geleneklerine yaslanarak toplumsal adalet bağlamında esas olarak eğitim, vergilendirme ve temel hak ve özgürlükler gibi sorunları ilgilendiren toplumsal temel yapıya yoğunlaşır. Rawls’un sözlüğünde, “adil fırsat eşitliğini” sağlamak için öncelikli olarak toplumun temel kurumlarını yeniden düzenlemek gerekir. Sosyo-ekonomik eşitsizliklerin, “toplumun en az avantaja sahip üyelerinin mümkün olan en fazla yararına” ve bireysel özgürlüklerden feragat etmeksizin hafifletilmesi bir zorunluluktur (Rawls, 1999, s. 63, 72). Rawls, temel analiz birimi olarak topluluklardansa bireylere aşırı önem atfettiği ve küresel adalet sorunlarıyla az ilgilendiği için eleştirilmiştir. Son eserlerinde ise dağıtıcı adalet ilkesinin uluslararası ölçekte geçerli olmadığı ön kabulüne sarılmıştır. Onun mantığına göre ülkelerde yaşanan yoksulluk ve eşitsizlik, sömürgecilik ve emperyalizm gibi dış etkenlerden ziyade bireysel olarak her milletin kendi siyasal kültüründen kaynaklanır. İlerleyen satırlarda tartışılacağı üzere Rawls’ın eserini uluslararası ölçüğe uyarlayan bazı çağdaş yorumlar, onun bireyci ve kültürcü yaklaşımını daha radikal bir düzlemde aşma gayretindedir (Chatterjee, 2011).

Nancy Bertoldi’nin (2009, s. 64) Rawls’ın yorumlamasında, “bazı küresel koşulların ve sınır ötesi işbirliği pratiklerinin neden olduğu eşitsizliklerin küresel dağıtıcı adalet ilkeleri ışığında düzenlenmesi gerekir”. Bertoldi’ye göre söz konusu düzenlemeler; karşılıklı ilkesine, yani işbirliğini yöneten ilkelerin karşılıklı tasdiğine dayanarak adil kurumsal düzenlemelerin yaratılıp sürdürülmesine bağlıdır (Bertoldi, 2009). Başka bir deyişle adil bir dünya düzeninin bileşenleri, ilk olarak işbirliğinin hak ve görevlerinin adil bir şekilde dağıtıldığı-

na ilişkin karşılıklı bir anlayışa varmalıdır (1. İlke veya İ1) (Kokaz, 2005). Buna ek olarak, söz konusu hak ve görevlerin uygulamasında ilgili taraflara yönelik kayırıcı bir yaklaşıma sahip olunmamalıdır (Rawls, 1999, s. 5). Özellikle adil bir dünya düzeni, hiçbir zayıf ülkenin veya daha küçük toplulukların uluslararası düzlemde sömürülmesine ve zorbalığa uğramasına fırsat vermemelidir. Tersine bu topluluklara, kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmelerini ve toplumsal adalete erişmelerini sağlayacak uygun koşullar sağlanmalıdır. Bazı yerlerde, burada geçen toplumsal adaletin kapsamı ekolojik adalete doğru genişletilmektedir (2. İlke, or İ2) (Dahbour, 2005; Pogge, 2005; Risse, 2005; Sterba, 2005). Son ve bir önceki maddelere bağlı olarak karşılıklı mutabakat ve eşit muamele ilkelerinde anlamını bulan adil yaklaşımın, etkin düzenleme mekanizmalarına sahip güçlü bir kurumsal ortamda korunması zorunludur (3. İlke, or İ3) (Kokaz, 2005; Risse, 2005).

"...gelişmekte olan ülkeler daha adil bir işbirliği kurmak adına alternatif değer ve ilkeler yaratılmasında başı çekmektedir."

Mevcut makale, adalet üzerine Rawls'gil bir siyaset felsefesinin merceğinden dünya düzeni mefhumunu yeniden incelemeyi amaçlamaktadır. Bunu gerçekleştirirken Amerikan dünya düzeninin temel adalet sorunlarını nasıl ele aldığı değerlendirilecek ve mevcut düzene karşı yeni ortaya çıkan alternatiflerin ABD sonrası bir çağda adalet meydana gelmesini nasıl karşıladığı anlaşılacaktır. Bu çerçevede makale, süreç analizi tekniği aracılığıyla Rawls'gil felsefeden damıtılan adil küresel yönetim ilkelerini (işbirliği koşullarına ilişkin karşılıklı değerler mutabakatı veya İ1; işbirliğine dahil bütün tarafların toplumsal adalet temelinde eşit muamele görmesi veya İ2; mutabakata varılan hak ve görevler ile toplumsal adalet adına fırsatların varlığını denetleyen kurum-

sal düzenlemeler veya İ3) kullanarak üç kısımlı bir sav ileri sürmektedir. Makale dahilinde öne sürülen ilk sav şudur: ABD'nin küresel liderliği, küresel yönetişimin temel değerleri olarak karşılıklılığı ve karşılıklı güveni sürdürmemektedir (İ1). Tersine, gelişmekte olan ülkeler daha adil bir işbirliği kurmak adına alternatif değer ve ilkeler yaratılmasında başı çekmektedir. İkinci olarak ABD'nin küresel liderliği, uluslararası kalkınmaya köstek olma pahasına neo-liberalizm ve askeri müdahalecilik gibi sömürücü ve zorbalığa dayalı pratiklere yaslanmaktadır (İ2). Bu durumdan farklı olarak, ABD'ye meydan okuyan gelişmekte olan ülkeler ise barışçıl ve sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı pratikleri öne çıkarmaktadır. Üçüncü ve buna bağlı olarak ABD'nin küresel liderliği, kendi kurumsal düzenlemelerinin krizini önleyememektedir (İ3). Gelişmekte olan ülkeler, bu duruma karşı alternatif küresel yönetim kurumları yaratarak inisiyatif almıştır.

Mevcut araştırmada başlıca yöntem olarak kullanılan süreç analizi üzerine birkaç söz söylenmesinde fayda vardır. Bu yöntem, ağırlıklı olarak mantıksal çıkarımlara ve var olan kanıtları bir araya getirmeye dayanır. Böylelikle araştırma süreci dedektif çalışmasındaki gibi şekillenir: Her tür ipucu ile şüphelinin suç işlerken sahip olduğu araçlar, güdüler, tercihler, algı ve fırsatlar bir araya toplanır (Vennesson, 2008; Bennett, 2010; Collier, 2011). Süreç analizinin yorumlamacı içeriği (Vennesson, 2008), görgüsellikten taviz vermeksizin daha esnek bir öyküsel anlatım yapısına uygun fırsat sağlar. Bu yorumlamacı içeriğin aktör merkezli bir yaklaşımla harmanlanması, stratejik analiz ve uluslararası ilişkiler alanları ile yakın bir uyum içerisindedir. Çünkü her iki alan da, küresel aktörlerin tercihlerini, amaçlarını, değerlerini ve algılarını anlamakla ilgilenir (Gürcan, 2019e).

Bu başlığı takip eden kısım, küresel Amerikan liderliğinin dayanak noktasını teşkil eden ekonomik ve askeri meselelere üzerinden Amerikan dünya dü-

zenini ele alacaktır. Sonraki kısımda ise makalenin odağı ABD'nin çözülmekte olan dünya düzenine karşı yükselen alternatiflere doğru çevrilecektir. Bu kısım, Amerika sonrası çağda yer alan yeni küresel yönetim mekanizmalarını inceleyecektir. İncelenen mekanizmalar arasında BRICS (Brazil, Russia, India, China, South Africa veya Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika), Şanghay İşbirliği Örgütü (Shanghai Cooperation Organization veya SCO), Avrasya Ekonomik Birliği (AEB-Eurasian Economic Union veya EEU), Kuşak ve Yol İnisiyatifi (Belt and Road Initiative veya BRI), Amerikamızın Halklarının Bolivarcı Bağlaşıklığı (Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America veya ALBA) ve Güney Amerika Milletler Birliği (Union of South American Nations veya UNASUR) bulunmaktadır.

Küresel Yönetişim Dahilinde Aşınan ABD Liderliği: Ekonomik ve Askeri Sorunlar

ABD'de yüksek riskli kredi balonunun 2008 yılında patlaması, Amerikan ekonomisini temellerinden sarsmakla kalmamış; aynı zamanda dünya ölçeğinde bir ekonomik krizi tetiklemiştir. ABD özelinde, yükselen işsizlik ve evsizlik oranları ülke tarihinin en derinlikli kriziyle sonuçlanmıştır. Bu krizin bir diğer önemli sonucu ise ABD'nin küresel anlamda ekonomik liderliğinin güvenilirliğinin ciddi şekilde sarsılması olmuştur (Gürcan, 2019a; 2019b). 2008 krizi, aynı zamanda 2010-2011 döneminde bütün dünyaya yayılacak olan kamusal işgal hareketlerinin patlak vermesine neden olmuştur ki bu işgal hareketleri, yakın ABD tarihinin en geniş ve kapsamlı toplumsal olaylarına yol açmıştır ve sosyalizmin, ardından da aşırı sağcılığın Amerikan siyasetinin ana akımına taşınması için bir vesile olmuştur (Ross, 2016). Krizin etkileri, ekonomik büyümenin ortadan kalktığı ve işsizlik oranlarının tavan yaptığı Avrupa'da hissedilmiştir (Gürcan 2019a; 2019b). 2009 yılında sırasıyla %5.62, %5.48

ve %4.57 oranları ile Almanya, İtalya ve İrlanda, Avrupa'da en ciddi ekonomik daralma sorunu yaşamış olan ülkeler arasındadır. Yunanistan'ın ekonomisinin 2011 yılında %9 oranında küçülmesi büyük bir yankı uyandırmıştır. 2013 yılında Avrupa'nın işsizlik oranları tavan yapmıştır ve Yunanistan ve İspanya gibi ülkelerde %26'nın üstüne çıkmıştır. Aynı yıl genç işsizliği oranları İspanya'da %57'nin üzerinde, İtalya'da %39, Portekiz'de %37 ve Yunanistan'da yaklaşık %58 olarak gözlemlenmiştir (World Bank, 2016). En son tahlilde, Avro-Amerikan krizi, ABD patentli neoliberal siyasetlerin çöküşünü temsillemiştir ve tabii bu durum, Rawls'gil toplumsal adalet ilkesi ile çelişmektedir (P2). "Neoliberalizm"; bu bağlamda serbest ticaret, finansal serbestleşme, özelleştirme ve esnek emek pazarları ile tanımlanan ekonomik reçetelerin bütününe tekabül eder (Gürcan & Mete, 2017; 2019). Avrupada İtalya, Portekiz, İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde, tıpkı ABD'deki gibi neoliberalizmin krizi aşırı sağcı hareketlerin, kemer sıkma siyasetleri karşıtı protestoların ve genel grevlerin yükselişi ile sonuçlanmıştır. Bu kriz ortamı, 2016 yılında Brexit'te (British Exit) cisimleşen Avrupa karşıtlığının yaygınlaşmasına da ayrıca ortam sağlamıştır. Sonuç olarak Avrupa Birliği, küresel yönetişimde Batı merkezli bir rol model olarak çekiciliğinden çok şey kaybetmiştir. ABD'nin krizinin Avrupa'ya sıçraması, kurumsal düzenleme ilkesi (İ3) aleyhine Batı merkezli dünya düzenini altüst etmiştir.

Küresel ekonomik yönetişimin krizi 2017 ve 2018 yılları arasında yaşanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (North American Free Trade Agreement veya NAFTA) tartışmalarında da kendini göstermiştir. ABD, NAFTA'nın şartlarının yeniden müzakere edilmesinde ısrarcı olmuş ve üye ülkeleri NAFTA'dan çekilmekle tehdit etmiştir. ABD'nin NAFTA'ya yönelik tavrı bir yana; NAFTA, Meksika için yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. NAFTA rejimi altında dayatılan neoliberal siyasetler, Meksi-

ka'nın Kanada ve ABD ile rekabet etme gücüne sahip olmayan sınıai sektörünü çökertmiştir (Gürçan, 2019a). NAFTA'nın 20. yılında Meksika'nın yıllık ve kişi başına gerçek GSYH büyüme oranı performansı, toplam 20 Latin Amerika ülkesi içerisinde son-dan ikinci gelmiştir. NAFTA altında yaşanan zirai serbestleşme sonucu kırsal alanlarda yaşayan ne-redeyse 5 milyon aile ekonomik koşullar nedeniyle göç etmeye zorlanmıştır. Dahası Meksika, uyuşturu-cu, insan ve silah kaçakçılığında dünyanın baş-lıca merkezi konumuna gelmiş ve Suriye'den sonra dünyanın en ölümcül çatışma bölgesine dönüşmüştür (Weisbrot, Lefebvre, & Sammut, 2014; Laurell,

"NAFTA anlaşmazlığının ABD'nin küresel liderliğine büyük zarar verdiği söylenebilir, çünkü NAFTA'nın kendisi serbest ticaret alanında Amerikan inisiyatifinin bir sembolü olarak kabul görmekteydi."

2015; Persio, 2017). Bütün bunlar, adil dünya düzenini tanımlayan Rawls'gil uluslararası sömürsüz-lük ve toplumsal adalet ilkeleriyle (İ2) çelişmektedir. Buna ek olarak NAFTA, kamu siyasetlerinin yabancı şirketlerin iş olanaklarını olumsuz bir şekilde etkilemesi durumunda bu şirketlerin devleti dava edebilmesini sağlayan birtakım mekanizmalar geliştirmiştir (Gürçan, 2019a). Bu mekanizmalar yüzünden; kimi durumlarda kamu çıkarını düşünerek hareket eden Meksika ve Kanada hükümetleri, ABD şirketlerine milyonlarca dolar ödemek zorunda bırakılmıştır. 2010 yılının Ekim ayına kadar ABD lehine Kanada'ya karşı 11 ve Meksika'ya karşı 19 ihtilaf olayı gerçekleşmiştir. Her ne kadar ABD toplamda 19 ihtilaf olayına karışmış olsa da hiç ceza ödememiştir ve Kanada toplamda 157 milyon dolar, Meksika ise 187 milyon dolar ceza ödemiştir. Dahası, ABD'nin ticari anlaşmazlık sonucunda alınan birçok hakem kararına uymamış olduğu bilinmek-

tedir (Castro-Rea, 2014). Bu durum, Rawls'gil adalet felsefesinde önemli bir yer tutan uluslararası işbirliğine dahil olan tarafların eşit muamele görmesi ilkesi ile çelişmektedir (İ2) ve tabii ABD'nin küresel liderliğini ciddi şekilde yaralamıştır.

En sonunda NAFTA, yerini Amerika-Meksika-Kanada Antlaşması'na (AMKA) bırakmıştır. Ancak bu yeni antlaşma, eski NAFTA üyeleri tarafından henüz onanmamıştır. NAFTA anlaşmazlığının ABD'nin küresel liderliğine büyük zarar verdiği söylenebilir, çünkü NAFTA'nın kendisi serbest ticaret alanında Amerikan inisiyatifinin bir sembolü olarak kabul görmekteydi. Benzer şekilde ABD, dünyanın en büyük serbest ticaret antlaşması haline geleceği düşünülen ve Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde yükselen etkisini sınırlamak üzere tasarlanan Trans-Pasifik Antlaşması'nın oluşturulmasını önermişti (Pham, 2017). Ne var ki Trump yönetimi, 2017 yılında bu antlaşmadan çekilme kararı almıştır ve bu karar birçok ülkenin ABD'nin liderliğini yeniden sorgulamasına yol açmıştır. NAFTA, AMKA ve Trans-Pasifik Antlaşması'nda yaşananlar, Rawls'gil kurumsal düzenleme ilkesi (İ3) ile çelişmektedir.

ABD'nin küresel askeri liderliği de son zamanların en alt seviyesindedir. Anthony H. Cordesman gibi uzmanlar ve hatta Foreign Policy gibi Amerikan yanlısı yayıncılar bile, ABD'nin neredeyse 20 senelik bir işgalden sonra Afganistan'daki savaşı kaybetmiş olduğunu itiraf etmek zorunda kalmıştır (Cordesman, 2019; Young, 2019). Dahası, 2001 yılında başlayan Amerikan işgalinden beri afyon üretiminin dört kattan fazla bir oranda artış göstermesiyle Afganistan'ın afyon üretiminde dünya merkezi haline gelmiş olduğu Batılılar tarafından bile kabul edilmektedir (Rowlatt, 2019). Benzer bir durum Irak için söz konusudur. ABD'nin ülkedeki yoğun askeri varlığına karşın Irak, Irak Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) ortaya çıkıp başta Suriye olmak üzere bütün bölgeye yayılmasına ev sahipliği etmiştir. Bu koşullar altında da, İkinci Dünya Savaşı'ndan

itibaren ortaya çıkan en büyük insani kriz Suriye’de yaşanmıştır. İlginçtir ki ABD Ordusu Savaş Koleji tarafından yayımlanan etkili bir araştırmada; bölgede etkisini artırabilen İran, Irak Savaşı’nın asıl galibi olarak kabul edilmiştir (Rayburn & Sobchak, 2019, s. 639). The Atlantic yayın organına göre ise Çin, Irak Savaşı’nın asıl galibidir. Çin, The Atlantic’in gözünde barışçıl yaklaşımı, koşulsuz işbirliği teklifleri ve ekonomik işbirliğine vurgusu ile Irak’taki etkisini artırmıştır (Schiavenza, 2013). Bu şekilde Çin’in, Irak’ın en büyük ticari ortağı haline geldiği bilinmektedir. Irak ise Çin’in petrol ithalatında en büyük üçüncü ortağı statüsüne yükselmiştir (Calabrese, 2019). Benzer doğrultuda ABD, bütün askeri üstünlüğüne karşın Suriye’de Esad rejimini devirmede başarısızlığa uğramıştır ve savaşta İran ve Rusya üstün gelmiştir. Trump’ın, ABD’nin ülkedeki başlıca kara gücü Kürt terör örgütlerini savunmasız bırakma pahasına Suriye’den çekilme kararı; ABD’nin güvenilir bir müttefik olarak küresel itibarını sert bir biçimde zedelemiştir (Page, 2019). Brookings Institution, “ABD’nin Suriye’deki önemini artık yitirdiği”ni kabul edecek kadar dürüst bir gözlemde bulunmuştur (Alaaldin, 2019, par. 1).

Bütün bunların, 1949 yılındaki kuruluşundan beri Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’nün (North Atlantic Treaty Organization veya NATO) yaşadığı en derinlikli kriz ile birlikte düşünülmesi gerekir. ABD’nin Dışişleri Bakanı Mike Pompeo; yakın bir zaman önce, NATO’nun kilit ülkelerinden Türkiye’ye karşı gerektiğinde askeri araçlar kullanılmasına “tamamıyla hazır” olduğunu belirtmiştir (Higgins, 2019, par. 1). ABD’nin küresel liderliği aleyhine NATO’nun psikolojik, hatta fiziksel çözülmesi söz konusu olduğunda tek sorun Türkiye değildir. ABD Başkanı Donald Trump’ın, NATO bütçesine üye katkılarının artırılması için Almanya ve diğer ülkeleri sindirmeye çalıştığı bilinmektedir. Hatta ABD, diğer ülkeleri NATO’dan çekilmekle tehdit etmiştir (Stracqualursi & Acosta,

2019; Taylor, 2018). NATO’nun yaşamakta olduğu krizin vahameti Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron tarafından da gözlemlenmiştir: “Şimdilerde NATO’nun beyin ölümünü yaşamaktayız!” (The Guardian, 2019, par. 2). Macron, NATO içerisindeki stratejik karar alımlarda ABD ve müttefikleri arasındaki eşgüdüm eksikliğine parmak basmıştır (The Guardian, 2019). En son tahlilde ABD’nin aşırıya kaçan askeri müdahaleciliği ve müttefiklerinin üzerinde aşırı baskı kurması, Rawls’ın adil dünya ilkeleleriyle açıkça ters düşmektedir. Belki de burada en önemlisi, ABD’nin askeri ve zorlayıcı yollara yaslanarak karşılıklı mutabakattan ziyade zor kullanmayı tercih etmesidir (İ2). Ayrıca NATO’nun durumu; askeri işbirliği kapsamında kazanım ve görevlerin eşitsiz bir şekilde dağıtıldığı görüşünün yaygınlaşmasıyla, ABD’nin başını çektiği kurumların meşruyetinin nasıl zayıfladığını göstermektedir (İ1).

Amerika Sonrası Çağda Ortaya Çıkan Alternatifler

Soğuk Savaş sonrası dönemdeki Amerikan liderliği, sadece küresel istikrarı sağlama konusunda başarısızlığa uğramamıştır; aynı zamanda sosyo-ekonomik eşitsizlikleri küresel ölçekte keskinleştirmiştir (Ray, 1999). Uzun dönemde küresel yönetişimin neredeyse her alanda yaşanan çöküşü, gelişmekte olan ülkelerin gözünde Amerikan dünya düzeninin adaletini sorgulamaya sevk etmiştir (Gürcan, 2019a). 2008 yılındaki ekonomik krizin ertesinde toplanan ilk BRICS zirvesi, bu duruma iyi bir örnek teşkil eder. Bu zirve, “2008 yılındaki ekonomik krizin çözümünün G8 ülkelerinin ellerine bırakılmayacak kadar önemli olduğunu ve gelişmekte olan ülkelerin bu krizin çözümüyle ilgili söz sahibi olması gerektiğinin bildirmiştir (Gürcan, 2019a, s. 51)”. Gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğinin lokomotifleri olarak BRICS’in gerçekleştirdiği zirveler, üye ülkelerin küresel yönetişime katılım taleplerini yükseltme işlevini gören bir platform halini almış-

tır. Aynı zamanda BRICS'in, ABD sonrası dönemde tek kutuplaşma eğilimlerini dizginlemeye yönelik yeni yönetim mekanizmaları oluşturmakta olduğu dikkatlerden kaçmamıştır (İ3). Bu şekilde BRICS, sadece Birleşmiş Milletler'in ve Uluslararası Para Fonu'nun kapsamlı bir şekilde reforma uğratılması talebinin en güçlü sözcülerinden bir tanesine dönüşmekle kalmamış, aynı zamanda Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi hegemonyacı kurumlara rakip olacak şekilde kendine ait bir Kalkınma Bankası tesis etmiştir. Yine BRICS, bağımsız bir ihtiyat fonu ve kredi derecelendirme ajansı kurmuş ve uluslararası ticarete Amerikan dolarının hakimiyetini sorgulamaya başlamıştır. Aşınmakta olan Amerikan askeri liderliği altında BRICS ülkeleri, bölgedeki ABD çıkarlarına karşı Suriye ile birlikte olmuştur (Gürcan, 2019a). Böylelikle BRICS'in, uluslararası işbirliğine yönelik yeni bir kurumsal çerçeve oluşturarak (İ3) ABD sonrası bir döneme zemin hazırladığı savlanabilir. Söz konusu çerçeve, kalkınmakta olan ülkelerin ABD merkezli kurumlarca sömürülüp baskıya uğratılmasını sistematik olarak reddeder (İ2).

BRICS, küresel yönetimde yenilenmenin tek bayraktarı değildir. Benzer doğrultuda ŞİÖ; askeri ve ekonomik alanların yanı sıra enerji ve eğitimi ilgilendiren alanlardaki işbirliğini bir arada yürütecek bir bölgesel yönetim anlayışının başını çekmektedir. ŞİÖ, Amerikan merkezli dünya düzeninin başarısızlıklarından yola çıkarak kendine ait önceliklerini "Üç Kötülük" başlığıyla özetler: Terörizm, ayrılıkçılık ve dini aşırıcılık. ŞİÖ; küresel yönetimi onarma adına, demokrasi, insan hakları ve ulus üstüçülük gibi değerlerin Batı tarafından yayımları ve müdahaleci amaçlar doğrultusunda istismar edilmesine karşı "Şanghay Ruhunu" öne sürer. Şanghay Ruhunu; karşılıklı güven, karşılıklı kazanç, eşitlik, istisare, kültürel çeşitlik ve ulusal egemenliğe saygı ile ortak kalkınma amacı gibi adil küresel yönetimi öne çıkaran temel ilkelerde anlamını bulur (İ1). ŞİÖ,

2019'da beş üye ülkenin devlet veya hükümet başkanlarının katıldığı 11. BRICS zirvesi.

ABD sonrası dünya düzeninin kilit bir aktörü olarak Avrasya ülkelerinin Amerikan merkezli değerleri savunan kurumsal pratikler aracılığıyla sömürülüp baskıya uğratılmasını reddeder (İ2). Bu bağlamda Çin'in 2015 yılında ŞİÖ'yü AEB ile birleştirme teklifinden de bahsedilmelidir. Bu teklif, ŞİÖ'nün kapsamını daha adil bir dünya inşa etme amacıyla genişletmeye yönelik stratejik bir girişim olarak okunabilir. AEB, esas olarak Rusya inisiyatifinde gelişmiş bir ekonomik işbirliği aygıtıdır ve bu aygıtın normatif çerçevesi Şanghay Ruhunu ile yakın bir uyum içerisinde (Gürcan, 2019a; 2019c; 2019d).

2013 yılında ortaya atılan BRI, ABD sonrası dönemin ete kemiğe bürünmesinde bir kilometre taşı teşkil eder. BRI, Çin inisiyatifinde gelişmektedir ve Asya, Avrupa, Afrika, Orta Doğu ve Amerika'da yer alan 152'den fazla ülkede altyapıya, doğal kaynaklara ve yatırıma yönelik ağların kurulmasını öngörür. BRI'nin bu öngörüsü beş öncelikli alana yoğunlaşır: Hükümetler arası siyasi işbirliği ve mutabakat inşası, altyapısal ve teknolojik bağlantı, ticari bağlantı, finansal bütünleşme ve kültürel işbirliğine yönelik halklar arası alışveriş (P3). BRI, bu alanlarda BRICS ve ŞİÖ gibi alternatif yönetim kurumları tarafından önceden yaratılmış ağ ve kaynakları eşgüdümlemeyi de amaçlar.

BRI'nin, ABD'nin tek kutuplaştırıcı Yeni Dünya Düzeni'nin başarısızlıklarına bir yanıt olarak ortaya çıktığı pekâlâ söylenebilir. En nihayetinde BRI'nin kendisi, dünyanın kültürel çeşitliğine saygı gösterecek ve çok kutuplu bir dünya vizyonuna yaslanarak ekonomik küreselleşmeyi canlandırma düşüncesi

"BRI, yeni bir küresel işbirliği ve yönetim modeline dayanarak insanlığın ortak ideal ve özlemlerini dile getirmeye yönelik şaşmaz bir iradeye sahiptir."

üzerine kuruludur. BRI, yeni bir küresel işbirliği ve yönetim modeline dayanarak insanlığın ortak ideal ve özlemlerini dile getirmeye yönelik şaşmaz bir iradeye sahiptir. Bu irade, en keskin ifadesini İpek Yolu Ruhu'ndan bulur: Barış ve işbirliği, şeffaflık ve kapsayıcılık, karşılıklı öğrenme ve kazanç (İ1). İpek Yolu ilkeleri, daha sonraları güçlü bir "yüksek kalitede kalkınma" vizyonu ile geliştirilmiştir. Yüksek kalitede kalkınmada esas olan; düşük karbon yatırımlar, sürdürülebilir kalkınma projeleri, yerel topluluk kalkınması programları ve kapsayıcı toplumsal kalkınma pratikleridir (Camdessus, 2017; China Daily, 2018; China Center for International Economic Exchanges, 2017; Calabrese, 2019; National Development and Reform Commission, 2015). BRI'nin toplumsal ve yerel topluluklara yönelik kalkınma yaklaşımı, Amerikan merkezli Yeni Dünya Düzeni'nin ciddi olarak ihmal etmiş olduğu bir adil dünya düzeni ilkesini öne çıkarır: Bir ülkenin siyasal olarak kendi kaderini kendinin tayin edebilmesi ve toplumsal adaleti sağlamak için uygun fırsatların sağlanması (İ2).

Son olarak Latin Amerika, Amerikan merkezli küresel yönetişimin çöküşüne istisna olmamıştır. 1990'lı yılların sonlarına doğru neoliberal siyasetler, bölgenin Brezilya ve Arjantin gibi başlıca ülkelerinde derinlikli bir krize saplanmıştır. Buna koşut Latin Amerika, NAFTA benzeri serbest ticaret ant-

laşmalarını ve Amerikan patentli neoliberal siyasetleri reddeden sol eğilimli hükümetler ile toplumsal hareketler aracılığıyla tarihi bir sol uyanışa sahne olmuştur. Böylelikle 21. yüzyılın ilk on yılı; Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Uruguay, Nikaragua ve Venezuela gibi ülkelerde kendini solda addeden hükümetlerin yükselişine tanıklık etmiştir. Tabii bu hükümetlerin birçoğu, ALBA ve UNASUR gibi yeni yönetim mekanizmalarının da başını çekmiştir (İ3). Söz konusu inisiyatifler; toplumsal adalet, toplumsal kalkınma ve anti-emperyalizm gibi temel ilkeler etrafında oluşturulan alternatif işbirliği mekanizmalarını öne çıkarmıştır (İ1 ve İ2). ALBA ve UNASUR'un yeni mekanizmaları; kalkınma bankacılığı, serbest ticaret, altyapısal kalkınma, kamu sağlığı, üniversiteler arası işbirliği, toplumsal programlar, yerel topluluk destek hizmetleri ve medya örgütlenmesi gibi alanları kapsamıştır (Gürcan, 2010; Gürcan & Bakiner, 2015; Gürcan, 2019a; Gürcan, 2019c).

Tartışma ve Değerlendirme

ABD merkezli dünya düzeninin meşruiyetini muhafaza etmekte oldukça zorlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, kendini belki de en çok ABD'nin liderliğinin küresel ekonomik ve askeri yönetim gibi stratejik alanlardaki aşınımında hissettirmektedir. Her şeyden önce, hak ve görevlerin müttefikler arasında adilce dağılımını sağlayamayan ABD'nin uluslararası işbirliğiyle ilgili düzenlemeleri doğru bir şekilde yönetebileceğine yönelik güven küresel ölçekte sarsılmıştır. Askeri işbirliği alanında NATO'nun bugünkü krizi, ABD önderliğindeki işbirliği mekanizmalarındaki karşılıklılık ve karşılıklı güven ilişkilerinin ne ölçüde aşındığını örneklemektedir. Aynı durum ekonomik yönetim alanında geçerlidir: ABD'nin Trans-Pasifik Antlaşması'ndan ani bir şekilde çekilmesi ve NAFTA'yı yeniden pazarlık konusu etmedeki ısrarı, ABD'nin kendisinin başını çektiği kurumlarda hak ve görevlerin adil

dağılımına yönelik sarsılan güvenin temelini teşkil etmektedir. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler arasında, ABD'nin boğucu etkisinden bağımsız alternatif işbirliği mekanizmalarının yaratılması gereğine yönelik gittikçe genişleyen bir fikir birliği bulunmaktadır. Uluslararası işbirliğine yönelik hak ve görevler; karşılıklı güven, karşılıklı fayda, eşitlik, kapsayıcılık, şeffaflık, istişare, kültürel çeşitliğe saygı, ulusal egemenlik ve barışçıl kalkınma gibi değer ve ilkeler çerçevesinde yeniden tartışılmaktadır.

İkinci olarak; ABD'nin ağırlıklı olarak uluslararası kalkınmayı yavaşlatma pahasına sömürücü ve zorlayıcı pratiklerden beslenen keyfi yaklaşımıyla birlikte Amerikan merkezli dünya sistemi çözülmektedir. Sadece Latin Amerika ve gelişmekte olan dünyanın geri kalanında değil, aynı zamanda Kuzey Amerika ve Avrupa gibi yerlerde de neoliberalizmin kendini tüketmesi; Amerikan patentli ekonomik siyasetlerin, ABD'nin ekonomik yönetim alanında küresel liderliğini zora sokacak şekilde nasıl geride bıraktığını açıkça örneklemektedir. Benzer şekilde ABD'nin NAFTA konusundaki keyfi davranışları ve Amerikan inisiyatifiyle dayatılan neoliberal NAFTA siyasetleriyle Meksika ekonomisinin yıkıma uğratılması, sözde "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırılan düzensizliğin sömürücü ve zorlayıcı yüzünü ortaya çıkarmıştır. Bu durum, ABD'nin küresel askeri yönetime yaklaşımında kendini daha sert bir şekilde ifade etmektedir. Afganistan, Irak ve Suriye; söz konusu duruma verilecek örneklerden sadece birkaçıdır. Ayrıca ABD'nin ekonomik ve askeri yönetimdeki küresel liderliğinin aşınışı, BRI ve ŞİÖ gibi alternatif yönetim mekanizmalarının barışçıl ve sürdürülebilir insani kalkınma vurgularında güçlü bir şekilde yankılanmaktadır. Bu gelişmeler, BRICS'in 2008 krizine sert tepkisi ve Latin Amerika'nın neoliberalizmi reddiyesi ile birlikte okunabilir.

Üçüncü ve son olarak, ABD'nin küresel yönetime yönelik güven uyandırmayan, keyfi ve sömürücü tavrı; dünya düzeni dahilinde siyasal uyumu

ve refahı tehdit edecek kadar ciddi bir seviyede kurumsal gerilemeye zemin sağlamıştır. NAFTA gibi serbest ticaret antlaşmaları ve Avrupa Birliği gibi Batı menşeli yönetim kurumları, gittikçe artan korumacılığın ve ticaret savaşlarının gölgesinde cazibelerini yitirmiştir. Öte yandan Amerikan merkezli kurumsal düzenlemelere karşı yeni bölgesel alternatifler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda BRI ve ŞİÖ'nün yanında AEB, ALBA ve UNASUR gibi girişimlerin de isminin anılması gerekir. Özellikle BRI, bölgesel ölçeği şimdiden aşmıştır ve hükümetler arası siyasal eşgüdüm, teknolojik ve ekonomik bağlantırlık ve kültürel işbirliği gibi stratejik alanlarda somut bir yol haritası ortaya koymuştur. 🌸

Kaynakça

- Alaaldin, R. (2019). The US no longer matters in Syria. Erişim adresi <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/10/18/the-us-no-longer-matters-in-syria>
- Bennett, A. (2010). Process tracing and causal inference. In J. H. E. Brady & D. Collier (Eds.), *Rethinking Social Inquiry* (207–220). Plymouth: Rowman and Littlefield.
- Bertoldi, N. (2009). Rawls on International Justice. *The Tocqueville Review/La Revue Tocqueville*, 30(1), 61–90.
- Brock, G., & Moellendorf, D. (Eds.). (2005). *Current Debates in Global Justice*. Dordrecht: Springer.
- Bush, G. H. W. (1990). Address Before a Joint Session of Congress. Erişim adresi <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/september-11-1990-address-joint-session-congress>
- Bush, G. H. W. (1991). Address Before a Joint Session of the Congress on the Cessation of the Persian Gulf Conflict. Erişim adresi <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PPP-1991-book1/html/PPP-1991-book1-doc-pg218-3.htm>
- Calabrese, J. (2019). China-Iraq Relations: Poised for a "Quantum Leap"? Erişim adresi <https://www.mei.edu/publications/china-iraq-relations-poised-quantum-leap>
- Calabrese, L. (2019). China and global development: what to read ahead of the Belt and Road Forum. Erişim adresi <https://www.odi.org/blogs/10752-china-and-global-development-what-read-ahead-belt-and-road-forum>
- Camdessus, M. (2017). Why China's belt and road must be a pathway to sustainable development. Erişim adresi <https://www.scmp.com/comment/insight->

- opinion/article/2094611/why-chinas-belt-and-road-must-be-pathway-sustainable
- Castro-Rea, J. (2014). Free Trade: A Tool for US Hegemony in the Americas. In W. A. Knight, J. Castro-Rea, & H. Ghany (Eds.), *Re-Mapping the Americas: Trends in Region-Making* (69–82). Farnham: Ashgate.
- Chatterjee, D. K. (Ed.). (2011). *Encyclopedia of Global Justice*. Dordrecht: Springer.
- China Center for International Economic Exchanges. (2017). The Belt and Road Initiative: A new means to transformative global governance towards sustainable development. Erişim adresi <https://www.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH-GGR%202017.pdf>
- China Daily. (2018). Xi gives new impetus to Belt and Road Initiative. Erişim adresi <http://www.chinadaily.com.cn/a/201808/28/WS5b84994fa310add14f388114.html>
- Collier, D. (2011). Understanding process tracing. *Political Science & Politics*, 44(4), 823–830.
- Cordesman, A. H. (2019). Afghanistan: A War in Crisis. Erişim adresi <https://www.csis.org/analysis/afghanistan-war-crisis>
- Dahbour, O. (2005). Three Models of Global Community. In G. Brock & D. Moellendorf (Ed.), *Current Debates in Global Justice* (201–224). Dordrecht: Springer.
- Gürcan, E. C. (2010). New Regionalisms and Radical Identify Formation in Latin America: Towards and Alter-Global Paradigm. *Journal of Social Research & Policy*, 1(2), 19–33.
- Gürcan, E. C. (2019a). *Multipolarization, South-South Cooperation and the Rise of Post-Hegemonic Governance*. New York: Routledge.
- Gürcan, E. C. (2019b). Küresel Kapitalizmin Krizi, Sınıflar ve ‘Yeni’ Toplumsal Hareketler [The Crisis of Global Capitalism, Social Classes, and “New” Social Movements]. *Praksis*, 50(2), 71–94.
- Gürcan, E. C. (2019c). Geopolitical Economy of Post-Hegemonic Regionalism in Latin America and Eurasia. *Research in Political Economy*, 34(1), 59–88.
- Gürcan, E. C. (2019d). BRICS Ülkelerinin Afrika’daki Yükselişine Jeopolitik Ekonomi Penceresinden Bir Bakış [A Geopolitical-Economic Perspective into the BRICS’ Rise in Africa]. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* [Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Sciences], 34(1), 59–88.
- Gürcan, E. C. (2019e). Political geography of Turkey’s intervention in Syria: underlying causes and consequences (2011–2016). *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 11(1), 1–10.
- Gürcan, E. C., & Bakiner, O. (2015). Beyond neoliberal hegemony in Latin America: Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América (ALBA). In D. Kreps (Ed.), *Gramsci and Foucault: A Reassessment* (131–153). Farnham: Ashgate.
- Gürcan, E. C., & Mete, B. (2017). *Neoliberalism and the Changing Face of Unionism: The Combined and Uneven Development of Class Capacities in Turkey*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gürcan, E. C., & Mete, B. (2019). The combined and uneven development of working-class capacities in Turkey, 1960–2016. *Labor History*, 60(3), 268–286.
- Higgins, T. (2019). Pompeo, asked about Turkey crisis, says Trump is “fully prepared” to take military action if needed. Erişim adresi <https://www.cnbccom/2019/10/21/pompeo-trump-is-fully-prepared-for-military-action-against-turkey.html>
- Kokaz, N. (2005). Theorizing International Fairness. *Metaphilosophy*, 36(1/2), 68–92.
- Laurell, A. C. (2015). Three Decades of Neoliberalism in Mexico: The Destruction of Society. *International Journal of Health Services*, 452, 246–264.
- Lipset, S. M. (1959). Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy. *American Political Science Review*, 53, 69–105.
- National Development and Reform Commission. (2015). Action Plan on the Belt and Road Initiative. Erişim adresi http://english.www.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080249035.htm
- Page, S. (2019). Can our friends trust the US as an ally? Most Americans say Trump’s Syria move has hurt. Erişim adresi <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2019/10/18/trumps-syria-withdrawal-hurt-americas-reputation-most-say-poll/4018093002/>
- Pham, P. (2017). Why Did Donald Trump Kill This Big Free Trade Deal? Erişim adresi <https://www.forbes.com/sites/peterpham/2017/12/29/why-did-donald-trump-kill-this-big-free-trade-deal/#4e8f3f894e62>
- Pogge, P. (2005). Real World Justice. In G. Brock & D. Moellendorf (Ed.), *Current Debates in Global Justice* (29–53). Dordrecht: Springer.
- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University.
- Ray, A. K. (1999). The Concept of Justice in International Relations. *Economic and Political Weekly*, 34(22), 1368–1374.
- Rayburn, E., & Sobchak, F. K. (2019). *The U.S. Army in the Iraq War Volume 2: Surge and Withdrawal 2007–2011*. Carlisle: U.S. Army War College.
- Risse, M. (2005). What We Owe to the Global Poor. In G. Brock & D. Moellendorf (Eds.), *Current Debates in Global Justice* (81–117). Dordrecht: Springer.
- Ross, G. (2016). Austerity and New Spaces for Protest: The

- Financial Crisis and Its Victims. In P. Dufour & H. Nez (Eds.), *Street Politics in the Age of Austerity: From the Indignados to Occupy* (43–66). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Rowlatt, J. (2019). How the US military's opium war in Afghanistan was lost. Erişim adresi <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-47861444>
- Schiavenza, M. (2013). Who Won the Iraq War? China. Erişim adresi <https://www.theatlantic.com/china/archive/2013/03/who-won-the-iraq-war-china/274267>
- Slaughter, A. M. (2004). *A New World Order*. Princeton: Princeton University Press.
- Sterba, J. P. (2005). Global Justice for Humans or for All Living Beings and What Difference It Makes. In G. Brock & D. Moellendorf (Eds.), *Current Debates in Global Justice* (283–300). Dordrecht: Springer.
- Stracqualursi, V., & Acosta, J. (2019). Trump raised withdrawing the US from NATO several times in 2018. Erişim adresi <https://edition.cnn.com/2019/01/15/politics/trump-nato-us-withdraw/index.html>
- Taylor, P. (2018). Bullied by Trump, here's how Europe can punch back. Erişim adresi <https://www.politico.eu/article/donald-trump-europe-hour-has-come/>
- The Guardian. (2019). Macron criticised by US and Germany over NATO "brain death" claims. Erişim adresi <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/07/macron-warns-of-nato-brain-death-as-us-turns-its-back-on-allies>
- Vennesson, P. (2008). Case studies and process tracing: theories and practices. In D. della Porta & M. Keating (Eds.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* (223–239). Cambridge: Cambridge University Press.
- Weisbrot, M., Lefebvre, S., & Sammut, J. (2014). Did NAFTA Help Mexico? An Assessment After 20 Years. Erişim adresi <http://cepr.net/documents/nafta-20-years-2014-02.pdf>
- World Bank. (2016). Online Database. Erişim adresi <http://databank.worldbank.org>
- Young, S. B. (2019). Why America Lost in Afghanistan. Erişim adresi <https://foreignpolicy.com/2019/02/05/why-america-lost-in-afghanistan-counterinsurgency-cords-vietnam>

Kuşak ve Yol Girişimi Yeni Ufuklar Açıyor

SEMİH KORAY

Prof. Dr.
Ekonomi Bölümü, Bilkent Üniversitesi

Semih Koray, matematik alanındaki doktorasını 1980 yılında Boğaziçi niversitesi'nden almıştır. Social Choice and Welfare, Review of Economic Design, Journal of Economic Theory, Econometrica ve Semigroup Forum gibi dergilerde yayımlanmış çeşitli makaleleri bulunmaktadır. Koray, Review of Economic Design dergisinde editörlük ve asosiy editörlük, Güney Avrupa İktisat Kuramcılar Birliği'nde Başkanlık ve Genel Sekreterlik, Türkiye Matematik Olimpiyat Komitesi'nde Başkanlık, Uluslararası Matematik Olimpiyatları Danışma Kurulu'nda üyelik ve İktisadi Tasarım Vakfı'nda Başkanlık yapmıştır. Koray'ın araştırma konusundaki ilgi alanları, iktisadi ve toplumsal tasarım, oyunlar kuramı ve toplumsal seçme kuramı üstünde yoğunlaşmaktadır. Koray, halen Vatan Partisi'nin Uluslararası İlişkiler Bürosu'ndan sorumlu Genel Başkan Yardımcısıdır. Aylık Teori ve Bilim ve topya dergilerinde yayımlanmış siyasal ve toplumsal konulara ilişkin çeşitli makaleleri bulunan Koray, aynı zamanda Aydınlık gazetesinde haftalık Avrasya Seçeneği adlı köşesindeki yazılarını sürdürmektedir.

Eskinin “Ezilen Milletleri” şimdi hayatın her alanında Atlantik Sistemi’ne seçenek oluşturan bir gelişme süreci yaşamaktadır. Ekonomik mücadelenin başını Çin Halk Cumhuriyeti çekerken, Batı Asya’da ön saflarında Suriye, Türkiye, Rusya ve İran’ın yer aldığı bir silahlı mücadele sürmekte ve bütün bunlar siyasal düzlemde Avrupa’ya da, Atlantik Sistemi’ne karşı giderek güçlenen merkezkaç kuvvetleri olarak yansımaktadır.

ATLANTİK SİSTEMİ TARAFINDAN İKİNCİ Dünya Savaşı sonrasında dünyaya dayatılmış olan neoliberal uluslararası düzen sona ermiştir. Dünya, karşılıklı yarar ve ülkelerin egemenliklerine saygı temelinde yeni ve daha eşitlikçi bir uluslararası düzen arayışı içindedir. Son otuz yılda yalnızca üretimin ağırlık merkezinin Batı’dan Doğu’ya kayışına değil, aynı zamanda ekonomik, siyasal ve silahlı mücadeleler eşliğinde Avrasya’da bir Gelişen Dünya’nın yükselişine tanık olduk. Eskinin “Ezilen Milletleri” şimdi hayatın her alanında Atlantik Sistemi’ne seçenek oluşturan bir gelişme süreci yaşamaktadır. Ekonomik mücadelenin başını Çin Halk Cumhuriyeti çekerken, Batı Asya’da ön saflarında Suriye, Türkiye, Rusya ve İran’ın yer aldığı bir silahlı mücadele sürmekte ve bütün bunlar siyasal düzlemde Avrupa’ya da, Atlantik Sistemi’ne karşı giderek güçlenen merkezkaç kuvvetleri olarak yansımaktadır.

Milli Devletler Gelişen Dünya’nın Temel Yapıtaşlarıdır

İnsanlığın ortak geleceğini temsil eden alternatif bir sistemin inşası, her ülkenin uluslararası işbirliğinden etkin bir biçimde yararlanmasını olanaklı kılacak şekilde ve özenle tasarlanmasını gerektirmektedir. İlk olarak 2013 yılında Çin tarafından ortaya atılmış ve uygulama sürecine girmiş olan Kuşak ve Yol Girişimi, bu amaca ulaşmak için uygun bir zemin sağlamaktadır. Bu girişimin, kuşağın sardığı ve yolun birleştirdiği bütün ülkelerin yapıcı bir işbirliği içine girmesine olanak sağlayan yeni

bir yerküre yaratmada elde edeceği başarı, tarihi bir dönüm noktasını simgeleyecektir. Hatta belki de 21. yüzyıl, tarihin kaydına “Kuşak-Yol’dan önce” ve “Kuşak-Yol’dan sonra” diye ikiye ayrılmış olarak geçecektir. Böyle tarihi bir proje, daha tasarım ve uygulamaya konma aşamasından itibaren, kapsadığı ülkeler arasında güçlü bir etkileşim ve işbirliğini gerektirmektedir. Belki de bu öncel etkileşim ve işbirliğinin bazı açılardan girişimin yaratmayı hedeflediği etkileşim ve işbirliğinden bile daha güçlü olmasında yarar olacaktır.

Doğu’yu Batı’yla birleştiren eski kara ve deniz İpek Yolu, şimdiki Kuşak ve Yol Girişimi gibi esas olarak bir Asya tasarısıydı. Doğu’nun merkezi ve uzun ömürlü feodal imparatorlukları, o zamanın kültürüne kendi tarihsel bağlamları içinde kamucu ve paylaşımcı bir ruhu yansıtan öğeler katmışlardı. Hüküm sürdükleri topraklarda yaşayan halka dik duruş duygusunu aşlamışlardı. İpek yolları, doğrudukları etkileşim ve işbirliği sayesinde ekonomik refah ve kültürel gönence katkıda bulunmuştu. Bütün bu etkenler kuşkusuz bugünkü uygarlığımızın ortak mirasını oluşturmaktadır. Bu değerli mirasın çağımızda insanlık için ortak bir gelecek inşa etmenin yolunu açan bir toplumsal ve ekonomik güce dönüştürülmesi, ancak Gelişen Dünya’nın temel yapıtaşlarını oluşturan milli devletler aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Atlantik Sistemi’nin Gelişmiş Dünyası, Avrasya’nın Gelişen Dünyası’na göre çok daha tek tiplidir. Avrasya ülkeleri, hem milletleşme, hem de ekonomik gelişme süreçlerinin ulaştığı düzey ve içeriği

bakımından çok geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Onun için Avrasya ülkelerinin karşı karşıya buldukları öncelikler büyük farklılıklar göstermektedir.

"Kuşak ve Yol Girişimi'nin başarısının anahtarı, farklı ülkelerin öncelikleri ve stratejileriyle uyumlu biçimde ilerleyecek bir süreci yaratma becerisinde yatmaktadır."

Bu ülkelerin ekonomik gelişme ve toplumsal ilerlemeleri için geçerli ortak ve hazır bir reçetenin bulunmamasının ana nedeni budur. Her ülkenin gelişme ve ilerleme stratejisi açısından temel özelliklerini yansıtan "kendine özgü yolu" bulma gereği, tam da bu yüzden. Dolayısıyla Kuşak ve Yol Girişimi'nin başarısının anahtarı, farklı ülkelerin öncelikleri ve stratejileriyle uyumlu biçimde ilerleyecek bir süreci yaratma becerisinde yatmaktadır. Bu sayede elde edilen ekonomik ve toplumsal sonuçların o ülke toplumları tarafından geniş ölçüde kabul görmesi de sağlanmış olacaktır.

"Kapsayıcılık" Yeni Türden Bir "Açıklık" Anlayışını Gerektirmektedir

Piyasalar, yalnızca kısa erimli çıkarları içselleştirebildikleri için miyoptur. Oysa kalkınma stratejilerinin uzak görüşlü olması gerekir. Onun için bu stratejilerin hayata geçirilmesi bütünüyle piyasaların işleyişine bırakılmaz. Öte yandan üretici güçlerin mevcut düzeyi ekonomide piyasalardan yararlanılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle ekonomik gelişmenin özü, piyasaların işleyişinin stratejik hedeflerle uyumlu hale getirilmesinden oluşmaktadır. Gelişmenin sürdürülebilirliğini güvence altına alma gereği, kuşkusuz stratejik hedefleri belirleyen piyasa güçlerinin dayattığı sınırlamaları hesaba katma ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Ama son çözümlemede söz konusu olan, kalkınma

stratejisinin oluşumunu piyasa güçlerinin yönlendirmesi değil, piyasa güçlerinin stratejik kalkınma hedeflerine tabi hale getirilmesidir.

Ekonomik büyüme, ekonomik gelişmenin nicel bir bileşeninden ibarettir. İki ülkenin büyüme oranları benzer, ama bu büyümenin oluşumuna yol açtığı üretim güçleri çok farklı olabilir. Orta ve uzun erim açısından belirleyici olan, büyümenin üretim gücüne yansıyan nitel içeriğidir. Sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında sürekli bir uyarılma ve yeniden uyarılma sürecini içerir. Dolayısıyla en uygun kalkınma yolunun tasarlanması, planlanması ve uygulanması olanaklı kılan ekonomik araçlarla donatılması gerekir. Bu hedefe piyasa güçlerinin oyun alanı haline gelmiş bir ekonomik sahnede ulaşılamaz.

Farklı ülkelerin en uygun kalkınma yolları farklıdır. Örneğin bir sanayi dalında ileri bir teknolojinin edinilebilmesi için, o alanda imalat konusunda belli bir eşik düzeye erişmiş olmak gerekir. Piyasa güçlerine bütünüyle açık olmak, bir ülkenin bu eşik düzeyin altında kaldığı üretim kesimlerinde edilgin bir alıcı konumunda kalmasını kaçınılmaz olarak sürekli hale getirir. Uluslararası etkileşim, ne kadar güçlü olursa olsun, ilgili sektörlerde ileri teknolojilerin söz konusu ülke tarafından içselleştirilmesini sağlayamaz. Gerek güvenlik, gerekse de iktisadi ve toplumsal gelişme açısından stratejik öneme sahip sayılan sanayi ve tarım kesimlerinde özel koruma, özendirme ve destek siyasetlerinin oluşturulması gereklidir. Atlantik Sistemi tarafından dünyaya dayatılmış olan "küreselleşme", bütünüyle piyasa güçlerinin egemenliği altında sermaye ve malların dolaşımına "açıklık" sağlanmasından oluşmaktaydı. Gelişen Dünya'nın milli devletleri bu "serbest dolaşım"ın önündeki esas engeller olarak değerlendirilmekteydi. Onun için bütün çaba, sermaye ve malların "serbest dolaşımı"nın önünü açmak için milli devletlerin tasfiye edilmesine odaklanılmıştı.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda "açıklık", Kuşak ve Yol Girişimi'nin başarıya ulaş-

ması için “yeniden tanımlanması” gereken en kritik kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Etkileşim ve işbirliğinin güçlendirilmesi için, ülkelerin kuşkusuz “işbirliğine açık” olmaları gerekir. Kuşak ve Yol Girişimi’nde, Atlantik yaklaşımının aksine, “açıklığın” ülkelerin “karşılıklı yarar” temelinde “gönüllü katılımı” aracılığıyla sağlanması söz konusudur. “Açıklığa” karşı “açık görüşlü” olmak, doğal olarak etkileşim ve işbirliğinin “yolunu açma”da yararlı olacaktır. Ama sonuçlar, tek başına “istemek”le değil, ancak “uygun araçlar”ın oluşturulmasıyla elde edilir. Dolayısıyla Kuşak ve Yol Girişimi’nin başarısı için, “açıklığı” tek tek ülkelerin kalkınma stratejileriyle uyumlu hale getirecek etkili araçların oluşturulması belirleyici öneme sahiptir. Bu tür araçlar etkileşimde bulunma “istekliliğini” de arttıracaktır. Yeni tür küreselleşmenin amacı, milli sınırların ortadan kalktığı tek bir küresel pazarın oluşturulması değil, “işbirliğinin küreselleştirilmesi”dir.

Para sermaye, üretimin can suyudur. Başka bir deyişle, para sermaye üretimin gereksinimlerini karşılamak için vardır. Dolayısıyla para sermayenin dolaşımı, üretimde pürüzsüz ve dengeli bir büyü-

meyi sağlayacak biçimde olmalıdır. Para sermaye üretime egemen olmaya ve onu şekillendirmeye başlarsa, o zaman bu ilişki üretimi ilerleten değil, üretimin gelişiminin önünde engel oluşturan asalak bir kimliğe bürünür.

Son otuz yılda üretimin ağırlık merkezinin Batı’dan Doğu’ya kaymasının önde gelen nedenlerinden biri, kapitalist sistemin mevcut aşamasında kârın ana kaynağını oluşturan mali sermayenin mal ve hizmet üretimi üstündeki egemenliğinin Batıda her zamankinden daha güçlü bir hale gelmesi olmuştur. Para sermaye Doğu’da üretimin can suyu olarak ele alınmaya devam etmiştir. Batıda para sermaye ve üretim arasındaki ilişkinin şekillenmesi bütünüyle piyasa güçlerine terk edilirken, Doğu’da devlet, stratejik planlamayı yapan ve planın uygulanması için gerekli araçları oluşturan aktör olarak sahnedeki yerini almıştır. Batıda devlet bütünüyle mali sermayenin çıkarlarına hizmet eden bir aygıt dönüşmüşken, Doğu’da daha geniş milli çıkarlar devlet nezdinde görece ağırlıklı bir rol oynamıştır.

Kuşak ve Yol Girişimi’nin, Kuşak ve Yol etrafındaki bütün ülkeleri etkili ve gönüllü bir temelde

“kapsaması” için, “piyasa güçleri”ne olan “açıklığın” dizginlenmesi gerekir. Piyasa güçleri, görece geri olanı daha gelişmiş olana tabi hale getirmeye yönelir. Stratejik hedefler, “kârı en çoklaştırma” güdüsünün yönlendirdiği özel işletmeler arasındaki etkileşimlerde kaçınılmaz olarak “fark edilmez” hale gelir. Piyasanın işleyişinin ülkelerin stratejik hedefleriyle uyumlu hale getirilmesi, ancak devletler arası etkileşim ve devletlerin katılım, yönlendirme ve düzenlemeler aracılığıyla piyasaya müdahalesi sayesinde sağlanabilir.

Bir ekonominin stratejik amaçlarla uyum sağlaması açısından, en uygun “açıklık düzeyi”nin ekonominin sağlıklı biçimde gelişmesiyle yükseleceğine kuşku yoktur. Aynı zamanda ülkelerin gelişme düzeyleri arasındaki farklar azaldıkça, “bir ekonomi ne kadar açık hale gelirse, uluslararası etkileşim ve işbirliğinden o kadar çok yararlanır” biçimindeki formül de giderek daha geçerli hale gelecektir. Kuşak ve Yol Girişimi’nin insanlığa vaadettiği yeni tür küreselleşmeye hemen tek atımda ulaşılmasına olanak yoktur. Bu sürecin adım adım inşa edilmesi gerekmektedir.

Barış ve İstikrar Girişim’in Hem Sonucu Hem de İhtiyacıdır

Kuşak ve Yol Girişimi’nin barış ve istikrara yapacağı katkının yanı sıra, girişimin kendisinin inşası için de barışçı ve istikrarlı bir ortama gereksinim vardır. Avrasya’da dış güçler tarafından yönlendirilen terör ve karışıklıklar ile kışkırtılan çatışmaların haritasının Girişim’in yol haritası ile olan koşutluğu bir rastlantı değildir. Terörün en çok yoğunlaştığı bölgelerden biri, Batı Asya’da Suriye ve civarındadır. Türkiye, PKK-PYD, IŞİD ve Fethullah Gülen Örgütü gibi hepsi Atlantik Sistemi’nden kaynaklanan çeşitli terör örgütlerine karşı eşzamanlı bir silahlı mücadele yürütmektedir. Türkiye’nin teröre karşı mücadelesinde kazandığı başarılarla, Suriye Sorunu’na

ilişkin Rusya ve İran’la yapmakta olduğu yakın işbirliğinin önemli katkıları olmuştur.

Batı Asya’da barış ve istikrarın yeniden kurulmasının aynı zamanda Kuşak ve Yol Girişimi’nin başarısına da hizmet edeceğine kuşku yoktur. Asya’nın bu bölgesi, Kadim İpek Yolu’nda önde gelen bir rol oynamıştır. Bu bölgenin eksikliği, Çağdaş İpek Yolu’nu tek ayaklı hale getirir. Avrasya’da barış ve istikrarın inşası, en az Girişim’in altyapısının inşası kadar önem taşımaktadır. Bu iki inşa, birbirlerini tamamlar niteliktedir. Biri, üstünde Avrasya ekonomisinin bir bütün olarak serpilip gelişeceği zemine güvenlik sağlarken, diğeri de bu zemine zenginlik katmaktadır.

21. yüzyılda terör, artık 19. yüzyılda olduğu gibi bireysel bir etkinlik olmaktan çıkmıştır. Günümüzde terör, farklı kolları aynı uluslararası odaktan kaynaklanan küresel ve “endüstrileşmiş” bir etkinliğe dönüşmüştür. Onun için Çin’e karşı terör, Türkiye’ye karşı terör demektir; Türkiye’ye karşı terör de, Çin’e karşı terör demektir. Bu formül, Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında daha da geçerli hale gelmektedir. Terörizmi yenilgiye uğratmak için, uluslararası düzlemde diplomatik, siyasal, ideolojik ve silahlı mücadele biçimlerini kapsayan çok katmanlı ve yakın bir işbirliğine ihtiyaç vardır.

İnsanlığın Ortak Geleceğini Birlikte İnşa Etme Bakış Açısı

Farklı kültürlerin bir arada varolmaları genellikle bir zenginlik kaynağı sayılır. Bu bakış açısını yadsımak kolay değildir. Ama farklı kültürlerin herhangi bir etkileşimde bulunmadan yan yana yaşamayı sürdürmelerinin yansıttığı zenginlik, “müzedeki bir sergi zenginliği”nin ötesine geçemez. Oysa uygarlık tarihinde toplumsal zenginliğin ölçütü, varolandan yeni bir şey üretme yetisidir. Onun için farklı kültürlerin oluşturduğu gerçek zenginlik, etkileşim sayesinde toplumsal olarak daha ileri bir ortak

kültür yaratma gizilgücünden kaynaklanmaktadır. Fikirlerin ve değerlerin dolaşımında en üst düzeye ulaşmak, ancak etkileşimde “gönül rahatlığı” sayesinde olanaklı hale gelir. Kuşak ve Yol Girişimi genel olarak barış ve istikrara katkıda bulunurken, “gönül rahatlığı”nın da üstünde yeşereceği bir toplumsal zeminin döşenmesini sağlayacaktır.

Yapay zekâya yönelik bilimsel ve teknolojik ilerlemeyle birlikte teknolojilerin dijitalleşmesi, iktisadi ve toplumsal gelişmenin önünde yeni ufuklar

"Kuşak ve Yol Girişimi'nin, esas olarak ekonomik düzlemde bir proje olmasına karşın, aynı zamanda Atlantik Sistemi'ne karşı bir Avrasya Seçeneği'nin inşasına uygun bir zeminin döşenmesine yardımcı olacağına kuşku yoktur."

açmaktadır. Şimdi öne çıkan soru, bu ilerlemeden doğan yarar ve getirilerin kolektif olarak mı paylaşılacağı, yoksa tarihin bugüne kadar tanık olmadığı büyüklükteki tekellerin elindeki gücün daha da yoğunlaşmasına mı yol açacağıdır. Tarihin bu dönüm noktasında Kuşak ve Yol Girişimi, bu ileri teknolojileri uygulama ve geliştirme yetisine sahip ülkelerin sayısını arttırmayı başardığı ölçüde, bu sorunun uluslararası kolektifin lehine çözüme kavuşturulmasına yardımcı olacaktır.

Son dönemlerde dünyamızın yaşamakta olduğu teknolojik ilerlemeler, hem iktisadi ve toplumsal ilerlemeye eşi görülmemiş ölçüde katkıda bulunma, hem de yine eşi görülmemiş ölçüde bir yıkım gücüne dönüşme gizilgücünü bağrında taşımaktadır. Bunlardan hangisinin olacağı, bütünüyle bu teknolojilerin hangi toplumsal sistem altında uygulamaya konacağına bağlıdır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin, esas olarak ekonomik düzlemde bir proje olmasına karşın, aynı zamanda Atlantik Sistemi'ne karşı bir Avrasya Seçeneği'nin inşasına uygun bir zeminin

döşenmesine yardımcı olacağına kuşku yoktur. Üretici güçlerin ulaştığı düzeyin kapitalist sistemle olan bağdaşmazlığı giderek arttıkça, tarihin de giderek yeni bir dönüm noktasına yaklaşmakta olduğu görülmektedir.

Kapitalist üretim ilişkileri feodal sistemin bağrında kendiliğinden oluşmuştur. Bu ilişkiler, kimse tarafından tasarılanmamıştır. Üretim ilişkilerindeki değişimi tetikleyen, meta üretiminin genişlemesi olmuştur. Onun için, ister klasik ya da neoklasik iktisatçılar, isterse Marksistler tarafından olsun, kapitalizm hakkında yazılmış olan her şey, varolan ve belli bir olgunluk düzeyine erişmiş bir sistemin gözlemlenmesi sonucunda yazılmıştır. Kapitalizme ilişkin bulgular, icatlar değil, keşiflerdir. Öte yandan sosyalizm, 19. yüzyılda Marx ve Engels tarafından bu sistem dünya üstünde herhangi bir yerde gerçeklik kazanmadan önce tarihsel bir öngörü olarak ileri sürülmüştür. Sosyalist üretim ilişkileri, kapitalizmin bağrında kendiliğinden oluşmaz. Bu ilişkilerin tasarlanması, yaşama geçirilmeleri ve daha da geliştirilmeleri için gerekli iktisadi ve toplumsal araçların yaratılması gerekir. Bu, ekonomi düzleminde her ülkede üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında sürekli bir uyarılma ve yeniden uyarılma sürecinin yürütülmesi anlamına gelmektedir.

Kapitalist sistemin ötesine geçmeye yönelen her iktisadi ve toplumsal ilerleme girişiminin başarılı olmak için bilim ve felsefenin yol göstericiliğine ihtiyacı vardır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin uygulamaya konması, devletler arasında, iktisadi ve mali kuruluş ve aktörler arasında, milletler ve onların çeşitli örgütleri arasında ağlar oluşturulmasına dayanmaktadır. Yol haritasına ışık tutmak üzere bu muazzam toplumsal ve iktisadi deneyden sürekli dersler çıkarmaya odaklanan kalıcı ve yakın bir uluslararası işbirliği, bu tarihi girişimin bilim düzlemindeki ayağının eksik kalmasının önüne geçecektir. 🌱

Kuşak ve Yol Girişimi'nin Yüksek Nitelikli Gelişimi için Yeni Bir Yolculuk

WANG Yİ

Çin Halk Cumhuriyeti
Dışişleri Bakanı

Wang Yi, 1953 yılında Pekin'de doğdu. Pekin'de kurulu İkinci Yabancı Dil Enstitüsü'nün Asya ve Afrika Dilleri bölümünden mezun olan Wang Yi, ekonomi alanında yüksek lisans diplomasına sahiptir. 1981 yılında Çin Komünist Partisi'ne (ÇKP) üye olmuş, 1982-1989 yılları arasında ise Çin Dışişleri Bakanlığında ataşe, müdür yardımcısı ve müdür konumlarında görev yapmıştır. Bunu izleyen yıllarda bakanlıkta muhtelif üst düzey konumlarda hizmet verdikten sonra, 2004-2007 yılları arasında Japonya Büyükelçiliği görevinde bulunmuştur. Dışişleri Bakanlığında çalışmalarını sürdüren Wang Yi, 2013-2018 yıllarında Dışişleri Bakanlığı ÇKP Sekreter Yardımcılığının ardından, 2018 yılında Dışişleri Bakanı konumuna terfi etmiştir. 17. Halk Kongresi'nden bu yana, ÇKP Merkez Komitesi'nde de yer almaktadır.

Kuşak ve Yol'un amacı; ülkeler arasında kurulacak bağlantıları öne çıkarmak, pragmatik işbirliğini derinleştirmek, insanlığın yüz yüze bulunduğu çeşitli sorunlar ve zorluklarla başa çıkmak üzere birlik ve dayanışma ruhunu oluşturmak ve karşılıklı yarar ve birlikte gelişme sağlamaktır. Kuşak ve Yol ile, ilk günden bu yana; karşılıklı danışma (istişare), ortak gelişme ve kazanç paylaşımını içeren küresel bir yönetim felsefesini savunarak açık bir dünya ekonomisi kurulması yolunda somut adımlar atılmıştır.

KUŞAK VE YOL ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ Forumu'nun (KYF) ikincisi 25-27 Nisan 2019 tarihlerinde Pekin'de gerçekleştirildi. Forum, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 70. yıldönümü olan bu yılda, Çin'in düzenlediği en önemli diplomatik etkinlik oldu. Başkan Xi Jinping, KYF'nin açılış töreninde bir açış konuşması yaptıktan sonra, Yuvarlak Masa Liderler Zirvesi'ne de başkanlık etti. Başkan Xi, ayrıca, bir dizi diplomatik etkinlik de düzenledi ve forumun sonuçlarını daha sonra Çin ve yabancı medya kuruluşlarıyla paylaştı. Toplam 40 devlet başkanı, hükümet lideri ve uluslararası kuruluş temsilcisi bir araya gelirken, 150 ülke ve 92 uluslararası kuruluştan gelen 6 binden fazla yabancı konuk KYF'ye katıldı. Forumda bir üst düzey toplantı, 12 alt forum ve bir girişimci konferansı düzenlendi. Başarıyla gerçekleştirilen KYF ile Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) kapsamında yüksek nitelikte işbirliğine dönük yeni bir yolculuk başlamış oldu. Etkinliğin başarısı sayesinde, Çin'in dışa açık gelişme çabası yeni bir soluk kazanırken, çok taraflılığı sürdürme konusundaki güçlü kararlılığımız da dile getirilmiş oldu. Bu başarı öyküsü, birlikte ortak bir geleceğin inşa edilmesi ve küresel bir yapının oluşturulması açısından bir dönüm noktası da olmuştur.

Başkan Xi, uluslararası işbirliği için büyük önem taşıyan KYG önerisini 2013 yılında dünyaya ilan etti. Bu öneri, küresel eğilimler konusunda genel bir

değerlendirmenin yanı sıra, Çin'in; ortak bir geleceği paylaşan küresel bir topluluğun inşa edilmesi ve buna yönelik olarak, kapsamlı bir modelin oluşturulması hedefine de dayanıyordu. KYG'nin amacı; ülkeler arasında kurulacak bağlantıları öne çıkarmak, pragmatik işbirliğini derinleştirmek, insanlığın yüz yüze bulunduğu çeşitli sorunlar ve zorluklarla başa çıkmak üzere birlik ve dayanışma ruhunu oluşturmak ve karşılıklı yarar ve birlikte gelişme sağlamaktır. İkinci KYF, KYG'nin ortaklaşa geliştirilmesinde kaydedilen ilerlemenin değerlendirmesini yapmak için önemli bir fırsat sağladı.

Geçtiğimiz altı yıl boyunca, Çin ve KYG ülkeleri arasındaki toplam ticaret 6 trilyon ABD dolarını aşarken, Çin bu ülkelerde 90 milyar ABD dolarından fazla doğrudan yatırım yaptı. Altı koridor, altı çeşit güzergah, birçok ülke ve limanı içeren bir bağlantı ağı esas olarak şekillenmiş bulunuyor. Çok sayıda işbirliği projesi başlatılmış ve 2017 yılında düzenlenmiş olan ilk KYF'de alınan kararlar sorunsuz bir şekilde uygulamaya konulmuştur. KYG vasıtasıyla meydana gelen başarılı uluslararası işbirliği ortamı, uluslararası ticaret ve yatırımlar alanında yeni platformlar oluşturmuş ve dünyadaki ekonomik büyümenin önünü açmıştır.

Geçtiğimiz altı yıl boyunca KYG; İpek Yolu'nun barışçı ruhu, işbirliği, açıklık ve tarafsızlık, kapsayıcılık, karşılıklı öğrenme ve karşılıklı kazanç ilkelerine bağlı kalmıştır. KYG ile, ilk günden bu yana; karşılıklı danışma (istişare), ortak gelişme ve kazanç paylaşımını içeren küresel bir yönetim fel

sefesini savunarak, açık bir dünya ekonomisi kurulması yolunda somut adımlar atılmıştır. KYG çerçevesinde, daha adil ve eşitlikçi bir küresel yönetim sistemi oluşturmak için yeni bir vizyon belirlenmiş bulunuyor. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in de belirttiği gibi KYG, küreselleşmeyi daha sağlıklı hale getirmeyi hedefliyor.

Geçtiğimiz altı yıl boyunca Çin, KYG ülkeleriyle 82 denizaşırı işbirliği bölgesi oluşturdu. Çin, 2 milyar doların üzerinde vergi ödeyerek ve yaklaşık 300 bin istihdam yaratarak işbirliği kapsamında yatırım yapılan ülkelere katkı sağladı. Bu yatırımlar sayesinde, muhtelif ülkelerin halklarına; daha uygun yaşam koşulları, daha elverişli iş ortamları ile çeşitli gelişme olanakları da temin edilmiştir. KYG sayesinde bazı ülkelerde ilk otoyollar veya modern demiryolları inşa edilirken, bazı ülkelerde de otomotiv endüstrisi kurulmuş veya sürgit olmuş elektrik enerjisi açıkları ve kesintileri giderilmiştir. KYG kapsamında gerçekleştirilen işbirliğinin meyveleri olarak, çeşitli ülkelerde insanların yaşam standartlarının belirgin bir şekilde iyileştiği görülüyor. Yürütülen işbirliği projeleri, BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nde yer alan hedeflerin gerçekleşmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Dünya Bankası'na göre KYG, küresel yoksulluğun giderilmesi sürecini ivmelendirmektedir.

Pekin'de düzenlenen İkinci Kuşak ve Yol Forumu'nda Yuvarlak Masa Liderler Zirvesi, Nisan 2019.

Geçtiğimiz altı yıldaki başarımız, KYG'nin fikren Çin kaynaklı olmasına rağmen fırsat ve faydalarının dünyaya ait olduğunu büyük ölçüde kanıtıyor. Böylelikle KYG, en çok kabul gören, uluslararası kamu yararı ve uluslararası işbirliği için dünyadaki en büyük platform haline gelmiştir.

II

İkinci KYF'nin teması “Kuşak ve Yol İşbirliği: Daha Aydınlik Bir Ortak Gelecek Oluşturmak” idi. Forum katılanlar, “yeni büyüme kaynakları için bağlantıların artırılması”, “daha yakın ortaklıklar kurmak için politika entegrasyonunun güçlendirilmesi” ve “BM 2030 Gündemi'ni uygulamak için yeşil ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek” konularında kapsamlı tartışmalar yürüttü. Bu tartışmalarda, dönüm noktası niteliğinde birtakım önemli sonuçlara ulaşıldı.

İlk olarak, gelecekteki hareket tarzımızı yönlendirmek için bir plan çizdik.

Açılış töreninde Başkan Xi, “Kuşak ve Yol İşbirliğinde Daha Aydınlik Bir Gelecek Yolunda Birlikte Çalışmak” başlıklı bir konuşma yaptı. Ayrıca, düzenlenen yuvarlak masa toplantısına katılarak devlet başkanları, hükümet liderleri ve uluslararası kuruluşların temsilcileriyle etraflı görüş alışverişlerinde bulundu. Birlikte geçmiş deneyimleri gözden geçirdiler, geleceğe baktılar, nasıl ilerleyecekleri konusunda planlar hazırladılar. Bu süreçte bir dizi önemli konuda yeni anlaşmalara da varıldı. Ayrıca, KYG'nin yüksek nitelikli gelişimini gelecekteki işbirliğinin merkezi teması olarak açıkça belirlediler. Böylelikle, KYG işbirliğiyle ilgili planlar ve takip edilecek yön daha net bir şekilde tanımlanmış oldu.

Yüksek nitelikli KYG işbirliği, Başkan Xi'nin dünyanın bütün olarak gereksinimlerini göz önünde bulundurarak ortaya koyduğu önemli bir kavramdır. Yüksek nitelik, titizlikle ve ayrıntılı bir işbirliği planı hazırlamak için mutlak surette gereklidir. Bu, kuşkusuz ki KYG'yi daha derin ve daha pratik

bir anlam kazanmaya ve uzun vadede istikrarlı bir şekilde ilerlemeye yöneltecektir. Bu önemli kavram, KYG ortaklarımızın ortak istekleriyle uyumlu olup katılımcı ülkelere birlikte ilerlemenin yolunu göstermektedir. Doğal olarak, bu anlayış ve yaklaşım bütün etkinlik katılımcıları tarafından takdir ve övgüyle karşılanmıştır.

KYG'nin yüksek nitelikte gelişimini sağlamak amacıyla karşılıklı danışma (istişare), ortak gelişme ve fayda paylaşımı ilkelerine uymamız şarttır. Bu ilkelerin özü, çok taraflılığın uygulanmasıdır. Buna göre bütün ülkeler, grubu etkileyen ana meselelerin kolektif olarak tartışılmasına katılmalı ve hepsi kendi güçlü yönlerini ve yeteneklerini en iyi şekilde kullanarak ilgili sorunların çözümünde artarak devam eden bir ilerleme kaydetmelidir. En temel mesele, işbirliğinin tüm tarafların ortak çıkarlarına uygun olmasını ve ortak ihtiyaçlarını karşılamasını sağlamak ve böylece işbirliğini daha etkili, çekici ve sürdürülebilir kılmaktır. Bu konu, "yüksek niteliğin" ayrılmaz bir parçasıdır.

Yüksek nitelikli KYG işbirliği; açıklık, dürüstlük, doğal çevrenin korunması ilkelerine bağlı kalırken yüksek standartlara, sürdürülebilirliğe ve halk refahının iyileştirilmesine doğru ilerlemelidir. Temel görev, işbirliğinin meyvelerinin iştirak eden bütün ülkelerin halklarına fayda sağladığından emin olmaktır. Tüm KYF katılımcıları, insan-merkezli gelişme kavramını onayladılar ve kendilerini, evrensel olarak kabul edilen uluslararası kurallar, standartlar ve en iyi uygulama biçimleriyle aktif bir şekilde uyumlaştırmaya karar verdiler. Bunu yapmanın daha sağlam ekonomik büyümeyi, daha yakın uluslararası işbirliğini, uluslar arasında daha etkili bağlantıları ve insanlar için daha iyi bir yaşam düzeyi getireceği konusunda hemfikir olundu.

İkincisi, güçlü yönlerimizi bir araya getirerek pratik kazançlar sağladık.

İkincisini düzenlediğimiz Kuşak ve Yol Forumu'nun Yuvarlak Masa Liderler Zirvesi'nde oy-

birliğiyle kabul edilen ortak bir bildiri yayınlandı. Forumun en önemli sonucu olarak KYG işbirliği konusunda tüm katılımcıların dahil olduğu bir siyasi fikir birliği ortaya çıktı. Ev sahibi ülke konumundaki Çin, girişimin olası 283 adet kazanç çıktısının listesini katılımcılara sunarak gelecekteki KYG işbirliği için büyük umutlar vaat eden bir resim ortaya koymuş oldu.

"Kuşak ve Yol Girişimi'nin yüksek nitelikte gelişimini sağlama amacıyla karşılıklı danışma (istişare), ortak gelişme ve fayda paylaşımı ilkelerine uymamız şarttır."

Çin, Çin-Myanmar Ekonomik Koridoru gibi pratik işbirliği projeleri için bir dizi hükümetler arası anlaşma imzaladı. Bu arada, yeni işbirliği fonlarının yanı sıra İtalya ve diğer ülkelerle üçüncü taraf piyasa yatırım ve finansman projeleri de duyuruldu. Çeşitli ülkelere gelen şirketler, endüstriyel kapasite artırımı ve yatırım işbirliği konusunda çok sayıda anlaşmaya vardılar.

KYF katılımcıları bir dizi geniş çaplı işbirliği önerileri ile raporlar yayınladılar. Çin, "KYG: İlerleme, Katkılar ve Beklentiler" başlıklı ve Kuşak ve Yol işbirliğinde katılımcıların ulaştığı fikir birliğini ve başarılarını sergileyen, nitelikli gelişim için öneriler ortaya koyan bir rapor yayınladı. Çin ve diğer katılımcılar, işbirliği alanında finansman teminine rehberlik etmek amacıyla, "Katılımcı KYG Ülkeleri İçin Borç Sürdürülebilirliği Analiz Çerçevesi"ni yayınladılar. KYF Danışma Konseyi, KYG işbirliğinin gelecekteki öncelikleri ve forumun gelişim yönü ile ilgili politika önerileri öne sürerek foruma bir rapor sundu. İlgili taraflar ortaklaşa olarak, Temiz İpek Yolu için Pekin Girişimi ile İpek Yolu'nda İnovasyon İşbirliği Girişimi'ni başlattılar ve Yeşil Yatırım İlkeleri'ni yayınladılar. Bu sonuç belgeleri ile karşılıklı danışma (istişare), birlikte gelişme ve fayda paylaş-

mı ilkelerini açıklığa kavuşturarak açıklık ve tarafsızlık, bütünlük ve dürüstlük ve çevre dostu olma kavramları somutlaştırılmış oldu.

"Bu ortaklık, jeopolitik bir araç olmayıp, uyumlu ve birlikte yürütülen çabalarla ortak gelişimi hedefleyen bir işbirliği önerisidir."

80'den fazla ülke ve bölgeden iş dünyasından liderler, girişimci konferansında bir araya gelerek toplam tutarı 64 milyar doları geçen işbirliği antlaşmaları imzaladılar.

Üçüncüsü, paydaş ülkeler arasındaki bağlantıları derinleştirmek için ortaklıklar geliştirdik.

Geçtiğimiz altı yıl boyunca, 150'den fazla ülke ve uluslararası kuruluş Çin ile KYG işbirliği antlaşmaları imzaladılar. Sonuç olarak, KYG'ye katılan paydaş çevresi sürekli genişliyor ve paydaşları birbirine bağlayan bir işbirliği ağı şekilleniyor.

Forumda Başkan Xi, küresel bağlantıların oluşturulması için bir ortaklık kurma önerisini öne sürerek, KYG kapsamında uluslararası işbirliği yoluyla daha güçlü ortaklıklar inşa ederken aralarındaki bağlantıları geliştirmeye odaklanmaları yönünde tüm katılımcılara çağrıda bulundu. İkili toplantılar esnasında, Başkan Xi, KYG çerçevesinde işbirliği fırsatları konusunda uluslararası konuklarla derinlemesine görüşmeler yaptı ve sonuç olarak, paydaşlar arası bağlantıların geliştirilmesi konusunda geniş bir fikir birliğine varıldı.

Küresel bağlantırlık için ortaklık kavramı, yeni dönemde İpek Yolu ruhunun devamlılığını ve gelişimini temsil ediyor. Bu ortaklık, jeopolitik bir araç olmayıp, uyumlu ve birlikte yürütülen çabalarla ortak gelişimi hedefleyen bir işbirliği önerisidir. Bu öneri, eski sistemi hurdaya çıkarmak yerine, mevcut işbirliği ilişkilerini pekiştirmeye ve tamamlamaya hizmet ediyor. Bu nedenle öneri, güçlü yönleri bir

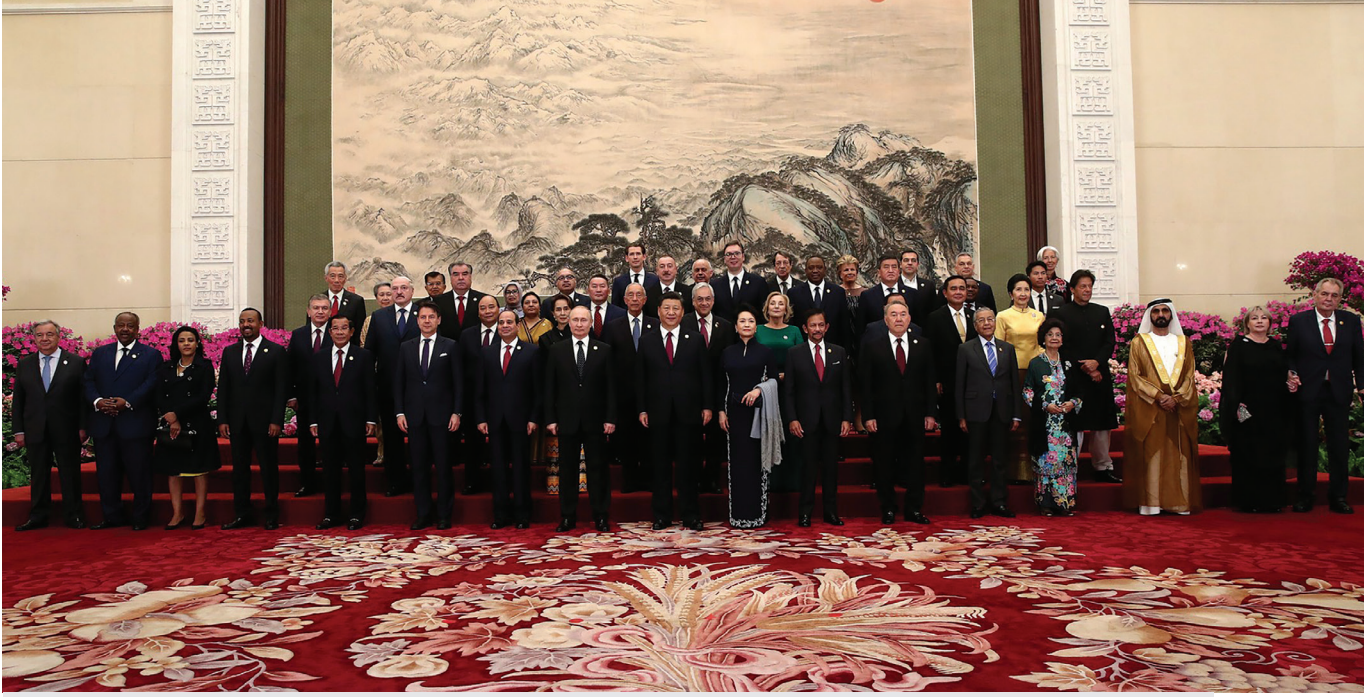
araya getirerek sinerji oluşturmaya müsaittir. Söz konusu ortaklık, belli bir azınlığın münhasır yararı yerine, daha fazla ilgili ülkeyi ve uluslararası kuruluşu katılımcı olmaya davet eden, açık ve yansız bir işbirliği için oluşturulmuş geniş bir platformdur. Sunulduktan hemen sonra, küresel ölçekli bağlantı ağı için bir ortaklık kurma önerisi, uluslararası topluluğun coşkulu ve iyimser yanıtı ile karşılık buldu. Bu ortaklığın arzusu; Çin ve diğer ülkelerle yürütülecek kalkınma politikaları, planları ve girişimlerdeki eşgüdümü, ortak refah ve gelişim elde edebilmek için bağlantırlık temelinde güçlendirmektir.

Dördüncü olarak, sağlam bir destek temin edebilmek amacıyla ortaklaşa mekanizmalar kurduk.

Altı yıldır süren ortak çabalar sayesinde; KYF tarafından yönlendirilen ve çeşitli alanlarda çok taraflı ve iki taraflı işbirlikleri ile desteklenen KYG işbirliğinin temel bir çerçeveye oturduğuna şahit olduk. Bu durum, KYG'nin uzun vadeli gelişimi için etkili kurumsal güvenceler sağlamış bulunuyor.

KYF, KYG çerçevesinde işbirliği için en yüksek profilli platformdur. İkinci KYF'de katılımcılar, fikirleri zenginleştirmek, öncelikleri belirlemek ve işbirliğinin kazanımlarını oluşturmak için birlikte çalıştılar. Aynı zamanda katılımcılar, KYG işbirliğinin yüksek nitelikli gelişimi yolunda plan ve hedefleri de açık seçik şekilde tanımladılar. Tüm katılımcılar, birinci ve ikinci forumları düzenleme çabalarından ötürü Çin'e övgüde bulunarak, KYF'nin yapılmaya devam etmesi doğrultusunda ümit ve isteklerini ifade ettiler.

Üçüncü taraf pazarlarda işbirliği, KYG işbirliği açısından önemli bir yeni platform haline gelmiştir. Katılımcıları güçlü yanlarını kullanmaya ve birlikte sinerji oluşturmaya teşvik ederek parçalarının toplamından daha büyük bir bütünü inşa etme etkisini oluşturmak, bu işbirliği ile amaçlamaktadır. KYF etkinliği esnasında Çin; Avusturya, İsviçre, Singapur gibi bazı ülkelerle ve UNDP gibi bazı uluslararası

Pekin'de düzenlenen İkinci Kuşak ve Yol Forumu, Nisan 2019.

ve bölgesel kuruluşlarla üçüncü taraf pazar işbirliğine ilişkin bir dizi belge imzalandı. İpek Yolu Fonu ve Avrupa Yatırım Fonu, üçüncü taraf pazarları için çeşitli ortak yatırım planlarının oluşturulduğunu açıkladılar. Bu tür hamleler, KYG vasıtasıyla gerçekleştirilecek uluslararası işbirliğine tam ve daha güçlü bir anlam kattı.

Bu forumda, KYG vasıtasıyla çok taraflı işbirliği konusunda önemli ilerleme kaydedilmiştir. Ortaklarımızla birlikte çalışarak; açıklık, kapsayıcılık ve şeffaflık ilkelerine bağlı kalarak, muhtelif uzmanlık alanlarında çok taraflı diyalog ve işbirliği için bir dizi platform geliştirdik. Ulaştırma, kalkınma finansmanı, vergilendirme, çevre koruma, fikri mülkiyet hakları ve dürüst yönetim gibi çeşitli konuları kapsayacak çok taraflı bir işbirliği için çeşitli girişimler başlattık. Bu alanlarda işbirliğini genişletmek ve derinleştirmek amacıyla sağlam bir destek sunduk.

Beşincisi, açıklık ve tarafsızlık politikasını onayladık ve Çin'in sorumluluk duygusunu sergiledik.

KYG işbirliği, Çin'in ve dünyanın birbirine daha da fazla bağlandığı büyük bir aşamadır. Forumda Cumhurbaşkanı Xi, ulusal liderlere ve muhtelif alanlarda tanınmış kişilere hitaben birçok önemli konuşma yaptı. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana geçen 70 yıldaki olağanüstü gelişim sürecini göz önünde bulundurarak, Başkan Xi, Çin'in kendine özgü bir tarzda, kendi niteliklerine sahip sosyalizm yolunda ilerlemeye devam edeceğini vurguladı. Bu yolda; reformların derinleştirilmesi, barışçıl gelişme yolunun izlenmesi, yüksek nitelikli gelişmenin ön planda tutulması, açıklık politikasının kapsamının genişletilerek sürdürülmesi ve ortak geleceği paylaşan küresel bir topluluğun inşa edilmesi yolundaki çabaların süreceği şeklindeki güçlü vurgular da konuşmada yer aldı.

Bu arada Cumhurbaşkanı Xi; reformlar ve açıklım, daha fazla alanda yabancı yatırım için piyasaya erişimin kolaylaştırılması, fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda uluslararası işbirliğinin ar-

tırılması, mal ve hizmet ithalatının artırılması da dâhil olmak üzere, Çin'in bir dizi yeni ve önemli önlemler alacağını ciddi bir dille ifade etti. Bunlara ek olarak, makroekonomik politikaların uluslararası koordinasyonunda daha etkin bir şekilde yer almak ve açılım politikasının uygulanmasına daha fazla önem verilmesini sağlamak gibi hedefler de konuşma kapsamında yer aldı. Başkan Xi, Çin'in dışa açılımını genişletme politikasının, ülkedeki reformlar ve kalkınma için objektif gereklilikler ışığında, Çin'in kendi isteğiyle yaptığı bir seçim olduğunu vurguladı. Bunun yanı sıra yatırım için uygun ortamlar yaratmak ve Çinli şirketlere, öğrencilere ve akademisyenlere eşit muamelede bulunmaları için dünya ülkelerine çağrıda bulundu. Başkan Xi'nin heyecan verici sözleri, Çin'in dışa açılımını genişletmeye kendini adanmış olmasıyla birlikte insanlığa daha fazla katkı yapma doğrultusunda samimi arzusunu sergilerken, kendi meşru haklarını ve menfaatlerini koruma konusundaki kararlılığını da dünyaya gösterdi. Başkan Xi'nin ifadeleri, Çin ile ortak kalkınmayı sürdürme konusunda dünya ülkelerine bir güvence de verdi.

III

KYG işbirliği, genel bir taslaktan titizlikle hazırlanmış ayrıntılı bir plana dönüşerek, yüksek kaliteli bir gelişim için yeni bir yolculuğa çıkmış bulunuyor. Başkan Xi'nin açılış konuşmasında ortaya sürdüğü fikir ve hedefler doğrultusunda hareket edeceğiz. İmzalanmış antlaşmalar doğrultusunda, tüm taraflarla koordinasyonu ve işbirliğini güçlendirmek suretiyle, KYF sonuçlarının uygulanmasını teşvik edeceğiz. Küresel ölçekte, paydaşlar arası bağlantıları oluşturmak üzere aktif ortaklıklar kurarak uluslararası işbirliğinin KYG vasıtasıyla tutarlı bir şekilde ilerlemesini destekleyeceğiz.

"KYG işbirliği, genel bir taslaktan titizlikle hazırlanmış ayrıntılı bir plana dönüşerek, yüksek kaliteli bir gelişim için yeni bir yolculuğa çıkmış bulunuyor."

Altyapıların birbiriyle bağlantısını güçlendireceğiz.

Başkan Xi, altyapının, ülkelerin birbiriyle bağlantılabilirliğinin temel taşı olduğunu belirtti. İlgili tüm taraflarla birlikte çalışarak, yüksek kaliteli, sürdürülebilir, tehlike ve risklere dirençli, fiyat yönünden uygun, kapsayıcı ve erişilebilir bir altyapının geliştirilmesini hızlandıracaktır. Böylelikle; ekonomik, sosyal, mali ve çevresel açıdan KYG işbirliğinin sürdürülebilirliğini sağlamaya odaklanacağız. Bunu yaparak zamana dayanıklı, gelecekte de geçerli ve halkın onayını alacak işbirliği projeleri oluşturacağız. Birbirine bağlı ortak kalkınmayı daha etkin bir şekilde gerçekleştirebilmemiz için, demiryolları, limanlar ve boru hatları ile desteklenmiş ve ana ulaşım yollarıyla bilgi otoyollarına dayalı ekonomik koridorlardan oluşan bir bağlantı ağı kuracağız.

Açıklık ve karşılıklı yarar ilkelerine bağlı kalacağız.

Başkan Xi, nehirlerin okyanusa akışı engellenirse, kaçınılmaz olarak günün birinde okyanusun kuruyacağını belirtti. Her ne kadar, dünya ekonomisi ciddi zorluklarla yüz yüze bulursa da nehrin akışını durdurmamalıyız. Açıklık ve işbirliğini sürdürmemiz gerekiyor. Korumacılığa kesin olarak karşı çıkıyor ve serbestleşmeyi güçlü bir vurguyla destekliyoruz. İlaveten; ticaret ve yatırımların kolaylaştırılması, mal, sermaye, teknoloji ve işgücü dolaşımının sağlanması gerektiğine inanıyoruz. Bu sayede, küresel ekonomi için güçlü bir itki ve büyük bir gelişme potansiyeli sağlanmış olacaktır.

İnovasyon odaklı kalkınmaya odaklanacağız.

Başkan Xi; inovasyonların üretici gücün kay-

nağı olduğunu, işletmelerin rekabet edebilmeleri ve ülkelerin gelişimi için gerekli olduğunu belirtti. Zamanın eğilimlerine uygun olarak; işbirliği ve inovasyon konusundaki alışverişi derinleştirirken dijital, ağ-tabanlı ve akıllı teknolojilerin gelişimini ilerletmeye devam edeceğiz. Yeni teknolojileri ve iş yapmanın yeni yollarını keşfetmek ve birlikte yeni büyüme faktörleri ve gelişim araçları arayıp bulmak için birlikte çalışacağız. KYG Bilim, Teknoloji ve İnovasyon İşbirliği Eylem Planı'nı ilerleteceğiz. KYG Yetenek Değişimi Programı'nı uygulayarak Dijital İpek Yolu ile İnovasyonun İpek Yolu'nu oluşturacağız.

Dengeli kalkınmayı teşvik edeceğiz.

Başkan Xi, konuşmasında, bugün dünyadaki en büyük dengesizliğin dengesiz kalkınma olduğuna dikkat çekti. İnsan-merkezli kalkınma felsefesine bağlı kalarak ve dünyanın her yerindeki insanların daha iyi bir yaşam için özlemini tatmin etmek amacıyla, KYG işbirliğinin meyvelerinin insanlara fayda sağlamasının güvencesi olacağız. Yeşil ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının, KYG işbirliği projelerinin seçiminde, uygulanmasında ve yönetiminde yer aldığı görülecektir. "KYG Sürdürülebilir Şehirler İttifakı" da dahil olmak üzere, plan ve girişimleri uygulamak konusundaki yetkililer ve ilgili taraflarla işbirliği yapacağız. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesi için daha fazla fırsat ve potansiyel

yaratmak amacıyla, "KYG Uluslararası Yeşil Kalkınma Koalisyonu" devrede olacak ve KYG için Yeşil Yatırım İlkeleri hayata geçirilecektir.

Fikir alışverişi ve karşılıklı öğrenmeyi derinleştireceğiz.

Başkan Xi, birbirinden öğrenmek için farklı kültürler arasında köprüler inşa etmemiz ve insandan-insana çok yönlü bir iletişim modeli oluşturmamız gerektiğini belirtti. Bunu yapmak için; eğitim, bilim, kültür ve spor gibi alanlarda işbirliğini derinleştirmeli, parlamento organları, siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki görüş ve fikir alışverişini desteklemeli ve kadınlar, gençler, engelliler gibi sosyal gruplar arasındaki iletişimi teşvik etmeliyiz. Bunu yaparak, İpek Yolu'nun tarihini kültürlerarası etkileşimin daha parlak hikâyeleriyle dolduracağız.

KYG işbirliği, istişare ve işbirliği yoluyla ortak refah elde etmeyi amaçlayan muazzam bir girişimdir. Geleceğe baktığımızda hiç şüphe yok ki KYG'nin, Çin'in açık kalkınma ilkesine dair yepyeni ve muhteşem olasılıklar ortaya çıkaracağını, dünyadaki insanların refahını iyileştirmeye yönelik yeni fırsatlar getirerek, ortak bir geleceği paylaşan küresel bir topluluk oluşturmak için önemli yeni katkılar yapacağını görebiliyoruz. (Kaynak: *QiuShi Journal* [İngilizce baskı], Nisan-Haziran 2019, Cilt: 11 No: 2 Sayı: 39) 🌸

Küresel Güç Sistemlerinin Politik-Ekonomik Biçimlenişi: 18. Yüzyıldan Günümüze

UFUK TUTAN

Prof. Dr.

Ufuk Tutan, Bornova Anadolu Lisesi'nden mezun olduktan sonra Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin Ekonomi Bölümü'nü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün Avrupa Çalışmaları Programı'nı tamamlamıştır. Lisans eğitiminin hemen ardından yüksek lisans derecelerini Bilkent Üniversitesi'nden (Uluslararası İlişkiler Bölümü), ODTÜ'den (Bilim ve Teknoloji Politikaları Bölümü) ve University of Utah'tan (Ekonomi Bölümü) almıştır. British Council Chevening-TÜBİTAK ortak bursu ile University of Sussex, Science and Policy Research Unit'te araştırmalar yapmış ve bu enstitüden diploma almıştır. University of Utah'ta ekonomi alanında doktorasını tamamlamıştır. Prof. Dr. Ufuk Tutan'ın akademik çalışmaları ekonomik krizler, politik ekonomi, gelişmiş ülkelerin ekonomileri, ekonomi tarihi, teknoloji ve aile işletmeleri üzerine yoğunlaşmıştır.

ÖZ

Bu makale, kapitalizmin tarihinde küresel güç sistemlerini yönlendirmiş başlıca ülkelerin hangi politik-ekonomik stratejiler izlediği ve bu stratejilerin dünyadaki güç ilişkilerini nasıl şekillendirdiği sorusu etrafında şekillenmiştir. Buradaki amaç, politik-ekonomik etkenlerin küresel güç sistemlerinin sürekliliğine etkisini anlamak ve böylelikle bugünün koşullarında en başta Çin Halk Cumhuriyeti inisiyatifinde şekillenen yeni güç ilişkilerinin gidişatına dair birtakım kestirimlerde bulunabilmektir. Bunu yaparken, jeopolitik ekonomi kuramının penceresinden ve bileşik karşılaştırma yöntemi ile süreç analizi aracılığıyla bir incelemeye girişilecektir. Mevcut çalışmada; (neo)sömürgeciliğe dayalı, zayıf ülkelerin gereksinimlerini gözetmeyen, ekonomik krizlerin sık yaşanmasını önleyemeyen ve doğası gereği saldırganlaşan tek kutuplu güç sistemlerinin uzun vadede istikrarsızlığa mahkûm olduğu İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri üzerinden örneklenmektedir. Bireysel olarak ülkelerin çok kutuplu sistemde sağlıklı bir şekilde var olabilmesinin ön koşulu; ulus devletleşmeye ağırlık verilmesi, seçili stratejik sektörlerde bağımsız bir Ulusal Yenilik Sistemi'nin yaratılması ve buna uygun bir eğitim sisteminin kurulmasıdır. Zayıf ülkeler, bu ön koşul karşılanmadan çok kutuplu sistemden tam olarak faydalanamayacaktır. Almanya, Japonya ve Güney Kore gibi ülkeler bu temel ön koşulu örneklemektedir. Çalışma aynı zamanda, günümüz modern dünyasının çok kutuplu küresel güç sistemi ile devam edeceği ve lider ekonomilerin güler yüzlü ekonomi, politik ve sosyal stratejiler üzerinden çevre ekonomilerle stratejik ortaklıklar kuracağını; Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuşak ve Yol Girişimi Projesi'nin gerçekte güler yüzlü stratejiler ve karşılıklı çıkar prensipleri doğrultusunda kurgulandığını; ancak bu projeye dahil olmak isteyen diğer ekonomilerin de ne istediklerini ve neye ihtiyacı olduklarını belirledikten sonra bu projeye dahil olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin; çok kutuplulaşma; dünya sistemi; küreselleşme; tek kutupluluk

ANTİK ÇAĞLARDA İYONYALILAR, TÜM dünyanın Akdeniz bölgesi ve yakın çevresinden oluştuğunu düşünürlermiş; aynı dönemlerde Sarı Nehir çevresinde yaşayan Çinliler de tüm dünyayı, bir uçta büyük denizler diğer uçta büyük çöller olarak bilirlermiş. Gerek İyonyalılar gerekse de Çinliler ticari, siyasi ve sosyal ağlarını bu bildikleri dünyaya göre kurgulamışlar. Bu büyük uygarlıkları kuranlar, o dönemlerde bildikleri dünyayı saran bu ağların sınırlarına göre de bir küresel dünya algısı oluşturmuşlar (Landes, 1998). Roma İmparatorluğu ise tek kutuplu küresel bir dünya kurmuş ve bu dünyayı da kurmuş olduğu ticari, siyasi ve sosyal ağların sınırları içinde algılamıştır. Roma İmparatorluğu'ndan sonra tek kutuplu bir küresel güç, 18. yüzyıla kadar dünya sahnesinde yer almamıştır.

Amerika kıtalarının ve Pasifik Okyanusu ile Atlantik bağlantısının keşifleri sonucu küresel dünya algısı, üzerinde yaşadığımız dünyanın tamamını kapsayacak şekilde yeniden oluşturulmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısında Büyük Britanya Birliği ile Fransa arasında gerçekleşen 7 Yıl Savaşları'nın sonunda, Büyük Britanya Birliği tek kutuplu küresel güç sistemini yüzyıllar sonra tekrar kurmuştur (Arrighi, 2010). Burada sistem terimi; sınıflar, devletler ve şirketler gibi aktörlerin ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi olarak iç içe geçmiş bağımlılık ve karşılıklı etkileşim ilişkilerini betimleyen "dünya sistemi" olarak kullanılmaktadır. Güç terimi ise söz konusu bağımlılık ve karşılıklı etkileşim ilişkilerinin genel gidişatına yön vermeye muktedir aktörlerin etkisini betimler (Amin 2000; Chase-Dunn &

Grimes 1995). Örneğin, 18. yüzyıl ve 20. yüzyıl arasında yaşanan dönem Pax Britannica olarak anılır. Bu dönem, İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür ve bu savaştan sonra dünya Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında kıyasıya bir mücadele ile şekillenen bir Soğuk Savaş dönemine adım atmıştır. İki kutuplu dünya düzeni, Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla 1990'lı yıllarda yerini geçici olarak Pax Americana dönemine bırakmıştır. Ancak bu dönemin geçiciliği, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların küresel ölçekte belirsizliğe yol açacak şekilde kalıcılığıyla sonuçlanmıştır. Bu koşullar altında Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika (Brazil, Russia, India, China ve South Africa veya BRICS), Amerika Birleşik Devletleri'nin önünü alamadığı belirsizlik ve istikrarsızlığa karşı çeşitli alternatifler geliştirerek tek kutuplu küresel güç sistemini dönüştürmeye girişmiştir (Gürcan, 2019a).

"Bireysel olarak ülkelerin çok kutuplu sistemde sağlıklı bir şekilde var olabilmesinin ön koşulu; ulus devletleşmeye ağırlık verilmesi, seçili stratejik sektörlerde bağımsız bir Ulusal Yenilik Sistemi'nin yaratılması ve buna uygun bir eğitim sisteminin kurulmasıdır."

Bu çalışma, kapitalizmin tarihinde küresel güç sistemlerini yönlendirmiş başlıca ülkelerin hangi politik-ekonomik stratejiler izlediği ve bu stratejilerin dünyadaki güç ilişkilerini nasıl şekillendirdiği sorusu etrafında ilerlemektedir. Buradaki amaç, politik-ekonomik etkenlerin küresel güç sistemlerinin sürekliliğine etkisini anlamak ve böylelikle bugünün çok kutuplu küresel güç sistemi koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti inisiyatifinde şekillenen yeni güç ilişkilerinin gidişatına dair birtakım kestirimlerde bulunabilmektir. Bunu yaparken, jeopolitik

ekonomi kuramının penceresinden ve bileşik karşılaştırma yöntemi ile süreç analizi aracılığıyla bir incelemeye girişilecektir. Mevcut çalışmada; (neo) sömürgeciliğe dayalı, zayıf ülkelerin gereksinimlerini gözetmeyen, ekonomik krizlerin sık yaşanmasını önleyemeyen ve doğası gereği saldırganlaşan tek kutuplu güç sistemlerinin uzun vadede istikrarsızlığa mahkûm olduğu İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri üzerinden örneklenmektedir. Bireysel olarak ülkelerin çok kutuplu sistemde sağlıklı bir şekilde var olabilmesinin ön koşulu; ulus devletleşmeye ağırlık verilmesi, seçili stratejik sektörlerde bağımsız bir Ulusal Yenilik Sistemi'nin yaratılması ve buna uygun bir eğitim sisteminin kurulmasıdır. Ulusal Yenilik Sistemleri, "etkinlikleri ve etkileşimleri aracılığıyla kamusal ve özel sektörlerde yeni teknolojiler yaratan, ithal eden, tadil eden ve yayan kurumlar arasındaki ağ" (Freeman, 1987, s.1) olarak tanımlanabilir. Zayıf ülkeler, yukarıda sözü edilen ön koşul karşılanmadan çok kutuplu sistemden tam olarak faydalanamaz. Almanya, Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerin deneyimleri bu temel ön koşulu örneklemektedir. Çalışma aynı zamanda, günümüz modern dünyasının çok kutuplu küresel güç sistemi ile devam edeceği ve lider ekonomilerin güler yüzlü ekonomi, politik ve sosyal stratejiler üzerinden çevre ekonomilerle stratejik ortaklıklar kuracağını; Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuşak ve Yol Girişimi Projesi'nin gerçekte güler yüzlü stratejiler ve karşılıklı çıkar prensipleri doğrultusunda kurgulandığını; ancak Kuşak ve Yol Girişimi Projesi'ne dahil olmak isteyen diğer ekonomilerin de ne istediklerini ve neye ihtiyacı olduklarını belirledikten sonra bu projeye dahil olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu doğrultuda, mevcut makalenin ilk kısmı, incelemede kullanılacak kuramsal ve yöntemsel çerçeveyi tanıttacaktır. Bunu takip eden kısım ise Büyük Britanya Birliği'nin 18. yüzyıl ve 20. yüzyıl arasında küresel güç stratejisini ele alacaktır. Üçüncü kısım, incelemenin odağını Soğuk Savaş döne-

mine kaydıracaktır. Son kısımda, Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutuplu güç stratejisinin krizini ve çok kutupluluğa gidişte Çin'in merkezi konumunu tartışacaktır.

Kuramsal ve Yöntemsel Çerçeve

Jeopolitik ekonomi, Radhika Desai (2013) tarafından kurulmuş ve Efe Can Gürcan (2019a) tarafından geliştirilmiş bir düşünce okuludur. Bu okul, uluslararası siyasetin asıl olarak devletlerarası güç mücadelesi ile şekillendirildiği ve küreselleşmenin temel aktörü olarak devletlerin önemini daha da artırdığı düşüncesinden hareket eder. Devletlerarası güç mücadeleleri ise ekonomik bir temel üzerinde yükselmektedir. Çok kutuplulaşma yönünde emperyalizm ve neoliberalizm eleştirisi, sınıflararası mücadelenin uluslararası düzlemdeki tezahürlerine yoğunlaşan jeopolitik ekonominin belirleyici bir unsurudur (Desai 2010, 2013, 2015a, 2015b, 2016; Gürcan 2019a, 2019b, 2019d). Gürcan ise, çok kutupluluk kavramı yerine çok kutuplulaşma kavramını öne çıkarır, çünkü Amerika Birleşik Devletleri daha hala ekonomik, askeri ve kültürel olarak üstünlüğünü korumaktadır. BRICS gibi oluşumlar, Amerikan patentli neoliberal siyasetlere henüz tutarlı bir alternatif yaratamamıştır ve kendi aralarında tutarlı bir siyasal, ekonomik ve askeri bir birlik oluşturamamıştır (Gürcan 2019a, 2019b, 2019d). Bu çerçevede “çok kutuplulaşma; siyasal, ekonomik ve askeri gücün ülkeler arasındaki dağılımının denkleştirme eğilimi” (Gürcan 2019d, s. 557) olarak tanımlanır. Çok kutuplulaşma mücadelesi ise “hâkim devletler (örneğin bugün Amerika Birleşik Devletleri) ve uluslararası hakimiyet iddiasında olan iddialı devletler” arasında yaşanır. (Gürcan 2019d, s. 557) Dolayısıyla jeopolitik ekonomi, mevcut makalenin küresel güç müdahalelerine odaklanan sorunsalına yanıt verecek bir yaklaşıma sahiptir (Desai 2013; Gürcan 2019b).

Jeopolitik ekonomi, yöntemsel olarak bileşik karşılaştırma ve süreç analizine sıkça başvurur. Bi-

leşik karşılaştırma, incelenen durumlar arasındaki benzerlikler, karşılıklı etkileşimler ve bağımlılıklar ile zamansal veya mekânsal farklılıklar, özgüllükler ve gerilimleri beraber ele alır. Bunu yaparken amaç, küresel olguların biçimlenişini kavrayabilmektir (McMichael 1990, 2000; Gürcan 2019b). Böylelikle incelenen durumların seçilmesi de, tarihsel ilinti ve karşılıklı belirlenim ilkesine göre gerçekleşir (McMichael 1990, 2000; Gürcan 2019b). Bu makalede ele alındığı üzere, Pax Britannica ve Pax Americana arası geçişlerle Çin'in küresel güç sisteminde yükselişi söz konusu tarihsel ilinti ve belirlenime iyi bir örnek teşkil eder.

Bileşik karşılaştırma gerçekleştirilirken niteliksel ve yorumlamacı süreç analizi tekniği kullanılacaktır. Bu haliyle süreç analizi nedensel bir süreci öyküsel bir şekilde gözler önüne sermeyi amaçlar. Süreç analizinde sıkça mantıksal çıkarımlara başvurulur ve belirleyici tarihsel gelişmelere değinilir (Gürcan 2019a, 2019b, 2019c, 2019d). Bunu yaparken de, tarihsel gelişmelerin merkezinde yer alan başlıca aktörlerin “kullandığı araçlar, güdüleri öncelikleri, algıları ve fırsatları” (Gürcan 2019d,) değerlendirilir. Tabii söz konusu aktör merkezli çıkarımlar jeopolitik düşünce geleneği ile güçlü bir şekilde bağdaşır (Gürcan 2019d).

Tek Kutuplu Küresel Güç Deneyimi: Saldırgan Kapitalizm Stratejisi

16. yüzyıl ortalarında Rönesans ve Reform hareketlerinin sonucu olarak dinsel mezhepler arası savaşlar, Avrupa'da siyasal ve ekonomik kaosa yol açmıştır. Bu arada, bireysel sermayeye dayalı Batı Avrupalı Protestan sermayesi, ulus devlet ideolojisi çerçevesinde loncalarını ve girişimci burjuva kümelerini yeniden örgütlemeye yönelmiştir. Aynı dönemde, İngiltere Kraliçesi 1. Elizabeth, ülke içindeki Katolik sermayesini ulusallaştırıp finans alanında yabancı egemenliğini en aza indirme yolunu seçmiştir. Öte yandan, İspanyol askeri gücünün Birleşik Eyaletler

Pekin'de düzenlenen İkinci Kuşak ve Yol Forumu'ndaki Yuvarlak Masa Liderler Zirvesi'nin ilk oturumunda Vladimir Putin ve Xi Jinping, Nisan 2019

Birliği'ni (Hollanda Cumhuriyeti) işgale kalkması ile İngiltere ekonomisi yeni bir sürece girmiştir (Arrighi, 2010). Lider Birleşik Eyaletler Birliği'nin işgale uğraması ve sonu gelmez savaşlarla boğuşması sebebiyle bireysel Protestan sermaye, başta İngiltere olmak üzere çeşitli ülkelerin ekonomilerine sığınmak zorunda kalmıştır. Böylece, 16. yüzyıl sonlarına doğru Birleşik Eyaletler Birliği'nin girişimci burjuvazisi, birçok ulus devletin girişimci burjuvazisine finans ve üretim alanlarında yeni bilgiler edindirmiştir. Birleşik Eyaletler ulus devleti, aslında bireysel uluslararası sermayenin kümelenmesinden oluşmaktaydı ve her ne kadar Cumhuriyet ile yönetilen bir ulus devlet görünümünde olsa da merkantilist bir ulus devlet niteliğinde değildi. İspanya'ya karşı verilen maliyetli savaşlar ve küresel seviyede serbest ticareti savunan rekabet anlayışı sonucunda da, 17. yüzyıl ortalarında imzalanan Westphalia Barışı ile birlikte Birleşik Eyaletler Birliği'nin en güçlü olduğu dönemde kaçınılmaz çöküşü başlamış olmuştur (Israel, 1989).

1. Elizabeth dönemi (1558-1603) sonrasında Britanya adasını sosyal, ekonomik ve politik olarak dönüştüren ikinci dönüm noktası Westphalia Barış Antlaşması'ydı. Avrupada mezhep savaşlarını sonlandıran ve uluslararası ilişkileri hâkim bir paradigma olarak egemenlik anlayışı ile tanıştıran Westp-

halia Barışı ile birlikte Avrupalı İmparatorluklar, ulus devlet yönetim sistemine doğru evrilmeye başlamıştır. İngiltere ve Birleşik Eyaletlerin ardından Rusya, Prusya, Fransa gibi ülkeler, kolektif hareket eden ulusal girişimci burjuvazilerini güçlendirerek tüm Avrupa'yı saracak Ticaret Devrimi sürecine katıldı. Ülkelerin ulusal girişimci burjuvazisi, küresel seviyede ticaret yaparken bir yandan da hem uluslararası bir örgüt hem ulusal bir sınıf olma sürecine girdi. Westphalia Barışının ve İngiltere İç Savaşı'nın hemen ardından İngiltere'nin yönetimine el koyan Puritan lider Cromwell, Kabotaj Kanunu gibi bazı uygulamalar ile İngiltere'nin kolonilerini ulus devlet egemenliğine her açıdan dahil etti ve radikal ulusal ekonomi politikaları uygulamaya geçirdi. Ulusal girişimci burjuvazinin kontrolünde bulunan İngiliz anonim ve komandit şirketleri, ulus devletin siyasi ve askeri koruması altında sadece kolonilerinde değil tüm dünya üzerinde ticaret yapmaya başladı. İspanya, Fransa ve hatta, Birleşik Eyaletler kendi egemenlik alanlarında dahi bu saldırgan ve yayılcı İngiliz girişimci burjuvazisine karşı tutum aldıklarında İngiliz korsanlarından saldırgan karşılık gördüler. Hatta bu ülkeler, zaman zaman İngiliz Kraliyet Donanması ile bölgesel savaşlara girdiler. İngiltere'nin bu yayılcı ve küresel güç olma stratejisi sürdürülürken İngiliz burjuvazisi ile askerleri deniz aşırı bölgelerde çoğu zaman beraber hareket ettikleri ve hatta, beraber savaşta oldukları saptandı. İngiltere, Galler ve İskoçya'nın da dahil olduğu Büyük Britanya Birliği'ni bu ülkelerin girişimci burjuvazilerinin önderliğinde 1707 yılında kurdu. Daha sonra da 1660'lardan beri devam eden Avrupadaki koalisyon savaşları sayesinde Atlantik Okyanusu ve Kuzey Amerika ticaretini yavaş yavaş ele geçirdi. Böylece, 1713 Utrecht Barış Antlaşması'na kadar Atlantik Okyanusu boyunca hem Fransadan hem İspanyadan istediği ticaret bölgelerine uzandı. 1713 Utrecht Barış Antlaşması ile Britanya Birliği, Kuzey Amerika'daki diğer ülkelerin kolonilerinin ve Atlantik ticaretinin kontrolünü ele geçirme sürecini

başlattı. 18. yüzyılın üçüncü çeyreği itibarıyla de İngiliz ulus devleti ve girişimci burjuvazisi, kendisine küresel seviyede rakip olan Fransadan ve önceki küresel güç Birleşik Eyaletler'den Uzak Asya ve Pasifik koloni ticaretini aldı. Böylece İngiltere, bu dönemde tek kutuplu küresel güç sistemini kurdu (Arrighi, 2010).

"Tek kutuplu küresel güç; küresel seviyede ticari, siyasi ve sosyal ağlarını tamamen kendi çıkarlarına göre oluşturma ve bu ağları tartışmasız kendi kontrol etme hakkına sahiptir. Ancak pratikte tek kutupluluk altında küresel istikrar ve düzeni sağlayabilmesi kesin değildir."

Tek kutuplu küresel güç; küresel seviyede ticari, siyasi ve sosyal ağlarını tamamen kendi çıkarlarına göre oluşturma ve bu ağları tartışmasız kendi kontrol etme iddiasına sahiptir. Ancak pratikte tek kutupluluk altında küresel istikrar ve düzeni sağlayabilmesi kesin değildir. Örneğin Büyük Britanya Birliği, sürekli ekonomik krizlerle boğuşan bir kapitalist küreselleşme sürecinin baş aktörü olmuştur (Polanyi, 2001). Öte yandan, önceki dönemlerde olduğu gibi küresel ekonomik sistemin en dinamik güçlerinden bir tanesi girişimci sınıftıydı. Bu sınıf, girişimci burjuvazi olarak sahneye çıktı ve ulus devlet yönetimini ele geçirerek başta Britanya olmak üzere çeşitli ülkelerde iktidara geldi. Üstelik girişimci burjuvazi, etkin ve dinamik bir şekilde kapitalist üretim sisteminin sürdürülebilirliği için küresel seviyede sosyal ve kültürel dönüşümlere de önemli katkılarda bulundu (Hirschman, 1961). Britanyalı girişimci burjuvazi, 17. yüzyılın ortalarından beri Britanya Adası'nın tek kutuplu küresel güç adayı olmasında oldukça etkin roller üstlendi (Anderson, 2013). Hatta, Britanyalı girişimci burjuvazi, etki alanlarını zaman içinde yavaş yavaş arttırarak sadece küresel ekonomik sistemin değil küresel politik sistemin

de en etkin aktörlerinden biri oldu (Braudel, 1993). Britanya Adası'nda farklı inanç ve kültürlere bağlı olan İngiliz, Galler ve İskoç burjuvazisi, İngiltere İç Savaşı (1642-1651) ve Şanlı Devrim (Glorious Revolution, 1668) ile birlikte Britanyalı girişimci burjuvazi çatısı altında birleşmenin önemini fark etti. Utrecht Barış Antlaşması'nın ardından da birleşmiş ve uluslar üstü Britanya girişimci burjuvazisi kimliğiyle küresel seviyede etkili olabileceğini test etti.

Britanyalı girişimci burjuvazi, 17. yüzyıl sonlarına doğru ulus devlet yönetimini kontrolü altına aldığımda kapitalist üretim sisteminin bazı temel sorunlarına da çözümler aramaya başladı. Ardına gelen ekonomik krizleri ertelemek ya da daha yumuşak şekilde atlatabilmek için artan sermaye birikiminin eritileceği yatırım alanları ve sürekli üretilen ürünlerin satılacağı yeni pazarlar aradı. Para birimini, uluslararası ticaret için rezerv para haline dönüştürdü. Böylece, deniz aşırı kolonilerini ve sömürgelerini hem yatırım hem de pazar amaçlı kullanmaya başladı. Britanyalı burjuvazi, anavatanı dışında üretim ve yatırım yapabilmek için küresel seviyede iş yapabilen büyük ölçekli, yasal ayrıcalıklarla donatılmış ticari anonim şirketler de yarattı. Bu büyük ölçekli şirketler aracılığıyla 19. yüzyılın ilk üç çeyreği içinde Kuzey Amerika'yı ve Hindistan'ı baştan sona demiryolları ve telgraf ağları ile öreterek hem sermayesini eritebilip ürünlerini pazarlayabileceği hem de doğal kaynak ihtiyacını giderebileceği küresel seviyede ticari, siyasi ve sosyal ağ sistemleri kurdu. Ancak bu ağ sistemleri, kurulurken sömürge ülkelerin ekonomik çıkarları, özellikle de mal ve hizmet ihtiyaçları gözlemlenmedi. Bu tek yönlü büyüme stratejisi, Büyük Britanya Birliği'nin tek kutuplu küresel güç olarak ömrünü çeyrek yüz yıldan biraz daha fazla uzatabildi (Dobb, 1967). Büyük Britanya Birliği'nin deneyimlediği en büyük ekonomik kriz, 1870'li yıllardaki küresel kriz olsa da tek kutuplu küresel güç sistemini kurduğu 1760'lı yıllardan 1870'li yıllara kadar aşağı yukarı her 15 ile 20 yıl içinde irili

ufaklı ekonomik krizlere girdiği görülmektedir. Bu irili ufaklı ekonomik krizlerin önemli bir bölümünün sermaye, yatırım ve pazar üçlemesinin ya birinde ya ikisinde veya 1870'lerde görüldüğü gibi her üçünde de sorun yaşandığı zamanlarda olduğu anlaşılmaktadır. Bu küresel ekonomik krizlerin ilk sinyallerinin de, lider ekonominin ve lideri takip eden küresel ekonomilerin kar oranlarında düşüşler başladığında verildiği görülmektedir (Tutan, 2003).

Cok Kutuplu ve İki Kutuplu Küresel Güç Deneyimi: Saldırgan ve Güler Yüzlü Kapitalizm Stratejileri

Büyük Britanya Birliği'nin tek kutuplu küresel güç olma serüveni, 1870'li yıllarda yaşanan küresel ölçekli ekonomik krizle sona erme sürecine girdi. Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya gibi takipçi ekonomiler, 19. yüzyılın sonlarına doğru gerek ekonomik gerekse de politik alanlarda Britanya Birliği'ne küresel çapta meydan okumaya başladılar. Böylece, çok kutuplu küresel güç sistemine tekrar geri dönüldü (Hobsbawm, 1996).

Bu üç takipçi ekonominin çok kısa sürede Büyük Britanya Birliği'ne nasıl rakip olabildikleri araştırıldığında bazı ortak noktalara dikkat çekilmektedir: Birincisi, üç ekonomi de 1870'lerdeki küresel krizden hemen önce ya da hemen sonra ulus devletleşme sürecine ekonomik, politik ve sosyal açılardan topyekûn birleşerek girmişlerdi. İkincisi, teknolojik atılım yapmak için önce; 19. yüzyılın son çeyreğinde Ulusal Yenilik Sistemleri'ni (National Innovation Systems) hazırlayarak en fazla iki sanayi sektörü üzerinden ulusal sanayileşme programlarını planlamışlar ve hemen sonra; eğitim-öğretim programlarını, Ulusal Yenilik Sistemi'nde belirlenen sanayi sektörlerini dikkate alarak uzun vadeli olarak yapmışlardı. Yukarıda bahsedilen üç takipçi ekonominin Ulusal Yenilik Sistemleri'ni dahil ettikleri or-

tak sanayi sektörü çelik ve yan ürünleri sektörüydü. O dönemlerde sanayileşme denilince akla ilk gelen sektörlerin başında olan çelik ve yan sanayileriydi ve çelik üretimi, birçok sanayi sektörünün de ana girdilerinden biriydi. (Freeman and Soete, 1997).

20. yüzyılın başlarında Ulusal Yenilik Sistemi'nin belirlediği sektörlerde teknolojik atılım yapan ve bu teknolojik atılımı yan sektörlerle de yayan Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya; çok kutuplu küresel güç sistemini tam olarak kursalar da, fırsat bulduklarında tek kutuplu küresel güç gibi de davranmaktaydılar. Pazar, yatırım ve doğal kaynak ihtiyaçlarını karşılamakta sıkıntı çekmeye başlayan bu üç ekonomi, bu sorunların çözümü için çevre bölgelerdeki bazı bağımsız ekonomilerle karşılıklı çıkar prensipleri doğrultusunda taşınacılık, ulaşım, lojistik, madencilik gibi alanlarda işbirliğine yönelmiştir. Söz konusu karşılıklı çıkar prensipleri, bu üç büyük ekonominin ihtiyaçlarına paralel olarak çevre bölgelerdeki bağımsız ekonomilerin ihtiyaçlarını ve taleplerini de dikkate alarak çeşitli alanlarda işbirliği yapmaya dayanmaktaydı.

"Ancak, teknolojik atılımlarının sonucu oluşan artan üretim kapasiteleri ve sermayeleri için bu bölgesel işbirlikleri de yetersiz hale gelince Birinci ve İkinci Dünya Savaşları kaçınılmaz olmuştur."

Ancak, teknolojik atılımlarının sonucu oluşan artan üretim kapasiteleri ve sermayeleri için bu bölgesel işbirlikleri de yetersiz hale gelince Birinci ve İkinci Dünya Savaşları kaçınılmaz olmuştur. Dünya Savaşları süreçlerinde bazı bölgesel ekonomilerle çeşitli alanlarda işbirliklerine devam edilebilmesi de karşılıklı çıkar prensiplerine olabildiğince saygı duyulması ve sadık kalınması ile ilgiliydi (Landes, 1993 ve 1998).

Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya ile karşılıklı çıkar prensiplerine göre 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca işbirliği yapan Güneydoğu Avrupa, Ortadoğu, Orta Amerika, Güneydoğu Asya'daki bazı

"2008 yılında gerçekleşen ve halen devam eden küresel ekonomik krizle birlikte de ABD'nin tek kutuplu küresel güç sistemini bazı açılardan uygulamaya koyamayacağı anlaşılmıştır."

bölgesel ekonomilerin, neden bu üç ekonominin 19 yüzyılın son çeyreğinde gerçekleştirdiği gibi teknolojik kalkınma başarısı gösteremedikleri sorusunun yanıtı, gene Ulusal Yenilik Sistemi ile ilgiliydi.

Bu bölgesel ekonomilerin çoğu, kendi Ulusal Yenilik Sistemi'ni oluşturmak yerine orta vadeli sanayi kalkınma planlarını hazırlamayı tercih etmişlerdi. Ayrıca, bu üç büyük ekonomi ile yaptıkları çeşitli işbirliklerini de sanayileşme programlarına göre değil konjonktürel ihtiyaçlarına göre belirledikleri saptanmıştır. Diğer bir deyişle, bu bölgesel ekonomiler uzun vadeli, zahmetli çalışmalar yapmak yerine çok emek harcamayıp kısa yoldan teknolojik kalkınma hedeflerini ulaşmaya çalışmışlardı (Lundvall, 1992).

İkinci Dünya Savaşı sonrası çok kutuplu küresel güç sistemi, bir tarafta Amerika Birleşik Devletleri diğer tarafta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olmak üzere iki kutuplu küresel güç sistemine evrilmiştir. Kendi para birimlerini, etki alanlarına dahil olmuş ekonomiler içinde rezerv para haline döndürmüşlerdir. Ayrıca, bu iki büyük ekonomi pazar, yatırım ve doğal kaynak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bazı bölgesel ekonomilerle işbirliğine yönelmişlerdir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Güney Kore'yi Kuzey Kore'ye karşı askeri ve ekonomik açıdan güçlendirmek için karşılıklı çıkar prensiplerine göre çok yönlü işbirlikleri yaparken Güney Kore, bu işbirlikleri doğru değerlendirip 1970'lerin başında

kendi Ulusal Yenilik Sistemi hedeflerini belirlemiştir. Ardından da orta vadeli sanayi kalkınma planlarını hazırlamıştır. Üstelik, Güney Kore belirli bir süre sonra, Ulusal Yenilik Sistemi'ndeki hedeflerini dikkate alarak Amerika Birleşik Devletleri ile kendi belirlediği alanlarda işbirliği yapmayı tercih etmiştir. Bu alanlar, sanayileşmenin o dönemlerde en önemli göstergelerinden bir olan ve birçok sanayi sektörünün de ana girdilerinden biri olan çelik ve yan ürünleri sektörüydü. Diğer alan ise gemicilik sektörüydü ki bu sektör Güney Kore'nin tarihsel açıdan geleneksel sektörü olarak bilinmekteydi. Kısacası, Güney Kore, teknolojik atılım yapmak için kısıtlı kaynaklarını ve sermayesini nasıl en iyi ve doğru şekilde kullanacağını uzun vadeli planlamasını yapmış ve bu plan doğrultusunda teknoloji transferlerini gerçekleştirip kendi pazarını bu şartlar altında paylaşmayı tercih etmiştir (Hobday, 1995 ve Lundvall, 1992).

İki kutuplu küresel güç sistemi, 20 yüzyılın sonlarına doğru nihayete ermiştir ve tekrar çok kutuplu küresel güç sistemine geçiş yapılmıştır (Amin, 2000). Ancak, Amerika Birleşik Devletleri, tek kutuplu küresel güç sistemini tekrar kurmaya bir dönem niyetlenmişse de Almanya liderliğindeki Avrupa Birliği, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği deneyimi sonrası 2000'li yıllarda Vladimir Putin yönetimi altında tekrar toparlanan Rusya Cumhuriyeti ve çok hızlı büyüyen ve gelişen Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu doğrultudaki hedeflerine engel olmuşlardır. 2008 yılında gerçekleşen ve halen devam eden küresel ekonomik krizle birlikte de Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutuplu küresel güç sistemini bazı açılardan uygulamaya koyamayacağı anlaşılmıştır.

Çok Kutuplu Küresel Güç Sistemi: Kuşak ve Yol Girişimi Projesi

18. ve 19. yüzyıllarda tek kutuplu küresel güç olan Büyük Britanya Birliği, girişimci burjuvazisi ve ti-

cari anonim şirketleri ile birlikte sömürge ve kolonilerine demiryolu, telgraf ağları döşeyip çeşit alanlara büyük ölçekli yatırımlar yaparak sanayisi için hammadde ihtiyaçlarını karşılamış ve sermayesini daha da büyütüştür. Bu yatırımlarını yaparken etki alanına dahil olan ekonomilerde kendi para biriminin kullanılmasını sağlamış ve bu ekonomilere yapılacak yatırımlar için gerekli olan kredileri

"AB, ABD ve ÇHC, 21. yüzyılın çok kutuplu küresel güç sisteminin lider ekonomileridir. Ancak Avrupa Birliği ve ABD'nin çok kutuplu küresel güç sisteminde uygulamış olduğu çoğu ekonomik, politik ve sosyal stratejiler, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıla damgasına vuran saldırgan kapitalizm stratejileridir."

de kendine ait finansal kaynaklardan karşılanmasını zorunlu kılmıştır. Büyük Britanya Birliği'nin liderlik stratejisi, saldırgan kapitalizmin başlangıç noktasını oluşturmuştur. 19. yüzyılın ortalarında Hindistan'ın ihtiyaçlarını dikkate almadan kendi ihtiyaçlarına ve kendi belirlediği kredi maliyetlerine göre demiryollarına ve telgraf hatlarına yatırımlar yapması saldırgan kapitalizm stratejilerine birer örnektir (Hobsbawm, 1998). Diğer yandan, 19. yüzyıl sonlarına doğru çok kutuplu küresel güç liderlerinden biri olan Almanya, tek kutuplu küresel güç dönemine kıyasla bağımsız ekonomilerin ihtiyaçlarını ve taleplerini de dikkate alarak uygun koşullarda finansman sağlayıp çeşitli yatırımlar için işbirliği yapmaya yönelmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na sağladığı ucuz maliyetli kredilerle daha uygun koşullarda ve Osmanlı'nın ihtiyacını dikkate alarak demiryolları yapması çok kutuplu küresel güç sisteminde yer alan lider ekonomilerin uyguladığı güler yüzlü ka-

pitalizm stratejilerine birer örnektir (Hobsbawm, 1996). 20. yüzyılın ikinci yarısında iki kutuplu küresel güç sisteminde Amerika Birleşik Devletleri, 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda tek kutuplu küresel güç olan Büyük Britanya Birliği'nin takip ettiği saldırgan kapitalizm stratejisini çoğunlukla izlemiş olsa da yeri geldiğinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin etki alanını azaltmak için bağımsız ekonomilerin ihtiyaçlarını ve taleplerini dikkate alarak çeşitli alanlarda görece daha iyi yatırım ve finansal koşulları sağladığı görülmüştür. 1960'lı yıllarda Kuzey Kore'ye karşı Güney Kore'yi güçlendirmek için Güney Kore'nin ihtiyaçlarını ve taleplerini de dikkate alarak çeşitli alanlarda görece daha iyi yatırım ve finansal koşullar sağlaması, iki kutuplu küresel güç sisteminde yer alan lider ekonomilerin uyguladığı güler yüzlü kapitalizm stratejilerini anlatmak için birer örnektir (Hobsbawm, 1994).

Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti, 21. yüzyılın çok kutuplu küresel güç sisteminin lider ekonomileridir. Ancak Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin çok kutuplu küresel güç sisteminde uygulamış olduğu çoğu ekonomik, politik ve sosyal strateji, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıla damgasına vuran saldırgan kapitalizm stratejisidir. Bu saldırgan kapitalizm stratejileri, daha çok lider ekonomiye ve yakın takipçilerine yarar sağlayan bir ekonomik ve politik sistem üzerine oluşturulmuştur. Ayrıca, saldırgan kapitalizm stratejilerini benimseyen lider ekonomi ve yakın takipçileri, zaman zaman sistem içerisinde yer alan diğer ülkelerin ekonomik, politik ve sosyal egemenlik alanlarına müdahale edip "post-modern sömürgeleştirme"ye yöneldikleri görülmüştür. Bu "post-modern" sömürge yöntemleri, çok uluslu şirketler aracılığıyla ekonomik açıdan zayıf ulus devletlerin pazarlarını ele geçirmekten tutun da yetersiz sermayeye sahip ulus devletleri küresel finans ku-

rumları aracılığıyla sürekli borçlu kılarak bu ulus devletlerin gerekli gördükleri sektörlere yatırımlarını kontrol etmek gibi sermaye, yatırım ve pazar alanlarına odaklı operasyonlar olmuştur. Bu alanlardaki operasyonlar sayesinde saldırgan kapitalizm stratejilerini benimseyen lider ekonomi ve yakın takipçileri, ekonomik açıdan zayıf ulus devletleri fiziki olarak işgal etmeden ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan kontrol edebilmenin yolunu bulmuşlardır.

Diğer yandan Çin Halk Cumhuriyeti, lider ekonomilerden biri olarak çok kutuplu küresel güç sistemine 20. yüzyılın sonlarına doğru dahil olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi, 2018 yılında satın alma gücüne göre dünyanın en büyük ekonomisi ve diğer hesaplama yöntemlerine göre de Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından yakın ara ile dünyanın ikinci büyük ekonomisidir.

Çin Halk Cumhuriyeti, dünyanın en fazla doğrudan yabancı yatırım alan ekonomisi olduğu gibi diğer ekonomilere kredi kaynaklarını en fazla kullandıran bir ekonomi konumundadır. Ayrıca, Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi hem var olan hem de potansiyel kapasitesinin en tepe noktalarına henüz ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Hatta, Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisinin son yıllarda yavaşlamasının

"2019 yılının Nisan ayında 37 ülkenin lideri ve 130 ülke temsilcisinin katılımı ile Pekin'de gerçekleştirilen küresel çaplı toplantıda, Kuşak ve Yol Girişimi Projesi'nin post-modern bir İpek Yolu Projesi'nden çok daha fazlası olabileceğinin sinyalleri verilmiştir."

kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmadığı ama küresel birçok ekonominin eş anlı durgunluk noktasına ulaşması sebebiyle Çin Halk Cumhuriyeti'nin de üretim kapasitesini düşürmek ve ekonomisinin büyüme hızını yavaşlatmak zorunda kaldığı görülmektedir (World Bank, 2019).

Çin Halk Cumhuriyeti, uzun süreden beri ağırlıklı Amerika Birleşik Devletleri, Almanya gibi diğer küresel lider ekonomiler ile ticari ve finansal ilişkiler içerisindedir. Ancak, yakın gelecekte bu lider ekonomilerin mal, hizmet ve finansal taleplerinin Çin Halk Cumhuriyeti'nin potansiyel ekonomik kapasitesinin altında kalacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ekonomiler, çok kutuplu güç sistemi içinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin rakipleri konumundadırlar. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Çin Halk Cumhuriyeti, yeni pazarlar, yeni yatırım alanları, yeni hammadde kaynakları ile yeni sosyal ve politik işbirlikleri için 2013 yılı sonunda Avrasya ve Afrika kıtalarındaki gelişmekte ve az gelişmiş olan ekonomileri öncelikle hedefleyen bir proje başlatmıştır: Günümüzde Kuşak ve Yol Girişimi Projesi olarak anılan Bir Kuşak, Bir Yol Projesi.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuşak ve Yol Girişimi Projesi, ilk başlarda kara ve deniz ulaşım yolları üzerinden Afrika ve Avrasya ekonomileri ile lojistik ve alt yapı yatırımlarını ve sonra da mal-hizmet üretiminin ticaretini gerçekleştirmek amacıyla hazırladığı izlenimi vermiştir. Ancak, 2019 yılının Nisan ayında 37 ülkenin lideri ve 130 ülke temsilcisinin katılımı ile Pekin'de gerçekleştirilen küresel çaplı toplantıda, Kuşak ve Yol Girişimi Projesi'nin post-modern bir İpek Yolu Projesi'nden çok daha fazlası olabileceğinin sinyalleri verilmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuşak ve Yol Girişimi'ni doğru anlamak için bu projeyi iki farklı pencereden incelemekte yarar bulunmaktadır. Birinci pencere, Çin Halk Cumhuriyeti'nin çok kutuplu küresel güç sistemi içinde lider ekonomilerden biri olması ve var olan bu konumunu, yeni ekonomik ve politik ilişkilerle daha iyi bir konuma taşıma potansiyelinin bulunmasıdır. İkinci pencere ise Çin Halk Cumhuriyeti'nin saldırgan kapitalizm stratejisi yerine daha yumuşak ve daha paylaşımcı bir liderlik stratejisi izlemeye niyetinin olmasıdır.

Birinci pencere, Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisinin potansiyel kapasitesinin çok altında çalışmasına rağmen çok kutuplu küresel güç sisteminde lider ekonomiler arasına çok kısa bir süre içerisinde yer almayı başarabilmesi gerçeğidir. Küresel lider ekonomilerle son çeyrek yüzyılda yapmış olduğu sanayi, ticaret ve finansal işbirlikleri ile Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisinin uzun dönemde de potansiyel kapasitesine ulaşamayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle de Çin Halk Cumhuriyeti, hızla büyüyen sermaye ve üretim kapasitesinin gelecekte sürdürülebilirliği için hammadde, enerji, yatırım ve pazar ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla daha büyük ve geniş bir alana yayılma stratejisini, Kuşak ve Yol Girişimi Projesi ile uygulamaya koymuştur. Kuşak ve Yol Girişimi Projesi'nin etki alanı, dünya nüfusunun üçte ikisini ve dünyanın yıllık ürettiği GSYİH'nin üçte birini kapsamaktadır. Ancak, Çin Halk Cumhuriyeti, Kuşak ve Yol Girişimi ile geçmiş dönemlerdeki küresel lider ekonomilerin izlediği sömürgeleştirme, kolonileştirme ya da post-modern sömürgeleştirme taktiklerini uygulamak yerine herkesin kazanacağı ortaklık, işbirliği ve paylaşım ağlarını önerirken karşılığında da ekonomisinin uzun dönemde potansiyel kapasitesine ulaşmasını hedeflemektedir.

İkinci pencere, çok kutuplu küresel güç sistemi içinde ve lider ekonomiler arasında yer alan Çin Halk Cumhuriyeti'nin diğer lider ekonomilere üstünlük sağlamak ve potansiyel kapasitesine ulaşmak için bu yeni etki alanındaki onlarca ekonomiye ihtiyaç duyduğunu ve bu ekonomilerin de Çin Halk Cumhuriyeti'ne ihtiyaç duyduklarını çok doğru şekilde analiz etmiş olmasıdır. Geçmiş dönem küresel liderlerin saldırgan kapitalizm stratejisi ile küresel liderliklerini uzun dönemli sürdüremediklerini de doğru yorumladığı anlaşılmaktadır. Bu gerçekleri dikkatli ve doğru şekilde saptayan Çin Halk Cum-

huriyeti, Kuşak ve Yol Girişimi Projesine Afrika ve Avrasya'daki onlarca ekonomiyi dahil ederken güler yüzlü kapitalizm stratejisine göre mi yoksa güler yüzlü sosyalizm stratejisine göre mi ortaklık,

"Bu noktada, seçilecek bu stratejinin sadece Çin Halk Cumhuriyeti'nin inisiyatifinde olmadığı aynı zamanda Afrika ve Avrasya'daki onlarca ekonominin vereceği bazı ortak kararlara bağlı olduğu da anlaşılmaktadır."

işbirliği ve paylaşım ağları kuracaktır sorusuna 2013 yılından beri satır aralarında yanıt verdiği düşünülmektedir.

Bu noktada, seçilecek bu stratejinin sadece Çin Halk Cumhuriyeti'nin inisiyatifinde olmadığı aynı zamanda Afrika ve Avrasya'daki onlarca ekonominin vereceği bazı ortak kararlara bağlı olduğu da anlaşılmaktadır. Geçen yüzyılda gelişmekte ve az gelişmiş olan bu ekonomilerin neredeyse tamamı herhangi bir uzun vadeli Ulusal Yenilik Sistemi hazırlığı yapmadan güncel ihtiyaçlarını dikkate alarak orta vadeli sanayileşme programlarına ve lider ekonomilerin taleplerine göre dışarıdan sermaye ve yatırım akışını kabul ettikleri görülmektedir. Bu nedenle de çoğu ekonominin bu dış sermaye ve yatırım akışından uzun dönemde randıman alamadığı gözlemlenmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuşak ve Yol Girişimi Projesi, İpek Yolu'ndan daha fazlasıdır. Bu Proje-yi hayata geçirmek isteyenler, geçmiş dönemlerdeki Marshall Yardımları'ndan ve IMF Programlarından ya da Sosyal Devrim İhracatlarından daha farklı bir dünyaya yeni adımlar atmak istediklerini açıkça belirtmişlerdir. Öte yandan, günümüz dünyasında saldırgan kapitalizm stratejisinin başarılı olamayacağı

geçen yüzyılın tarihsel olaylarından ve deneyimlerinden anlaşılmaktadır. Ancak, Kuşak ve Yol Girişimi projesinin hangi strateji ile devam edeceğine karar verecek olan Avrasya ve Afrika kıtalarındaki gelişmekte ve az gelişmiş olan onlarca ekonomidir. Bu ekonomilerin tamamı öncelikle ne istediklerini ve neye ihtiyacı olduklarını hazırlayacakları uzun vadeli Ulusal Yenilik Sistemi ile belirlemeleri gerekmektedir. Ardından, Ulusal Yenilik Sistemleri ile uyumlu orta vadeli sanayileşme programlarını uygulamaya koymaları gereklidir. En sonunda da Kuşak ve Yol Girişimi Projesine katılmak için karşılıklı çıkar prensiplerine göre mi yoksa eşitler ilkesine göre mi Çin Halk Cumhuriyeti ile aynı masada yer alacaklarını karar vermeleri gerekmektedir.

Sonuç

Tek kutuplu küresel güç sisteminin yakın gelecekte tekrar inşa edilmesi günümüz modern dünyasında hem siyasi hem de ekonomik olarak çok mümkün görülmemektedir. Yakın geçmişte deneyimlenen iki kutuplu küresel güç sisteminin de günümüz modern dünyasında tekrar inşa edilmesi benzer nedenlerden ötürü çok mümkün görünmüyor. Öte yandan, tarihsel sürecin çok kutuplu küresel güç sistemine doğru evrildiği anlaşılmaktadır. Çok kutuplu küresel güç sisteminde lider ekonomilerin kendi çevre ekonomilerini oluşturmalarının izleyecekleri akıllı siyasi, ekonomik ve sosyal stratejilere bağlı olduğu görülmektedir. Son iki yüzyıllık küresel güç tarihinin bize işaret ettiği bu stratejiler ister sosyalist isterse de kapitalist ideolojiler ekseninde olsun mutlaka güler yüzlü ve karşılıklı çıkar prensipleri doğrultusunda olmalıdır. Günümüz modern dünyası, uluslararası seviyede saldırgan stratejileri benimsemediği ve bu stratejileri uygulayan küresel güçlere karşı ilk fırsatta tepki verdiği çeşitli tarihsel olaylardan anlaşılmaktadır. Üstelik, tek kutuplu küresel güç sisteminin saldırgan stratejilere yönelik yapısal olarak eğilimi olduğu saptanırken çift kutuplu küresel güç

sisteminde de zaman zaman bu eğilimlerin olduğu görülmektedir. Bu nedenlerden ötürü, çok kutuplu küresel güç sisteminin bir süre daha varlığını devam ettireceği düşünülmektedir.

Çok kutuplu küresel güç sistemi içinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin önerdiği Kuşak ve Yol Girişimi'nin güler yüzlülük ve karşılıklı çıkar prensipleri doğrultusunda hazırlandığı anlaşılmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi dahilinde farklı ekonomilerin birbirleri ile lojistik, üretim, ekonomi ve ticaret bağları sağlandığı gibi lider ekonomi Çin Halk Cumhuriyeti'nin de katılımcı ekonomilere gerekli teknoloji ve finansmanı sağlayacağı açıkça belirtilmektedir. Ancak, Kuşak ve Yol Girişimi'nin başarılı olmasında kilit nokta Çin Halk Cumhuriyeti değildir; çünkü bu projenin başarısı, katılımcı ekonomilerin Kuşak ve Yol Girişimi'ne ne kadar katma değer katacağı ile ilgilidir. Bu nedenle de Kuşak ve Yol Girişimi'ne katılan ekonomilerin bu projeden ne istediklerini ve neye ihtiyacı olduklarını belirlemeleri ve Ulusal Yenilik Sistemlerini hazırlamaları gerekmektedir. Kendi belirledikleri sanayi ve ticari alanlarını, Kuşak ve Yol Girişimi'ne dahil etmenin yollarını da karşılıklı çıkar prensipleri doğrultusunda bulmaları gereklidir. Diğer bir deyişle, Kuşak ve Yol Girişimi projesinin hamisi olan Çin Halk Cumhuriyeti ile aynı masaya oturan katılımcı ekonomiler, bu masaya nasıl oturacağına kendileri karar verecektir. 🌐

Kaynakça

- Amin, S. (2000). *Capitalism in the Age of Globalization*. London: Zed Books.
- Anderson, P. (2013). *The Lineages of the Absolutist State*. New York: Verso Publ.
- Arrighi, G. (2010). *The Long Twentieth Century: Money, Power and the Origins of Our Times*. New York: Verso Publ.
- Braudel, F. (1993). *A History of Civilizations*. New York: Penguin Books.
- Chase-Dunn, C., & Grimes, P.(1995). World System Analysis. *Annual Review of Sociology*, 21, 387-417.
- Desai, R. (2010). The Absent Geopolitics of Pure

- Capitalism. *World Review of Political Economy*, 1(3), 463-484.
- Desai, R. (2013). *Geopolitical Economy: After US Hegemony, Globalization and Empire*. London: Pluto Press.
- Desai, R. (2015a). Introduction: From the neoclassical diversion to geopolitical economy. *Research in Political Economy*, 30(1), 1-44.
- Desai, R. (2015b). Introduction: The Materiality of Nations in Geopolitical Economy. *World Review of Political Economy*, 6(4), 449-458.
- Desai, R. (2016). Introduction: Putting Geopolitical Economy to Work. *Research in Political Economy*, 30(2), 1-21.
- Dobb, M. (1967). *Studies in the Development of Capitalism*. London: Routledge Publ.
- Freeman, C. (1987). *Technology and Economic Performance: Lessons from Japan*. London: Pinter.
- Freeman, C & Soete, L. (1997). *The Economics of Industrial Innovation*. London: Pinter Publ.
- Gürçan, E. C. (2019a). Geopolitical Economy of Post-Hegemonic Regionalism in Latin America and Eurasia. *Research in Political Economy*, 34(1), 102-118.
- Gürçan, E. C. (2019b). *Multipolarization, South-South Cooperation and the Rise of Post-Hegemonic Governance*. New York: Routledge.
- Gürçan, E. C. (2019c). Political geography of Turkey's intervention in Syria: underlying causes and consequences (2011-2016). *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 11(1), 1-10.
- Gürçan, E. C. (2019d). BRICS Ülkelerinin Afrika'daki Yükselişine Jeopolitik Ekonomi Penceresinden Bir Bakış. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 556-569.
- Hirschman, A. (1961). *The Strategy of Economic Development*. New Haven: Yale University Press.
- Hobday, M. (1995). *Innovation in East Asia*. London: Edward Elgar Publ.
- Hobsbawm, E. (1998). *The Age of Capital, 1848-1875*. London: Abacus Publ.
- Hobsbawm, E. (1996). *The Age of Empire, 1875-1914*. London: Abacus Publ.
- Hobsbawm, E. (1994). *The Age of Extremes, 1914-1991*. New York: Vintage Books.
- Israel, J. (1989). *Dutch Primacy in the World Trade, 1585-1740*. Oxford: Clarendon Press.
- Landes, D. (1998). *The Wealth and Poverty of Nations*. New York: W.W. Norton and Company.
- Landes, D. (1993). *The Unbound Prometheus: Technological Change and Industrial Development in Western Europe from 1750 to the Present*. London: Cambridge University Press.
- Lundvall, B. (1992). *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. London: Pinter Publ.
- Polanyi, K. (2001). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.
- Tutan, M. U. (2003). *Causes of Changes in Profit Rate in West Germany After World War II* (Ph.D. Dissertation). University of Utah, USA.
- World Bank. (2019). *World Development Indicators*. New York: World Bank Publ.

21. Yüzyılda Yeni İpek Yolu'nu Kurmak: Çin-Türk Perspektifinden Kuşak ve Yol Girişimi

ŞERİF EMRE GÖKÇAY

Dr. Öğr. Üyesi
Maliye Bölümü, İstanbul Üniversitesi

Şerif Emre Gökçay 2009 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat ve Maliye (çift anadal) lisans programlarından mezun oldu. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mali Hukuk programını "Kurumlar Vergisi Kapsamında Örtülü Sermaye" başlıklı tezi ile 2012 yılında tamamladı. 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye doktora programını "Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesinin Kapsamı, Niteliği ve Sınırları" başlıklı tezi ile tamamladı. 2012-2018 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü Mali Hukuk Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışan Gökçay, 2018 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü Mali Hukuk Anabilim Dalında Doktor Öğretim Üyesi ve Ekim 2018'den itibaren İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

ÖZ

Çalışmanın temel amacı; Kuşak ve Yol Girişimi'nin genel işbirliği çerçevesi, ilkeleri, öncelikleri ve araçları ile Çin'in ve Türkiye'nin bu girişimdeki konumunu incelemektir. Bu kapsamda ele alınacak konular, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgili alanlarda hazırlamış olduğu resmî belgeler ışığında incelenecektir. Her iki devletin de Kuşak ve Yol Girişimi'ne bakışını yansıtan söz konusu belgeler arasında şu ikisi öne çıkmaktadır: Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, Dışişleri Bakanlığı ve Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'nın teklifi ile Devlet Konseyi'nin 28 Mart 2015 tarihli onayı altında çıkarılmış olan Kuşak ve Yol Girişimi Eylem Planı; T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu tarafından 2019 yılında hazırlanan "Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nde Konumlandırılması" raporu. Makale, yöntemsel olarak içerik analizi tekniğine dayanmaktadır. Analiz sonuçlarına göre Çin, Kuşak ve Yol Girişimi ile yeni bir dış dünyaya açılma süreç inşa ederek kendisini dünya ekonomik sistemine daha da bütünleştirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye ise, Kuşak ve Yol Girişimi'nde aktif bir rol alarak kendi diplomasisine bölgede ve dünyada daha geniş bir hareket alanı kazandırabileceğinin farkındadır. Türkiye'nin Girişim'in erken aşamalarında aktif olarak rol almaması durumunda, sonrasında Girişim'de etkin bir konuma sahip olmasının zorlaşacağını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Avrasya; Çin; İpek Yolu; Kuşak ve Yol Girişimi; Türkiye

ÇİN DEVLET BAŞKANI Xİ JİNPİNG'İN 2013 yılında gerçekleştirdiği Orta ve Güneydoğu Asya ziyaretlerinde Kuşak ve Yol Girişimi'ni gündeme getirmesinden sonra dünyada yeni bir işbirliği havası doğmuştur. Çin bu projenin ilk girişimcisi olarak öne çıkarken, Türkiye hızla projenin stratejik ortaklarından bir tanesi olarak sivrilmektedir. Böyle bir ortamda ortaya çıkan yeni işbirliği fırsatlarını derinlemesine anlamak ve fırsatların değerlendirilmesinde oluşabilecek güçlükleri öngörebilmek için her iki ülkenin Kuşak ve Yol Girişimi'ne yönelik bakış açılarını sistemli bir şekilde kavramak gerekir. Mevcut bağlamdan yola çıkan çalışmanın temel amacı; Kuşak ve Yol Girişimi'nin genel işbirliği çerçevesi, ilkeleri, öncelikleri ve araçları ile Çin'in ve Türkiye'nin bu girişimdeki konumunu incelemektir. Bu kapsamda ele alınacak konular, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgili alanlarda hazırlamış olduğu resmî belgeler ışığında incelenecektir. Her iki devletin de Kuşak ve Yol Girişimi'ne bakışını yansıtan söz konusu belgeler arasında şu

ikisi öne çıkmaktadır: Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, Dışişleri Bakanlığı ve Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'nın teklifi ile Devlet Konseyi'nin 28 Mart 2015 tarihli onayı altında çıkarılmış olan Kuşak ve Yol Girişimi Eylem Planı; T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu tarafından 2019 yılında hazırlanan "Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nde Konumlandırılması" raporu. Bu belgelerin incelemesi, yöntemsel olarak niteliksel içerik analizi tekniğine dayanacaktır. İçerik analizi, metinsel analizde sıkça başvurulan bir tekniktir. Mevcut analizde, metinden çıkarılan verileri sistematik olarak kategorize edebilmek için araştırmanın amaçlarına uygun şekilde bir kodlama gerçekleştirilmiştir (Neuman, 2014).

Makalenin ilk bölümünde, Kuşak ve Yol Projesi'nin ana hatlarına değinilecektir. İkinci bölümde Kuşak ve Yol Projesi'nin genel çerçevesi ve temel ilkeleri ortaya konulacaktır. Üçüncü bölümde Kuşak ve Yol Projesi kapsamındaki başlıca işbirliği öncelikleri ve araçları incelenecektir. Proje dâhilinde

öncelik verilen politika koordinasyonuna, altyapı bağlantılarına, serbest ticarete, finansal bütünleşmeye ve kültürlerarası bağlantılara “beş işbirliği alanı” olarak yer verilecektir. Çalışmanın dördüncü bölümünde Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi’ndeki rolüne değinilecektir. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise Kuşak ve Yol Girişimi’nde Türkiye’nin olası politika stratejileri, ticaret stratejileri, doğrudan yabancı yatırım stratejileri ve lojistik stratejileri kapsamında değerlendirilecektir.

21. Yüzyılda Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi

Medeniyetlerin beşiği olarak adlandırdığımız Avrasya’da ekonomik ve toplumsal gereklilikler temelinde çeşitli ticaret yolları oluşmuştur. Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlayan söz konusu yollar üzerinden karşılıklı etkileşim, barış ve işbirliği içerisinde insan uygarlığı gelişim göstermiştir (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Chatzky & McBride, 2019; Kuo, Kommenda, 2018*). Söz konusu tarihsel yollar Kuşak ve Yol Girişimi Eylem Planında “nesilden nesile geçen ve Doğu-Batı arasındaki etkileşim ile işbirliğini simgeleyen İpek Yolu Ruhu olarak” nitelendirilmektedir (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*).

2013 Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Orta ve Güneydoğu Asya’da çeşitli ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretlerde; “Kuşak ve Yol olarak adlandırılan İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ile 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu’nu inşa etme girişimini” gündeme getirmiştir. (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; China unveils action plan on Belt and Road Initiative, 2015; Chronology of China’s Belt and Road Initiative 2015; Chatzky & McBride, 2019; Keyvan, 2017; Durdular, 2016: 77*). 13 – 15 Mayıs 2017 tarihleri arasında düzenlenen Kuşak ve Yol Uluslararası İşbirliği Forumu’na ise Çin Devlet Başkanı Xi Jinping’in daveti üzerine Türkiye Cumhu-

riyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ında da aralarında bulunduğu 29 ülkenin devlet başkanı katılmıştır (Keyvan, 2017).

Kuşak ve Yol Girişiminde, ülkelerin karşılıklı yarar esasında kapsayıcı ve dengeli bir bölgesel ekonomik işbirliği inşa etmelerinin dünya barışına ve refahına yarar sağlayacağı savunulmaktadır (*China unveils action plan on Belt and Road Initiative, 2015*). Bu çerçevede Kuşak ve Yol Girişimi, en genel kapsamda bölgesel işbirliği ile ülkelerin politika uyumunu teşvik etmeye yönelik şu amaçları taşımaktadır (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*):

- “Ülkelerin kalkınma stratejilerini bütünleştirmek;
- Bölgesel olarak kaynakların tahsisinde etkinlik ve verimliliği sağlamak;
- Piyasaları bütünleştirmek;
- Üretim faktörlerinin düzenli ve serbest dolaşımını kolaylaştırmak;
- Bölgedeki pazar potansiyelini artırmak;
- Yatırım ve tüketimi teşvik ederek talep ve iş fırsatları oluşturmak;
- İnsanlar ve kültürler arası değişimlere yardımcı olarak ilgili ülkelerin yurttaşları arasında karşılıklı öğrenme, anlayış, güven, saygı, uyum, barış ve kazan-kazan değerlerini pekiştirmek”.

Coğrafi açıdan Kuşak ve Yol; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birleştirmektedir. Kuşak ve Yol Eylem Planında; “Çin, Orta Asya, Rusya ve Avrupa arasında bir bağlantı kurulması” amaçlanmaktadır. Bu kapsamda kara yolu olarak “Çin – Moğolistan – Rusya, Çin – Orta Asya – Batı Asya ve Çin – Çinhindi Yarımadası” ekonomik koridorlarının; deniz yolu olarak ise “Orta ve Batı Asya, Basra Körfezi ve Akdeniz; Güney Çin Denizi, Hint Okyanusu ve Pasifik; Doğu Asya ile Avrupa” arasında ekonomik koridorların geliştirilmesi planlanmaktadır (*Action plan on the*

Belt and Road Initiative, 2015; Chatzky & McBride, 2019; Durdular, 2016: 81 – 82; China unveils action plan on Belt and Road Initiative, 2015; China pledges trans-regional customs co-op for Belt and Road, 2015; Kuo, Kommenda, 2018; Keyvan, 2017). Kuşak ve Yol Girişimi, bir anlamda Antik İpek Yolu'nun alanını kapsamaktadır; ancak bu coğrafi alan ile sınırlı değildir. Girişim Eylem Planı'nda tüm ülkeler ve hatta uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla işbirliğine açık olunduğu ifade edilmektedir (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; China's Belt and Road plan 'open' to all nations, 2015*).

Temel Çerçeve ve Ana İlkeler

Kuşak ve Yol Girişimi Eylem Planı'nda; “medeniyetler arasındaki hoşgörü, farklı ülkeler tarafından seçilen farklı kalkınma stratejilerine ve gelişim tarzlarına saygı, farklı uygarlıklar arasındaki etkileşim” vurgulanmaktadır (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Durdular, 2016: 81*).

Kuşak ve Yol Girişimi beş temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlar; “birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, birbirlerinin iç ilişkilerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ile barışçıl birliktelik” ilkeleridir (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Durdular, 2016: 90 – 81*). Kuşak ve Yol Girişimi söz konusu ilkeler temelinde “işbirliğini çeşitli alanlarda teşvik etmeyi ve karşılıklı siyasi güven, ekonomik bütünleşme ve kültürel kapsayıcılığı içeren ortak çıkar, kader ve sorumluluk temelinde bir birlik oluşturmayı” amaçlamaktadır (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; China unveils action plan on Belt and Road Initiative, 2015*).

Karşılıklı yarar ilkesi kapsamında; “ tarafların karşılıklı çıkarlarını dengelemek ve ülkelerin güçlü yanları ile potansiyellerini esas alan en büyük orta paydada buluşmak” amaçlanmaktadır (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Durdular, 2016: 81*).

- “Ülkeler arasında karşılıklı yarar sağlayacak şekilde işbirliğini artırmak,
- Bölgenin bağlantı yollarını ve altyapısını geliştirmek,
- Güvenli ve etkin bir kara, deniz ve hava yolu ağı oluşturmak,
- Ülkeler arasında yatırım ve ticaret imkânlarını artırmak,
- Serbest ticareti geliştirmek,
- Ekonomik bağların gelişmesi ile birlikte ülkeler arasında siyasi güven ortamını oluşturmak,
- Farklı medeniyet ve kültürleri birbirlerinden öğrenmeye ve birlikte gelişmeye teşvik etmek ve bu şekilde ülkeler arasında karşılıklı anlayışı, barışı ve dostluğu geliştirmek.”

İşbirliği Öncelikleri ve Araçları

Kuşak ve Yol Girişimi, uluslararası işbirliğin beş temel alanda geliştirilmesini öngörmektedir. Bunlar; “politika koordinasyonu, altyapı bağlantıları, serbest ticaret, finansal bütünleşme ve kültürler arası bağlantılardır” (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Durdular, 2016: 83; China unveils action plan on Belt and Road Initiative, 2015*).

Politika Koordinasyonu

Politika koordinasyonu kapsamında: “hükümetler arası işbirliğinin sağlanması, makro politika iletişim mekanizmalarının oluşturulması, ortak çıkarların tespiti, karşılıklı siyasi güvenin artırılması ve yeni işbirliği uzlaşmalarının sağlanması” başlıkları yer almaktadır. Bu temelde (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Durdular, 2016: 83*):

“Ülkelerin ekonomik kalkınma stratejileri ve politikalarının koordine edilebilmesi;

Bölgesel işbirliği için planların yapılması ve önlemlerin alınması;

İşbirliği ile ilgili sorunların uzlaşı yolu ile çözülmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması;

Büyük ölçekli projelerin uygulanması için ortak politika desteğinin oluşturulması” hedeflenmektedir.

Altyapı Bağlantıları

Tesis bağlantıları Kuşak ve Yol Girişimi'nde öncelikli bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu alanda (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Durdular, 2016: 81; DEİK, 2019: 15*):

“Ülkelerin egemenlik ve güvenlik kaygıları dikkate alınarak Kuşak ve Yol boyunca ülkelerin ticaret, enerji ve altyapı bağlantılarının geliştirilmesi;

Uluslararası ulaşım (kara, deniz ve hava) yolları, petrol ve doğal gaz boru hatları ile sınır ötesi optik kabloların ve diğer iletişim ana hat ağlarının inşasının ortaklaşa gerçekleştirilmesi;

Bölgeleri birbirine bağlayan doğa dostu ve düşük karbon salınımını teşvik eden altyapı ağlarının iklim değişikliği de dikkate alınarak oluşturması” hedeflenmektedir.

Serbest Ticaret

Serbest ticaret kapsamında: “Kuşak ve Yol boyunca yatırım ve ticaret engellerinin kaldırılması ve ülkelerde etkin bir iş ortamı oluşturulması için yatırım ve ticaret engellerinin kaldırılması” hedeflenmektedir (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*).

Söz konusu hedefler kapsamında: “İş birliği olanaklarını artırıcı serbest ticaret alanlarının açılması, ülkelerarasında bilgi alışverişinin kolaylaştırılması, ticaret ile ilgili mevzuatın karşılıklı tanınması, gümrük işbirliğinin geliştirilmesi, geleneksel ticaretin ve yeni ticaret alanlarının geliştirilmesi, hizmet ticaretinin artırılması ve yatırım yoluyla ticaretin teşvik edilmesi” planlanmaktadır (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*).

Bu planlar doğrultusunda eylem planında: “Yatırım imkânlarının kolaylaştırılmasına, yatırım engellerinin ortadan kaldırılmasına, yatırımcıların yasal haklarını ve çıkarlarını korumak için ikili yatırım anlaşmaları ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları hakkında müzakerelerin yapılmasına” vurgu yapılmaktadır (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*).

Yatırım alanında özellikle: “karşılıklı yatırım alanlarının genişletilmesi, tarımda, ormancılıkta, hayvancılıkta ve balıkçılıkta, tarım makineleri imalatında ve tarımsal ürün işleminde işbirliğinin derinleştirilmesi, deniz ürünleri yetiştiriciliği, açık deniz balıkçılığı, su ürünlerinin işlenmesi, deniz suyunun tuzdan arındırılması, tarımsal ilaçların üretilmesi alanlarında işbirliğinin teşvik edilmesi” ön plana çıkmaktadır (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*). “Kömür, petrol, doğalgaz ve diğer geleneksel enerji kaynaklarının aranması, çıkarılması ve işlenmesinde işbirliğinin artırılması, hidroelektrik, nükleer enerji, rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarında işbirliğinin ilerletilmesi” de eylem planında yer almaktadır (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; ; Durdular, 2016: 83 – 84; China pledges trans-regional customs co-op for Belt and Road, 2015; China beefs up tax services to spur investment in Belt and Road, 2015*).

Finansal Bütünleşme

Finansal bütünleşme alanında gerçekleştirilmesi hedeflenen maddeler şu şekilde sıralanmaktadır (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Durdular, 2016: 84*):

“Asya'da para birimleri arasında istikrarı, yatırım ile finansmanı arasındaki bağlantıyı ve kredilere ilişkin bilgilendirmeleri sağlayacak bir sistemin oluşturulması ve bu sistem temelinde ikili döviz taahhüdünün sağlanması;

Asya tahvil piyasasının kurulması,
Asya Altyapı Yatırım Bankası ve BRICS Yeni Kalkınma Bankası ile işbirliği sağlanması;
Şanghay İşbirliği Örgütü nezdinde Kuşak ve Yol Girişimi'ne ilişkin bir finansman kurumunun oluşturulması;
İpek Yolu Fonu'nu oluşturulması;
Çin-ASEAN Bankalararası Birliği ve Şanghay İşbirliği Örgütü Bankalar arası Birliği arasındaki işbirliğinin kuvvetlendirilmesi;
Sendikasyon kredisi ile banka kredisi şeklinde çok taraflı finansal işbirliğinin yürütülmesi”
Finansal alanda işbirliğinin güçlendirilmesi kapsamında ayrıca; “bölgede etkin bir koordinasyon mekanizması kurulması, bölgesel finansal risk erken uyarı sistemi oluşturulması, sınır ötesi riskleri ve olası ekonomik krizleri önlemek için bir değişim ve işbirliği mekanizmasının kurulması” hedeflenmektedir (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Durdular, 2016: 84*).

Kültürler Arası Bağlantılar

Kültürler arası bağlantılar alanında gerçekleştirilmesi hedeflenen başlıklar şu şekildedir: (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*):

“Kültürel etkinlikler alanında işbirliği ile medya işbirliğini teşvik etmek.

Personel, öğrenci ve akademisyen değişimlerini ve ortaklaşa yürütülebilecek eğitim programlarını teşvik etmek.

Ülkelerde turizme yönelik tanıtımlar düzenlemek. Ortak uluslararası turizm rotaları ve İpek Yolu temalı ürünler oluşturmak. Kuşak ve Yol boyunca turist vizesi başvurularını daha basit hale getirmek. 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu kurvaziyer turizmi programı alanında işbirliğini ilerletmek. Büyük uluslararası spor etkinliklerine ev sahipliği yapmak.

Salgın hastalıklarla ilgili bilgi paylaşımı, önleme ve tedavi teknolojileri değişimi ve tıp uzmanlarının

eğitimi konularında ülkeler arasında işbirliğini güçlendirmek ve halk sağlığı alanlarında acil durumları ortaklaşa ele alma kabiliyetini güçlendirmek. Anne ve çocuk sağlığı alanında, engellilik iyileştirme alanında ve AIDS, tüberküloz ve sıtma dâhil olmak üzere önemli bulaşıcı hastalıklarla mücadelede işbirliği yapmak. Geleneksel tıp alanında işbirliğini artırmak.

Ortak laboratuvarlar ve araştırma merkezleri kurmak. Uluslararası teknoloji transfer merkezleri ve deniz işbirliği merkezleri kurmak. Temel bilimler ve teknoloji ile ilgili sorunları çözmeye işbirliği yapmak ve bilimi ile teknolojik yenilik yeteneğini geliştirmek için ortaklaşa çalışmalar gerçekleştirmek.

Gençlerin istihdamı, girişimcilik eğitimi, mesleki beceri geliştirme, sosyal güvenlik yönetimi, kamu idaresi ve yönetimi ve ortak alanlarında diğer ülkeler arasındaki işbirliğini genişletmek ve ilerletmek için mevcut kaynakları bütünleştirmek.

Yasama organları, siyasi partiler ve Kuşak ve Yol boyunca ülkelerin siyasi örgütleri arasında dostane ilişkileri ilerletmek.

Kuşak ve Yol boyunca büyük şehirleri kardeş şehir olmaya teşvik etmek.

Ülkelerin sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini artırmak.

Eğitim, sağlık, yoksulluğu azaltma, biyolojik çeşitlilik ve çevreyle ilgili koruma ile ilgili kamu yararı sağlayacak faaliyetler düzenlemek”.

Çin'in Kuşak ve Yol Projesi'ndeki Rolü ve Konumu

1978 yılında Deng Xiaoping önderliğinde başlatılan dışa açılma politikası ile birlikte Çin ekonomisi dünya ekonomisi ile bağlantılı bir konuma geçmiştir. Çin, bugün Kuşak ve Yol Girişimi'ne ön ayak olarak yeni bir dışa açılma süreci inşa etmeyi ve kendisini dünya ekonomik sistemine daha fazla bütünleştirmeyi amaçlamaktadır (*China unveils action plan on*

Belt and Road Initiative, 2015; Chronology of China's Belt and Road Initiative, 2015; DEİK, 2019:4).

Girişim, Çin'in ekonomik açılımını daha da genişleterek başta Asya, Avrupa ve Afrika olmak üzere dünyanın geri kalanıyla karşılıklı yarara dayalı işbirliğinin güçlendirilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Bu kapsamda Çin, daha fazla sorumluluk almayı ve dünya barışına ve toplumsal gelişmeye daha fazla katkı sağlamayı taahhüt etmektedir. Çin, politika olarak farklı ülkelerdeki şirketlerin Çin'e yatırım yapmalarını ve Çin işletmelerinin Kuşak ve Yol boyunca diğer ülkelere yatırım yapmalarını teşvik etmektedir. Çin hükümeti, Çin'in doğu, batı ve merkezi bölgeleri arasındaki etkileşimi ve işbirliğini güçlendirecek ve Çin ekonomisinin dışa açılmasını kapsamlı bir şekilde geliştirecek şekilde Kuşak ve Yol'un inşasını aktif olarak teşvik etmektedir (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015; Chatzky & McBride, 2019; Durdular, 2016: 80*). Bu çerçevede Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in liderliğinde bir çıkarlar ağı inşası olarak nitelendirilmektedir (DEİK, 2019:8 – 14; Chatzky & McBride, 2019; Durdular, 2016: 79 – 80; Kuo, Komenda, 2018; Keyvan, 2017).

Çin, Kuşak ve Yol temelinde bölgesel işbirliğini güçlendirmek için önceki bölümlerde belirtilen alanlarda ikili ve çok taraflı işbirliği mekanizmaları oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Devlet Başkanı Xi Jinping ve Çin Devlet Konseyi Parti Sekreteri Li Keqiang, çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler sonucunda Çin, Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında çeşitli ülkeler ile bölgesel, ekonomik ve ticari alanlarda ve kalkınma planları konusunda işbirliklerine imza atmıştır. Bu işbirlikleri temelinde Çin, Kuşak ve Yol boyunca ülkelerle iletişim ve istişareyi güçlendirmekle ilgilenmektedir. Aynı doğrultuda: “altyapı bağlantısı, sınai, ticari ve finansal işbirliği, kültürel değişim, ekolojik koruma ve denizcilik alanlarında bir dizi işbirliği projesini” teşvik etmektedir (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*).

Kuşak ve Yol Girişimi'nde Türkiye'nin Olası Politika Stratejileri

Çin'in önderliğinde geliştirilmesine karşın Kuşak ve Yol Girişimi'nin Avrasya ülkelerinin ortak çıkarlarına hizmet ettiğini ifade etmek mümkündür. Bu temelde Girişim kapsamında yer alan ülkelerin ulusal çıkarları doğrultusunda çeşitli işbirliklerinde bulunması ve politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bu çerçevede çeşitli işbirlikleri gerçekleştirmiştir ve gerçekleştirmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti ile imzalanan “Stratejik Ortaklık”; “İpek Yolu Ekonomi Kuşağı'nın, 21. Yüzyıl Denizdeki İpek Yolu'nun ve Orta Koridor Girişimi'nin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat”, “Türkiye-Çin Demiryolu İşbirliği Anlaşması” gerçekleştirilen işbirliklerine örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca “Çin Halk Cumhuriyeti ile Karşılıklı Kültür Merkezlerinin Kurulmasına İlişkin Anlaşma” imzalanmış ve Çin'de 2018 Türkiye Turizm Yılı etkinliği düzenlenmiştir (Keyvan, 2017; Durdular, 2016: 90). Marmaray ile bütünleşik bir şekilde Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu ve Edirne-Kars yüksek hızlı tren projeleri hayata geçirilmektedir. Bu kapsamda “Çin'den yola çıkıp Kars üzerinden Türkiye'ye giriş yapan tren, 7 Kasım 2019 tarihinde Marmaray'ı kullanarak Avrupa'ya geçen ilk yük treni” olmuştur (Hatipoğlu, M., & Gökmen, E., 2019).

Kuşak ve Yol Girişimi ancak işbirliği temelinde varlığını sürdürebilir. Ortak çıkarlar temelinde bir politika işbirliği uzlaşısı için ise ülkelerin ulusal çıkarları temelinde planların oluşturulması bir gerekliliktir. Türkiye'nin de Kuşak ve Yol Girişimi'nin ortaya çıkarmayı hedeflediği imkânlardan faydalanabilmesi için plan ve politikalar oluşturması gerekmektedir. Bu çerçevede T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu tarafından 2019 yılında hazırlanan “Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nde Konumlandırılması” başlıklı rapor, konuyla ilgili olası ekonomi politikaları ortaya koymaktadır. Ra-

2017 yılında Pekin'de düzenlenen Kuşak ve Yol Forumu.

porda; “dünyanın ağırlık merkezinin değişmekte olduğundan ve Türkiye’nin ihtiyaçlarını koridor ve kutuplardan oluşan karmaşık bir ağ üzerinde haritalandırmanın öneminden” bahsedilmektedir (DEİK, 2019: 14). Kuşak ve Yol Girişimi’nde aktif olarak rol almanın; “Türk diplomasisine bölgede ve dünyada daha geniş bir hareket alanı kazandıracığı” ifade edilmektedir (DEİK, 2019: 22).

T.C. Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan söz konusu raporun takdim yazısında Kuşak ve Yol Girişimini; “tarihi İpek Yolu’nun iki ucunda yer alan ülkelerimizi birbirine komşu haline getiren önemli bir girişim” şeklinde nitelendirilmektedir (DEİK, 2019: Takdim para:3). Pekcan ayrıca Kuşak ve Yol Girişiminin, “dünya ekonomik konjonktüründeki potansiyelinin ve fırsatlarının değerlendirilmesinde Türkiye’nin en önemli araçlarından biri” olduğunu belirtmektedir (DEİK, 2019: Takdim para:3). Bu temelde raporda; “Türkiye’nin, ekonomik ve politik fırsatlardan yararlanması için Kuşak ve Yol Girişimi’nin aktif bir parçası olması gerektiği” ifade edilmektedir (DEİK, 2019: 3). Türkiye’nin, “Girişimin erken aşamalarında aktif bir rol oynamadığı takdirde sonrasında girişimde etkin bir konuma sahip olmasının zorlaşacağı” belirtilmektedir (DEİK, 2019: 5).

Raporda Türkiye’nin sahip olduğu coğrafi konum avantajını kullanması ve “bir lojistik merkez haline getirilmesi” hedefi ortaya konulmaktadır (DEİK, 2019: 41). Rapora göre, özellikle Türkiye’nin Akdeniz ve Ege’deki limanlarını Deniz İpek Yolu içerisinde konumlandırmaya yönelik projeler geliştirmelidir (DEİK, 2019: 16). Raporda ortaya konulan bir diğer hedef ise “Kuşak ve Yol piyasasının sağladığı imkânları fırsata çevirerek, teknoloji yoğun alanlarda başta Çinli yatırımcılar olmak üzere yabancı yatırımları Türkiye’ye çekmek, diğer Kuşak ve Yol üyesi ülkelerle ticarî ilişkileri artırmak ve Türkiye’yi Avrupa ve Çin arasında bir köprü” haline getirmektir (DEİK, 2019). Raporda ortaya konulan diğer hedefler ise; “Türkiye’nin mevcut pazarlardaki etkinliğini artırmak, Kuşak ve Yol kapsamında yeni pazarlara ulaşmak, ihracat pazarını çeşitlendirmek ve AB’ye olan ekonomik bağımlılığı azaltmaktır” (DEİK, 2019).

Raporda ayrıca sonuç niteliğinde genel politika önerileri de gündeme getirilmiştir. Söz konusu politika öneriler şunlardır (DEİK, 2019: 46):

- “Türkiye’nin Çin yatırımı açısından çekiciliğinin artırılması;
- Türkiye’nin, Çin ile beraber üretmesi ve teknoloji geliştirmesi;
- Türkiye’nin öncelikli olarak bir lojistik merkezi haline gelmesi;
- Çin ile birlikte başka pazarlara öncelik verilmesi ve girilmesi;
- Kuşak ve Yol Girişimi yoluyla artması olası ticarete öncelik verilmesi.”

Raporda Türkiye’nin Kuşak ve Yol Girişimi’nde olası ekonomik stratejileri üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar (DEİK, 2019: 23;41;48): “Türkiye’nin olası ticaret stratejileri, Türkiye’nin olası doğrudan yabancı yatırım stratejileri ve Türkiye’nin olası lojistik stratejileri” şeklinde belirtilmektedir.

Türkiye'nin Olası Ticaret Stratejileri

Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Türkiye'nin olası ticaret yaklaşımları üç alt başlık altında toplanmaktadır bunlar: “Çin ile ticareti artırmak; Kuşak ve Yol ülkeleri ile ticareti artırmak ve kolaylaştırmak; Türkiye'nin Çin ve Avrupa arasındaki köprü konumunu korumak” şeklinde belirtilmektedir (DEİK, 2019: 24 – 27).

Çin ile ticareti artırmak kapsamında raporda (DEİK, 2019: 24):

- “Beş aşamada gerçekleşen ürün filtreleme analizi sonucunda, 4914 ürün arasından Türkiye'ye 225 üründe Çin pazarını etkileme fırsatı verdiği;
- Makine–elektrik, gıda maddeleri, nakliye, kimyasallar, tekstil ve metallerin, Türkiye'nin rekabet ettiği ürünler arasında olduğu;
- Asya'da açılacak Türk Ticaret Merkezleri kapsamında Türkiye'nin üreticilerini ve ürünlerini Çin pazarlarında özel programlar ve kurumlar aracılığıyla tanıtmanın Çin ile ticareti artıracak politikaların bir parçası olabileceği” belirtilmektedir. Raporda Kuşak ve Yol ülkeleri ile ticareti artırmak ve kolaylaştırmak kapsamında (DEİK, 2019: 24):
- “Kuşak ve Yol'un, Çin ve Avrupa arasında ki olası ticari koridorları güçlendirmesi ve zenginleştirmesi beklendiğinden, bu durumun Türkiye'nin bölgedeki jeopolitik konumu için bir tehdit oluşturduğu ve özellikle Doğu Avrupadaki yatırımların olası rotaların rekabet gücünü artırdığı ifade edilmekte;
- Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nde aktif rol almasının, ülkenin Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde Doğu Avrupadaki ilişkilerini güçlendirmesinin gerekliliği” belirtilmektedir.

Türkiye'nin Olası Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejileri

Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Türkiye'nin olası doğrudan yabancı yatırım stratejileri iki alt başlık altında toplanmaktadır: “Çin kaynaklı doğrudan yatırımı Türkiye'ye çekmek; Kuşak ve Yol ülkelerinden ve bu ülkeleri hedefleyen küresel yatırımları Türkiye'ye çekmek” (DEİK, 2019: 34 – 39).

Raporda Çin kaynaklı doğrudan yatırımları Türkiye'ye çekmek konusunda aşağıdaki politika olasılıkları (DEİK, 2019: 34):

- “Türkiye'nin endüstriyel üretim kabiliyetinin, Çin doğrudan yatırımının çekilmesi ve bu yatırımdan elde edilecek bilgi ve teknoloji transferi ile geliştirilebileceğinin;
- Çin'in ülke dışına çıkarmaya başladığı orta–düşük teknoloji seviyesindeki üretim alanlarına sermaye akışının artırılmasının ve bu yolla küresel değer zincirleri ile bütünleşmenin ve gelecekteki karmaşık üretim teknolojilerinin ve ürünlerinin üretim yolunun açılmasının” mümkün olduğu şeklinde belirtilmiştir.

Kuşak ve Yol ülkelerinden ve bu ülkeleri hedefleyen küresel yatırımları Türkiye'ye çekmek ile ilgili olarak ise raporda şunlar belirtilmiştir (DEİK, 2019: 34):

- “Gelişen lojistik altyapısı nedeniyle Kuşak ve Yol pazarlarının yeni yatırımlar çekeceği;
- Etkin ve bütünleşik lojistik, gümrük ve düşük politik risk sayesinde Kuşak ve Yol pazarlarını hedefleyen yatırımların Türkiye'ye çekilmesinin mümkün olduğu;
- Sadece yerel değil, bölgesel ve küresel bağlantılara sahip idari merkez, üretim, lojistik gibi farklı başlıklar altında yabancı doğrudan yatırımın hedeflenmesi gerektiği”.

Türkiye'nin Olası Lojistik Stratejileri

Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Türkiye'nin olası lojistik stratejileri üç alt başlık altında toplanmaktadır: “Türkiye'nin lojistik altyapısını Kuşak ve Yol Girişimi ile geliştirmek, Türkiye'nin rekabetçiliğini bir lojistik merkezi olarak artırmak; Türk lojistik endüstrisinin potansiyelini ve etkinliğini artırmak” (DEİK, 2019: 41).

Türkiye'nin lojistik altyapısını Kuşak ve Yol Girişimi ile geliştirmek ile ilgili olarak raporda şunlar belirtilmiştir (DEİK, 2019: 41):

- “Doğu–Batı ekseninde devam eden demiryolu yatırımlarının tamamlanması ve yüksek hızlı demiryolu taşımacılığı bağlantısının sağlanması;
- Kuşak ve Yol katılımı için yeni olası yatırım gerekliliklerini belirlemenin ve altyapı yatırımı ihtiyaçları için Çinli yatırımcıların çekilmesi;
- Ulusal lojistik merkezleri arasındaki bağlantıların artırılması.”

Raporda Türkiye'nin rekabetçiliğini bir lojistik merkezi olarak artırmak ile ilgili olarak şunlar yer almaktadır (DEİK, 2019: 41):

- “Kuşak ve Yol çerçevesinde bir hava taşımacılığı bağlantısını geliştirerek Yeni İstanbul Havalimanı'nın potansiyelinden daha fazla yararlanmak;
- Yeni tamamlanmış ve devam eden altyapı yatırımlarını Kuşak ve Yol koridorları ile bütünleştirmek;
- Orta Koridorun lojistik bağlantılarının artırılması için Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasyadaki fikir liderliğini pekiştirmek;
- Sınır geçişlerindeki ve uluslararası geçitlerdeki performansı iyileştirmek, gümrüklere süreç iyileştirmesi getirmek.”

Türk lojistik endüstrisinin potansiyelini ve etkinliğini artırmak kapsamında ise raporda şu politika olasılıkları belirtilmiştir (DEİK, 2019: 41);

- “Orta Koridorun denize kıyısı olmayan ülkeleri için Türkiye'nin uluslararası transit geçiş yolu pozisyonunu geliştirmesinin mümkün olduğu;
- Türkiye'nin Kuşak ve Yol proje ve hedefleri çerçevesinde veya Kuşak ve Yol için proje ve hedefler tanımlarken, Kuşak ve Yol ülkeleriyle ortaya çıkan lojistik problemleri çözme amaçlaması gerektiği;
- Türk lojistik endüstrisinin, Türkiye'nin sınırlı lojistik varlık gösterdiği Afrika gibi üçüncü piyasalara bağlantısını Çin operasyonları aracılığıyla artırmasının mümkün olduğu”.

Sonuç

Sonuç olarak Kuşak ve Yol Girişimi; “Çin'in önderliğinde oluşturulan çok kutuplu bir dünya sistemi içerisinde Avrasya ülkelerinin bölgesel işbirliğini geliştirerek ortak çıkarlarını korumayı, toplumsal refahlarını artırmayı ve farklı kültürler arasındaki etkileşimleri sağlayacak bir girişimdir” (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*). Bu doğrultuda Kuşak ve Yol Girişimi beş temel ilkeye dayanmaktadır: “Ülkelerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı, karşılıklı saldırmazlık, birbirlerinin iç ilişkilerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ile barışçıl birliktelik” (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*). Kuşak ve Yol Girişimi; “politika koordinasyonu, altyapı bağlantıları, serbest ticaret, finansal bütünleşme ve kültürler arası bağlantılar olmak üzere beş temel alanda işbirliğini” öngörmektedir (*Action plan on the Belt and Road Initiative, 2015*).

Kuşak ve Yol esas olarak Çin'in önderliğinde geliştirilen bir girişimdir. Bu girişim temelinde Çin ekonomisi yeni bir dışa açılma politikası oluşturmaktadır. Bununla birlikte gerek girişim egemen olan ilkeler, gerekse girişimin amaçları ve politika araçları diğer ülkelerin de katılımı gerektirmekte-

dir. Nitekim girişimin geleceğini ülkelerin karışıklı yarar esasına dayanarak oluşturacakları politikalar belirleyecektir.

T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Ekonomik İlişkiler Kurulunun raporunda belirtildiği üzere Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nin erken aşamalarında alacağı aktif rol Türkiye'nin girişimde etkin bir konuma sahip olmasına ve Türk diplomasisinin hareket alanının genişlemesine imkân tanıyacaktır. Bu çerçevede raporda: "Türkiye'nin Çin yatırımı açısından çekiciliğinin artırılması; Türkiye'nin Çin ile beraber üretmesi ve teknoloji geliştirmesi; Türkiye'nin öncelikli olarak bir lojistik merkezi haline gelmesi; Çin ile birlikte başka pazarlara girilmesi, Kuşak ve Yol Girişimi yoluyla artması olası ticarete öncelik verilmesi" ile ilgili politika önerileri sunulmuştur. Söz konusu politika önerileri Türkiye'nin ekonomik gelişme stratejisi ve Kuşak ve Yol Girişiminin temel ilkeleri, amaçları ve politikaları ile uyumludur.

Kuşak ve Yol Girişimi'nin genel esaslarına, ilkelere, işbirliği öncelikleri ve araçlarına, Çin'in Girişimdeki öncü rolüne ve Türkiye'nin Girişim'deki olası politika stratejilerine yer verilmiş olan bu çalışma Kuşak ve Yol Girişimi'nin geleceğine yönelik gerçekleştirilecek çalışmalara ayrıca ışık tutmak amacıyla taşımıştır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin geleceği, ilkeleri, karşılıklı yararların saptanması ve bu çerçevede Kuşak ve Yol'un ekonomik ve siyasi açıdan tasarlanması, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ndeki rolü ve Türkiye'nin Girişimdeki olası politika stratejilerine ilişkin çalışmaları gerçekleştirmenin ihtiyacı önümüzdeki dönemlerde daha fazla artacaktır. 🌐

Kaynakça

Action plan on the Belt and Road Initiative. (2015).

Erişim adresi http://english.www.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080249035.htm

Chatzky, A., & McBride, J. (2019). China's Massive Belt and Road Initiative. Erişim adresi <https://www.cfr.org/backgrounders/chinas-massive-belt-and-road-initiative>.

China beefs up tax services to spur investment in Belt and Road. (2015). Erişim adresi http://english.www.gov.cn/state_council/ministries/2015/04/21/content_281475092987442.htm

China pledges trans-regional customs co-op for Belt and Road. (2015). Erişim adresi http://english.www.gov.cn/state_council/ministries/2015/05/27/content_281475115756220.htm

China unveils action plan on Belt and Road Initiative. (2015). Erişim adresi http://english.www.gov.cn/news/video/2015/03/29/content_281475079526119.htm

China's Belt and Road plan 'open' to all nations. (2015). Erişim adresi http://english.www.gov.cn/news/top_news/2015/04/18/content_281475091262006.htm

Chronology of China's Belt and Road Initiative. (2015). Erişim adresi http://english.www.gov.cn/news/top_news/2015/04/20/content_281475092566326.htm

DEİK Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (2019). Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nde Konumlandırılması. Erişim adresi <https://www.deik.org.tr/bilgi-merkezi-yayinlar>.

Durdular, A. (2016). Çin'in "Kuşak-Yol" Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi. *Avrasya Etüdüleri*, 49/2016-1, 77 – 97.

Hatipoğlu, M., & Gökmen, E. (2019, Kasım 7). Marmaray'dan tarihi geçiş. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/marmaraydan-tarihi-gecis/1637801>

Keyvan, Ö. Z. (2017). Bir Kuşak Bir Yol Girişimi Çerçevesinde Türkiye-Çin İlişkileri. Erişim adresi <https://ankasam.org/bir-kusak-bir-yol-girisimi-cercevesinde-turkiye-cin-iliskileri>

Kuo, L., & Kommenda, N. (2018, Temmuz 30). What is China's Belt and Road Initiative? *The Guardian*. Erişim adresi <https://www.theguardian.com/cities/ng-interactive/2018/jul/30/what-china-belt-road-initiative-silk-road-explainer>

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Yayın Odası.

Ortadoğu'daki Bölgesel Düzenin Yeniden İnşasında Çin'in Rolü: İtici Güçler, Fırsatlar ve Zorluklar

YANG CHEN

Dr. Öğr. Üyesi
Tarih Bölümü, Şanghai Üniversitesi

Yang Chen, Şanghai Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü öğretim görevlisi ve aynı zamanda Şanghai Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi Direktörüdür. Türkiye üzerine yayınlamış iki kitabı ve World Religious Culture, West Asia and Africa, Arab World Research, China Social Science Today gibi çeşitli dergi ve gazetelerde birçok makalesi yayınlamıştır. İlgilendiği konular Türkiye'de siyasal İslam hareketi, Türkiye siyasi parti düzeni, Türk dış politikası ve Çin-Türkiye ilişkileri olarak sıralanabilir.

ÖZ

Kuşak ve Yol Girişimi, Ortadoğu'nun temel sorunlarını çözme fırsatı sağlayabilir mi? Çin'in Ortadoğu'da yapıcı bir rol oynamasında itici güçler, fırsatlar ve zorluklar nelerdir? Bu makalenin cevap vermeye çalışacağı temel sorular bunlardır. Çinli akademisyenler, Kuşak ve Yol Girişimi henüz öne sürülmeden önce “Bati'ya yönelik stratejiyi” kapsamlı olarak tartışmışlardır. O zamanlar bu strateji ABD'nin “Asya Pasifik'te Yeniden Dengeleme Stratejisi”ne karşı bir önlem olarak belirmişti. Ancak, Kuşak ve Yol Girişimi altında Çin Ortadoğu ülkeleriyle arasındaki etkileşimi güçlendirmeye de çalışmaktadır; bu da, Batı Çin'in (Sincan, Kansu vb.) gelişimini teşvik etmenin, Çin'in dış dünyaya açılmasını daha da desteklemenin, Avrasya bağlantısının daha da hızlandırılmasının ve küreselleşmenin daha da güçlendirilmesinin önemli bir yolu olacaktır. Kuşak ve Yol Girişimi, Batı'dan gelen ciddi eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Fakat aslında, bu girişimin ne İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Marshall Planı ne de Çin'in komplolarıyla herhangi bir ilgisi bulunmaktadır. Bu girişim jeopolitik bir araç değil, pratik bir işbirliği platformudur. Ortadoğu, Kuşak ve Yol Girişimi'nin stratejik yol haritasında bulunan önemli bir bölgedir. Bölgesel istikrarın sağlanması, Çin'in denizası stratejik çıkarlarıyla uyumludur. Son olarak Çin, suya girmeden yüzmeyi asla öğrenemez. Bu sorunun üstesinden gelmek için gereken uygulama sürecine katılarak, uluslararası çatışmaları yönetme deneyimini artırabilir ve çeşitli karmaşık uluslararası anlaşmazlıklarla başa çıkma yeteneğini geliştirebilir.

Anahtar Kelimeler: Kuşak ve Yol, Türkiye, Ortadoğu, küreselleşme, jeopolitik

HENÜZ YÜZ YIL ÖNCE, DÜNYA TARİHİ Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına ve Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine tanık olmuştu. Bu iki olay da Ortadoğu üzerinde çığır açıcı bir etki yaratmıştı. Günümüzde ise Ortadoğu'nun bölgesel düzeni, özellikle 2011'deki Arap Baharı'ndan sonra oldukça belirgin bir şekilde değişmiştir. Suriye'deki savaş sekizinci yılına girerken Filistin-İsrail çatışması bir kez daha Trump'ın “İsrail'e meyilli” politikası nedeniyle sıcak bir sorun haline gelmiştir. Yemen krizinde hâlâ ufukta bir çözüm umudu gözükmemektedir. İran ve Suudi Arabistan arasındaki mezhep çatışması daha da keskinleşmiştir ve bölgesel ülkelerin önemi daha da öne çıkmıştır. Hiç şüphe yoktur ki Birinci Dünya Savaşı'ndan yaklaşık yüz yıl sonra bile Ortadoğu hâlâ savaş ve barış ikilemine hapsedilmiş durumdadır.

Son yüzyılda Ortadoğu'daki dönüşümü günümüzden bakarak geçmişe doğru ele alırsak, modern Ortadoğu'nun nasıl bu hale geldiğini sormadan edemeyiz. Arap Baharı'ndan bu yana Ortadoğu na-

sıl kontrolden çıkmıştır? Ortadoğu düzeninin karmaşadan yeniden barışa geçişi mümkün mü? Çin, Ortadoğu düzeninin yeniden inşasında hangi rolü oynayabilir? Kuşak ve Yol Girişimi, Ortadoğu'nun temel sorunlarını çözme fırsatı sağlayabilir mi? Çin'in Ortadoğu'da yapıcı bir rol oynamasında itici güçler, fırsatlar ve zorluklar nelerdir? Bu makalenin cevap vermeye çalışacağı temel sorular bunlardır.

Ortadoğu'nun Asırlık Evrimi

Osmanlı Devleti'nin 1299'da kuruluşu ve son sultanın 1922'de tahtan indirilmesi arasındaki zaman ele alınırsa, Osmanlı Devleti'nin 632 yıllık bir tarihi vardır. Eğer İstanbul'un fethinin 1453'te olduğunu ve imparatorluğun 1918'de çözülmeye başladığını göz önünde bulundurursak, Osmanlı Devleti'nin 465 yıllık bir tarihi olduğu söylenebilir (Sanyi, 2018, s. 1). İster 623 isterse de 465 yıl densin, Osmanlı Ortadoğu'yu, Doğu Avrupa'yı ve Kuzey Afrika'yı kapsayan geniş bir alana barış ve istikrar getirmişti.

Tunus devrimi sırasında hükümet karşıtı gösteri
23 Ocak 2011.

Bernard Lewis'in dediği gibi, "Osmanlılar kendilerinden öncekilerin çalışmaları üzerine ayakta kalabilen bir siyasi yapı ve işleyen bir siyasi düzen kurmuşlardı. Ayrıca gayet iyi anlaşılabilir bir politik kültür yaratmışlardı; bunda yer alan her grup ve birey, durumlarını, sınırlarını, güçlerini, en önemlisi de ne alıp vereceklerini ve kimden alıp kime vereceklerini çok iyi biliyordu. Osmanlı düzeni zor zamanlarda da birçok güçlüğe rağmen işlemeye devam ediyordu. Hıristiyan tebaasının çoğunluğunun onayını ve bağlılığını kaybetmiş olsa da Müslüman halkın çoğunluğu meşruluğunu kabul etmeye devam ediyordu. Osmanlı düzeni son yıllarda kendine gelmeye ve düzelmeye başlamıştı ama Birinci Dünya Savaşı'na girilmesi ve imparatorluğun sonunun gelmesiyle bu gelişme kesilmişti." (Lewis, 1995, s. 342)

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve müttefikleri Osmanlı İmparatorluğu mağlup olduğu için tamamen çökmüştür. Çarlık Rusya'sı Ekim Devrimi'nin firtinasına kapılmış, İngiltere ve Fransa ise savaşın muzafferleri olarak dünya liderliğine devam etmiştir. 1919'daki Paris Konferansı sırasında Versay Antlaşması, Milletler Cemiyeti ve diğer benzer talancı antlaşmalar sert tartışmalar sonrasında imzalanmıştı. Böylece "Versay Sistemi" adı verilen yeni düzen, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa, Batı Asya ve Afrika'daki emperyalist ülkeler tarafından kurulmuş oldu.

Sevr Antlaşması'na göre, Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra yeni kurulan ülkeler, İngiltere ve Fransa'nın mandası haline gelecekti. Ancak Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk'ün önderlik ettiği Kurtuluş Savaşı, Müttefiklerin Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma gayesini ve Sevr Antlaşması'nı tarihin çöplüğüne atmıştı. Şu anda, ABD'nin bu bölgedeki varlığı, Avrupalı güçleriyle karşılaştırılmaz. O dönemdeki başlıca çelişki, Batı Asya ve Kuzey Afrika halkları ile İngiliz ve Fransız emperyalizmi arasındaydı.

Sonraki 20 yılda Almanya yavaş yavaş İran ve Afganistan'da kendine yer edinirken, İtalya da etkisini Britanya ve Fransızların ana etki alanı olan Etiyopya ile Yemen'e ve giderek Bereketli Hilal'e doğru genişletti. Ancak İkinci Dünya Savaşı yine Müttefiklerin zaferiyle sonuçlanınca Alman ve İtalyan faşist güçleri Ortadoğu'dan peşi sıra sürüldü. Ne yazık ki Müttefikler daha sonra bu bölgede sessiz bir rekabete girişti. Bu durum, başlıca üç biçimde kendini gösterir: Birincisi, Suriye ve Lübnan'da İngiltere ile Fransa arasındaki çatışma; ikincisi, Ortadoğu'daki petrol için İngiltere ile ABD arasındaki rekabet; üçüncüsü ise İngiltere-Amerika ikilisi ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan İran'daki çelişkidir; burada İran için rekabet sadece politik ve ekonomik nedenlerden kaynaklanmaz, bu rekabetin aynı

zamanda ideolojik bir arka planı da vardır. Bazılarının İran'da Soğuk Savaş'ın başlangıcının dünyanın her yerinden daha erken olduğunu düşünmesine şaşmamak gerek. İran'da İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet, savaştan sonra Doğu ile Batı arasındaki küresel mücadelenin başlangıcını ortaya koymuştur ve bir kez daha İran'ı bu küresel çatışmanın ön saflarına itmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD ve Sovyetler Birliği iki kutuplu dünya düzenine doğru bir soğuk savaşa atılmıştır. ABD'nin gözünde Ortadoğu hem askeri hem de ekonomik anlamda kendisini, Avrupayı ve Kuzey Atlantik Paktı'nı (NATO) hayatta tutacak köşe taşıdır. Bu nedenle, dış kuvvetlerin Basra Körfezi'ni kontrol etme girişimleri, ABD'nin hayati çıkarlarına ciddi bir saldırı olarak kabul edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin görüşüne göre, İran Körfezi bölgesi Sovyetler Birliği'nin Güney Stratejisi'ni gerçekleştirmesinin ana hedefi ve atılım noktasıdır. Aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin Avrupayı kuşatıp ABD ile mücadele etmesi de önemli bir stratejik hedefti. Bu nedenle, hem ABD hem de Sovyetler Birliği Ortadoğu'yu dünya egemenliği için önemli bir stratejik amaç olarak gördüğünden, rekabet, tüm şiddetiyle on yıllarca devam etti. Büyük savaştan sonra Ortadoğu'da yabancı güçlerin varlığı ve rekabeti, bu bölgedeki iki gücün rekabetinin tarihidir.

İki kutuplu yapının yıkılmasından sonra ABD, hegemonyacı rakibini kaybettiği bu ortamda etkisini tüm Ortadoğu'ya genişletmeye istekliydi. Kendisinin yönettiği bir istikrar ortamı sağlamak için Ortadoğu'yu siyasi olarak kontrol etmeyi umuyordu; böylelikle daha gerçekçi ve uzun vadeli ekonomik faydalar elde edebilecekti. ABD'nin stratejik hedefi, öncelikle Amerikan modelinin rehberliğinde yeni bir Ortadoğu düzeni, ardından da ABD'nin egemen olduğu yeni bir dünya düzeni oluşturmaktı. Bu amaç doğrultusunda, ABD'nin o zamanki temel politikası "batıda barış görüşmelerini teşvik etmek, doğuda İran ve Irak'ı çevrelemek ve müttefikleri

güçlendirmekti." (Zhao, 2000, s. 365) Öte yandan, Rusya'nın çalkantılı siyasi durumu ve ekonomisinin yaklaşmakta olan çöküşü, Ortadoğu'nun gidişatıyla daha yakından ilgilenmesini imkânsız hale getirmişti. O dönemde ABD'nin, Irak ve Afganistan savaşlarını keyfi bir şekilde başlatacak kadar Ortadoğu'da egemen bir konuma ulaşmış olduğu pekâlâ söylenebilir.

Özetle, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasından bu yana geçen yüz yıldaki Ortadoğu düzenini ele alırsak Ortadoğu'daki halkların, ulusların ve ülkelerin asla bu bölgenin efendileri haline gelmediğini görebiliriz. 20. yüzyılda güç her zaman Batıların elinde olmuştur. Eski düzen bozulmuş, ancak yeni düzen hiç kurulmamıştır.

Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki İstikrarsızlık

Tunus'ta yaşayan 26 yaşındaki Muhammed Bouazizi, ekonomik kriz nedeniyle iş bulamamıştı. Ailesinin maddi yükünü üzerinde taşıyan genç, sokak satıcılığı yapmak zorunda kalmış; bu dönem boyunca ise zabita tarafından acımasızca muamele görmüştü. 17 Aralık 2010 günü kendini ateşe verdi ve hayatını kaybetti. Bu olay Tunus'ta "Yasemin Devrimi"ni tetiklemiştir.

Daha sonra olaylar Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayıldı. Tunus ve Mısır Devlet Başkanları Zeynel Abidin Binali ve Hüsnü Mübarek devrildiler; Libya lideri Muammer Kaddafi öldürüldü; Yemen Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih iktidarı bıraktı ve Suriye iç savaşa sürüklendi. Bu konjonktürde, İslami güçler yükselişe geçti ve bölgenin uluslararası siyaseti kızılmaya başladı. Mısır Müslüman Kardeşliği lideri Muhammed Mursi, 24 Haziran 2012'de seçimleri kazandı ve "Arap Baharı" "İslam Baharı" halini aldı.

Bundan sonra, İslami güçlerle laik güçler arasındaki çatışma gittikçe yoğunlaştı. Mısır'da ordu yönetime el koydu ve Muhammed Mursi idam edildi.

Sana Üniversitesi'ne yürüyen onbinlerce Yemenli gösterici, 1 Mart 2011.

Bu karmaşa ve çatışmanın yarattığı siyasi ortamda Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi yapılar ortaya çıktı ve tüm dünyadan çok sayıda genci örgütledi. İŞİD, Kuzey Irak ve Suriye'de toprakların büyük bölümünü işgal etti ve petrol satarak büyük miktarda finansal kaynak oluşturdu. Rusya'nın Suriye'ye yönelik güçlü müdahalesi ile birlikte, İŞİD ile mücadele uluslararası toplumun temel endişesi haline gelmiştir. Şimdiye kadar, aşırı İslami güçler zayıflamıştır. Ancak şu anda, Türkiye'nin Kuzey Suriye'deki güçlü varlığı ile Ortadoğu'nun geleceği hâlâ yeni zorluklarla karşı karşıyadır.

Arap Baharı'nın bu aşamasından sonra mevcut Ortadoğu yapısı, esasen aşağıdaki özellikleri içeren önemli değişikliklerden geçmiştir: Öncelikle, başta ABD olmak üzere, büyük güçlerin özellikle Ortadoğu'yu kontrol etme yeteneği ve arzusu azalmıştır. ABD'nin amacı, Suudi Arabistan ile İran arasındaki çatışmayı keskinleştirmek ve hatta iki ülke arasında doğrudan savaş çıkartmaktır. İkincisi, büyük güçlerin zayıflamasından sonra İran, Türkiye, İsrail ve Suudi Arabistan gibi bölgesel güçler daha etkin rol oynamıştır. Bu, son yüz yılda daha önce görülmemiş bir olgudur ve bölgesel ülkelerin özerkliği artmaya devam etmektedir. Bu ülkeler bölge liderliği için rekabet etmeye başlamıştır. Üçüncüsü, vekâlet

savaşları bu bölgede var olmaya devam etmektedir. Mesela Suriye, Yemen ve Libya'da farklı güçlerin desteklediği silahlı kuvvetler birbirleriyle mücadele etmeyi sürdürmektedir ve bu mücadelelerin biteceğine dair bir işaret yoktur. Dördüncüsü, İŞİD gibi aşırı güçler başta Rusya olmak üzere büyük güçlerin saldırısı altında güç kaybetmiştir. Beşinci olarak, Rusya Suriye'ye askeri yollardan müdahale etmiştir, ama bunu Suriye hükümetinin davetiyle gerçekleştirmiştir ve buradaki temel amaç halk düşmanlarına karşı savaşmak olmuştur. Bu nedenle Rusya, yüksek bir ahlaki zemine dayanarak Suriye'de bulunmaktadır. Aynı zamanda Rusya, Astana Süreci ile Türkiye ve İran'la olan koordinasyonunu güçlendirmiştir ve böylece Suriye'de istikrarlı bir duruş elde etmiştir. Altıncı olarak, Ortadoğu'da yeni bir milliyetçilik dönemi ortaya çıkmaktadır. Siyasi istikrarsızlık, ekonomik gerileme ve durmak bilmeyen savaşlar bağlamında Ortadoğu daha büyük bir krizle karşı karşıya.

Ortadoğu'daki bu değişimlerin temel nedenleri nelerdir? Çin Ortadoğu Araştırmaları Birliği Başkanı Prof. Yang Guang, "barış" ve "kalkınma"nın hâlâ Ortadoğu'daki iki ana mesele olduğunu, yüz senelik bir deneme sürecinden sonra bile bu iki meselede bir gelişme kaydedilemediğini vurgulamaktadır. Bunun özel sebepleri şöyle sıralanabilir: Öncelikle, uzun süredir var olan sosyoekonomik sorunlar; ikinci olarak, Arap bölgesinin büyüyen genç nüfusu; üçüncüsü, küreselleşme ile birlikte Arap ülkelerindeki iktisadi ve toplumsal sorunların daha da öne çıkması; dördüncü olarak, bilgi teknolojisinin politik hareketler üzerindeki önemli etkisi; beşincisi, Batı ülkelerinin uzun süredir Ortadoğu ülkelerinin gerçekleriyle uyumlu olmayan Batı tarzı "demokrasi ve özgürlüğü" savunması (Huang, 2016, ss. 227-238).

Suriye savaşı sekizinci yılına girmiştir ve iç savaş hâlâ devam edecek gibi görünüyor. Peki, Arap Baharından bu yana Ortadoğu'daki değişiklikleri

nasıl değerlendirebiliriz? “Arap Baharı” gibi toplumsal devrimlerin toplumsal ilerlemeyi mi yoksa toplumsal gerilemeyi mi sağladığına karar vermenin tek ölçütü şudur: “Devrim” sonrası insanların yaşam standartları “devrim” öncesine göre daha iyi bir hale gelmiş midir?

Bir diğer açıdan bakarsak, Arap ülkeleri bu değişimlerden ne öğrenebilir? Örnek olarak Tunus'u ele alalım. 2018 yılında Tunus'taki işsizlik oranı %20'nin üzerindedir ve bu oran devrim öncesi ortalamanın çok üstünde seyretmektedir. (Wang, 2018)

Öte yandan, Batı ülkeleri bu dönüşümden ne öğrenmiştir? Batı müdahalesi ve Batı'nın desteklediği “renkli devrimler”, bu ülkelerin kendi “demokratik dönüşümler”inin meyvelerini toplamalarına izin vermemiş, onları sonsuz bir istikrarsızlığa sürüklemiştir. Siyasi kargaşa ve ekonomik gerileme devam ederken üstüne mezhep ve aşiret çatışmaları daha da belirginleşmiştir. Nihayetinde, durum daha da yoğunlaşmış ve kötüleşmiştir. Göç dalgası ve terör saldırıları neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır.

Cin'in Ortadoğu'da Genişleyen Varlığı

Çin'in Ortadoğu diplomasisi, Çin'in genel diplomasisinin önemli bir parçasıdır. Ancak uzunca bir süredir Ortadoğu'nun Çin diplomatik düzenindeki konumu “büyük güçler” ve “komşu ülkeler” kadar önemli olmamıştır. 30 Nisan 1952'de Başbakan Zhou Enlai, *Diplomatik Politikalarımız ve Görevlerimiz* başlıklı konuşmasında bu konuyla ilgili bir değerlendirilmede bulunmuştur: “İslam dünyasındaki ülkeler ile daha az ilişkimiz vardır ve onlar üzerinde daha az etkimiz bulunmaktadır. Çalışmalarımız ancak kademeli olarak gerçekleştirilebiliyor.” (*Selected Works of Zhou Enlai's Diplomacy, 1990, s. 54*) Fakat aslında, 1955'teki Bandung Konferansı'ndan beri Çin, özellikle Ortadoğu'daki büyük ülkelerin yanı sıra Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın geniş bölgeleri ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Bu, şüphesiz Çin'in diplomatik yalnızlığını kırmış ve uluslararası

itibarını büyük ölçüde artırmıştır. Şimdi Kuşak ve Yol Girişimi ve Çin'in Ortadoğu'ya ilgisinin artmasıyla birlikte bu bölgedeki ilişkiler Çin'i daha fazla etkileyecektir. Böylece insanlar ve ticari işletmeler, Ortadoğu hakkında daha fazla bilinçlenecek ve daha çok bilgi talep edeceklerdir. Çin, doğrudan müdahalelerde bulunmayı arzu etmese de, konumu yükseldiği ve çıkarları arttığı için ileride oluşacak durumlara uygun biçimde karşılık vermelidir.

Öncelikle politik çıkarlar açısından Çin, Ortadoğu'daki sıcak meselelerde daha etkin hale gelmiş; Çin'in konumu tüm tarafların gözünde daha da değerlendirilmiştir. Çin'in etkisini büyük ölçüde artıran Doğu bilgeliğinin katkısı, tüm taraflarca iyi karşılanmıştır. Filistin sorunu, Suriye krizi, Yemen krizi ve Libya krizi gibi konularda Çin'in pozisyonu, bu bölge ülkelerinin Tayvan, tek Çin politikası ve Güney Çin Denizi gibi önemli konulardaki duruşunu etkileyebilir. Ayrıca Birleşmiş Milletler'in daimî üyelerinden biri olarak Çin'in birçok uluslararası konudaki konumu, bölgesel ilişkilerde oynadığı rol sayesinde daha fazla destek ve saygı kazanabilir.

İkincisi, stratejik çıkarlar açısından Ortadoğu ülkelerinin egemen olduğu “Batı Cephesi”, Çin'in Batı'yı frenleyebilmesine ve “Doğu Cephesi”nde denizden gelen zorlukları sakince karşılayabilmesine yönelik stratejik bir takviye görevi görebilir. Çinli akademisyenler, Kuşak ve Yol Girişimi henüz öne sürülmeden önce “Batı'ya yönelik stratejiyi” kapsamlı olarak tartışmıştı. O zamanlar bu strateji ABD'nin “Asya Pasifik'te Yeniden Dengeleme Stratejisi”ne karşı bir önlem olarak belirmişti. Ancak, Kuşak ve Yol Girişimi altında Çin şu an Ortadoğu ülkeleriyle arasındaki etkileşimi güçlendirmeye çalışmaktadır; bu da, Batı Çin'in (Sincan, Kansu vb.) gelişimini teşvik etmenin, Çin'in dış dünyaya açılmasını daha da desteklemenin, Avrasya bağlantısının daha da hızlandırılmasının ve küreselleşmenin daha da güçlendirilmesinin önemli bir yolu olacaktır.

Üçüncüsü, iktisadi çıkarlar açısından Ortadoğu, dünyadaki en büyük enerji rezervidir ve Çin'in enerji ithalatının ana kaynağıdır. Bugün Ortadoğu'dan gelen petrol, Çin'in ithal petrolünün %50'sinden fazlasını sağlamaktadır. Ortadoğu, Çin'in enerji politikası için giderek daha önemli hale gelmektedir (Gao, 2014, s. 45). Aynı zamanda, Ortadoğu'dan Çin'e enerji akışı, Çin'in petrol ithalatı ve enerji güvenliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ortadoğu'daki durumun bozulması, yalnızca Çin'in ulusal çıkarlarının doğrudan zedelenmesine neden olmakla kalmayacak, aynı zamanda Çin'in stratejik enerji güvenliği için de ciddi bir tehdit oluşturacaktır. Eylül 2019'da, insansız hava araçlarının Suudi petrol sahalarına saldırması da Çin'in enerji güvenliği için bir alarm niteliğindedir.

"Çin'in Ortadoğu'daki çıkarları göz önüne alındığında, bu çıkarları güvence altına almak için Çin'de 'yumuşak savunma' ve 'sert savunma' olmak üzere iki tür sav ileri sürülmüştür."

Ayrıca, Çin ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ikili ticaret hacmi artmaktadır. 2016 yılının başında, birçok Ortadoğu ülkesinin en büyük ticaret ortağı haline gelen Çin'in hacmi 300 milyar Amerikan dolarına yakındı. İkili ticaret hacminin önümüzdeki 10 yıl içinde 600 milyar Amerikan dolarına yükselmesi muhtemeldir (Gao, 2015, s. 14). Bu, Çin ve Ortadoğu ülkeleri arasında büyük bir işbirliği potansiyeli olduğunu göstermektedir. Özellikle: 1) Nüfusun baskın çoğunluğunu gençler oluşturduğu için Ortadoğu'nun tüketim potansiyeli çok büyüktür. Altyapı çalışmaları hızla gelişmektedir ve bölgede yer alan geniş pazarlar sürekli üretim için istikrarlı sermaye akışı gerektirmektedir. Çin'in bankaları ve işletmeleri büyük bir sermayeye sahiptir ve bunların Türkiye, İran ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği

Konseyi (GCC) ülkelerinde birçok ticari temasları bulunmaktadır. Sürekli sermaye akışı önemli finansal faydalar sağlayacaktır.

2) Çin ordusunun güçlü teşebbüsleri, bölgesel istikrarı korurken savunma sanayii pazarında önemli avantajlar sağlayacaktır.

3) Fosil enerjisinin (petrol, doğal gaz) ve yeni enerjinin (güneş enerjisi, nükleer enerji) geliştirilmesi ve kullanılması, Çin'in ileri enerji teknolojisinin yeni kullanımlara sahip olmasına yardımcı olacaktır. Mısır, İran ve Türkiye ile olan işbirliği, Çin'in enerji teknolojisinin gücünü dünyaya gösterecektir.

4) Güvenlik alanındaki çıkarlar açısından bakarsak, Ortadoğu'daki güvenlik durumu karmaşıktır ve geleneksel güvenlik ile geleneksel olmayan güvenlik tehditleri bir arada bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda, bölgedeki genel durumun istikrarsızlığı nedeniyle aşırı ideolojiler ve terörist faaliyetler yaygınlaşmaktadır. Aşırı güçler ve teröristler Çin'in deniz aşırı çıkarlarına, insanların hayatlarına ve mallarına ve Batı Çin'in güvenliğine kolaylıkla zarar verecek büyük bir hareketliliğe sahiptir. Ayrıca bu durum, Ortadoğu'da "Kuşak ve Yol" inşasının baltalanması riskini büyük ölçüde artırmaktadır.

Çin'in Ortadoğu'daki çıkarları göz önüne alındığında, bu çıkarları güvence altına almak için Çin'de "yumuşak savunma" ve "sert savunma" olmak üzere iki tür sav ileri sürülmüştür. "Yumuşak savunma", bölgesel ülkelerle iyi ilişkilerin sürdürülmesini ve "silahsızlanma" temelinde meşru hak ve çıkarların korunmasını öne çıkarır. "Sert savunma" ise Ortadoğu'daki askeri kuvvetlerin güçlendirilmesini ve çıkar kaybının ortaya çıkma ihtimalinin giderilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Gelecekte, Çin'in Ortadoğu'daki varlığı "yumuşak savunma" veya "sert savunma" yolunda ilerleyebilir, ancak asıl sorun yeni durumda "müdahaleci olmayan politikaya" nasıl uyulacağı veya Ortadoğu'da "yaratıcı", başka bir deyişle "yapıcı müdahale" yollarına nasıl başvurulacağı arasındadır.

Ortadoğu Düzeninin Yeniden Yapılanmasında Çin'in Rolü

Ortadoğu mevcut durumda hâlâ değişimlerin hızlandırılması sürecindedir, ancak Ortadoğu ülkelerinin istikrar eğilimine doğru geliştiği açıklık kazanmaktadır. Belirsizlik ise Arap Baharı'ndan beri büyük güçlerin veya bölgesel güçlerin politika ve stratejik düzenlemelerinin hâlâ dinamik bir gelişim içinde olmasında yatmaktadır. Bu durum, Çin'in Ortadoğu'daki Kuşak ve Yol Girişimi'ni tanıttırmada zorluklar doğurmaktadır ama aynı zamanda birçok fırsatı da beraberinde getirmektedir.

İlk olarak Çin'in Ortadoğu politikası, bu bölgede daha fazla ülke tarafından tanınmaktadır. Arap Baharı'ndan bu yana bölgesel ülkeler için birkaç farklı durum oluşmuştur. Irak, Suriye ve Yemen gibi bazı ülkeler, sık sık yaşanan kriz ve savaşlardan mustariptir. Halen fakir ve zayıf bir durumdadırlar ve bu ülkeler için krizden bir çıkış yolu bulmak zordur. Mısır ve Tunus gibi ikinci bir ülkeler topluluğuysa bir geçiş dönemi yaşanmaktadır. Politikada nispeten istikrarlı olsalar da ekonomik kriz sorunu devam etmektedir ve krizden kendi başlarına çıkacak çözümleri bulamamışlardır. Üçüncü topluluk, Yemen krizinin ve petrol fiyatlarındaki dalgalanmanın yan etkisi olarak istikrarları tehlike altına girmiş ama göreceli olarak istikrarlı sayılabilecek Suudi Arabistan ve Katar gibi GCC ülkelerinden oluşur. Çin, Ortadoğu'nun bu dönüşüm döneminde her zaman siyasi diyalogun ve "istikrar için kalkınma" düşüncesinin sunacağı çözümlere bağlı kalmıştır. Her ne kadar Ortadoğu ülkeleri tarafından başından beri anlaşılmamış ve kabul edilmemişse de, Arap Baharı'ndan bu yana geçen sekiz yıllık gelişme, Çin'in önerisinin ne kadar doğru olduğunu kanıtlamaktadır.

İkincisi, Çin'in kalkınma yolu, Ortadoğu'da giderek daha fazla ülke nazarında saygı uyandırmaktadır. Yetmiş yıllık gelişme sürecinde Çin, her

zaman "kademeli reform" ilkesine bağlı kalmıştır ve toplumun temel istikrarını korumuştur. Ekonomi açısından Çin, bir yandan kendi içinde ekonomik sistem reformunu gerçekleştirmiş; yönetim ve piyasa arasındaki ilişkiyi güçlendirmiş; hükümetin ekonomiye aşırı müdahalesini azaltmış; özel ekonominin canlılığını yaymayı teşvik etmiş ve ekonominin istikrarlı bir şekilde gelişmesinin temelini oluşturan altyapı inşaatı ve insan kaynakları inşasını sağlamıştır (Guang, 2019). Diğer yandan ise dış açılmayı daha da derinleştirmeye, sürekli yabancı yatırım çekmeye ve dünyadaki diğer ülkelerle olan ticaret bağımlılığını güçlendirmeye devam edecektir. Çin ile Türkiye'nin kalkınma yolunu karşılaştırmak gerekirse, her iki ülke de siyasi ve ekonomik kalkınma alanında benzer deneyimler paylaşmaktadır ve bu tecrübe Çin ile diğer Ortadoğu ülkeleri arasındaki işbirliği için faydalı olabilir.

Üçüncüsü, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi gittikçe daha fazla Ortadoğu ülkesi tarafından kabul görmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi öne sürüldüğünden beri Batı'daki birçok ülke ve güç odağı "jeo-yayılmacılık teorisi", "ekonomik talancılık teorisi", "neo-emperyalizm" ve "çevresel yıkım teorisi" gibi çeşitli argümanlarla Çin'e saldırmaktadır. Özellikle Amerikan düşünce kuruluşlarının olumsuz yayınları, başta Körfez ülkeleri olmak üzere Ortadoğu ülkelerinin Kuşak ve Yol Girişimi konusundaki şüphelerini kolayca artırabilir. Ortadoğu ülkelerinin bu girişimin içindeki büyük görevi, girişimin derinlemesine anlaşılmasından geçmektedir. Kısa bir süre önce Çin ile Türkiye arasında Çin-Avrupa treninin açılışı, Kuşak ve Yol Girişimi'nin Ortadoğu'da tanıtılmasında büyük bir rol oynamıştır.

Çin'in Ortadoğu'daki diplomasisi birçok konuda yararlı olmuştur, ancak yeterince tanınmamaktadır. Bu nedenle Çin, Ortadoğu sorununun çözümünde büyük pay sahibi olmadığı için eleştiri-

rilmektedir. ABD, Avrupa, Rusya ve Ortadoğu ile derin tarihi kökenleri ve büyük çıkar ilişkileri olan diğer büyük ülkeler veya bölgelerle karşılaştırıldığında, Çin'in Ortadoğu'daki diplomatik kaynaklarının zayıf, bağlantılarının ise yetersiz olduğu ve bölgedeki sıcak gelişmelerde her zaman bir gözlemci görevini üstlendiği görülüyor (Ding, 2016, s. 154). Doğrusu son yıllarda Çin, Ortadoğu'daki sorunları çözmek için birçok çalışma yapmıştır ve Çin'de somutlaşan ilkeler giderek daha fazla kabul görmektedir. İlk olarak, Çin'in konumunun adilliyini görmek gerekir. Çin, iç ilişkiler söz konusu olduğunda taraf tutmama ve müdahale etmeme politikasına her zaman bağlı kalmış, Filistin ve Arap dünyasıyla iyi ilişkilerini sürdürmüştür. Bu anlamda Çin bencilliğe kapılmaz ve Ortadoğu'da sıcak ve zor meselelerin çözümünde sadece kendisine çıkar elde etmekle ilgilenmez. Bu nedenledir ki Çin'in konumu tüm taraflarca kabul görebilir. İkinci nokta, Çin'in politikasının istikrarıdır. Her ne kadar ideolojik nedenlerle Çin ve Ortadoğu arasında kısa vadeli dalgalanmalar yaşansa da; basit hükümet değişiklikleri temel diplomatik ilkelere çarpıcı değişikliklere yol açmayacaktır ve Batı ülkelerinin aksine Çin genel olarak Ortadoğu ülkeleri tarafından güvenilebilir. Üçüncü nokta, Çin'in rolünün dengesiyle ilgilidir. Özellikle ABD olmak üzere büyük güçlerin parmağı, Ortadoğu'daki birçok sorunun kökünü oluşturmaktadır. Buna rağmen Çin, ABD'nin yerini alma niyetinde değildir. İlgili tüm taraflarla dengeli ve tarafsız bir etkileşim içinde bulunarak daha büyük bir politik rol üstlenilebilir.

Ortadoğu'da Kuşak ve Yol Girişimi'nin Karşılaştığı Fırsatlar, Zorluklar ve Sınırlar

2017 yılında Xi Jinping'in 19. Komünist Partisi Genel Kurultayı'nda sunduğu rapor, Çin'in genel ekonomik yapısının ve çok yönlü diplomasinin önemli

bir parçası olarak "Kuşak ve Yol" inşasını ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin uygulanmasını içeriyordu. Ek olarak, 19. Kurultay'da Çin Komünist Partisi tüzüğünün güncellenmesi kararı alındı ve böylece parti tüzüğüne Kuşak ve Yol Girişimi'nin kurulması da eklendi. Bunun anlamı Kuşak ve Yol Girişimi'nin uzun vadeli bir politika haline geleceğidir. Bu, Çin'in Komünist Parti'nin önderliğinde söz konusu girişimin inşasına büyük önem verdiğini ve uluslararası "Kuşak ve Yol" işbirliğini sıkı bir şekilde desteklediğini göstermektedir.

"İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" ve "Deniz İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" nı kapsayan ilk Kuşak ve Yol Girişimi planında, yol boyunca 65 ülke bulunmaktadır. Bunların neredeyse yarısı (31 ülke) Müslüman ülkeleridir. Hemen hemen üçte biri (18 ülke) ise Ortadoğu'da bulunmaktadır. Elbette girişim artık Afrika, Avrupa ve Latin Amerika'ya doğru genişlemiştir. Fakat daha önemlisi, bu Ortadoğu ülkeleri, Çin ve Avrupa'yı birbirine bağlamanın en kesin yoludur ve bu da Kuşak ve Yol Girişimi'nin sorunsuz ilerlemesi için önemlidir.

Kuşak ve Yol Girişimi, Batı'dan gelen ciddi eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Fakat aslında, bu girişimin ne İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Marshall Planı ne de Çin'in komplolarıyla herhangi bir ilgisi bulunmaktadır. Bu girişim jeopolitik bir araç değil, pratik bir işbirliği platformudur. Bu girişim bir dış yardım planı değildir; ortaklaşa inşa ve paylaşma yönelik müşterek bir kalkınma girişimidir. Ayrıca girişimin inşası; bölgesel işbirliğine yönelik mevcut mekanizmaların yerine geçmek için değil, bu kuşak boyunca ülkeler arasındaki kalkınma stratejilerinin eşgüdümünü teşvik etmek ve mevcut olanları temel alan tamamlayıcı avantajlar elde etmek içindir.

Dahası, bu girişimin önemli iç nedenleri bulunmaktadır. 2010'dan bu yana ABD, doğrudan Çin'i hedefleyen "Asya Pasifik'te Yeniden Dengele-

me Stratejisi” (veya “Asya Pasifik Stratejisine Dönüş”) üzerinden Asya Pasifik bölgesindeki askeri ve diplomatik varlığını artırarak Çin'in artan gücünü hafifletip dengelemeye, stratejik gelişme alanını mümkün olduğunca sıkıştırmaya ve yükselişini önlemeye çalışmaktadır. Bu koşullarda, Wang Jisi'nin temsil ettiği uluslararası ilişkiler uzmanları, Asya Pasifik bölgesinin merkezinde yer alan Çin'in; kıyı bölgelerin, geleneksel rakiplerin ve ortakların ötesine bakarak, Çin'in kendi jeostratejisini yeniden dengelemesi amacıyla stratejik bir şekilde batıya doğru ilerlemesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Nitekim “batıya doğru ilerleme stratejisi”nin formülasyonu aslında uzun zaman önce ortaya konmuştur. Tanınmış siyaset bilimci Prof. Fei Xiaotong, Çin'in gelişimine dair bir makro düşünce ortaya koymuştur. Buna göre Şanghay lider; Jiangsu ve Zhejiang iki kanat; Yangtze Nehri omurga; Güney İpek Yolu ve Yangguan üzerinden öteye uzanan Avrasya kara köprüsü ise sallanan kuyruk olarak tasavvur edilmiştir. Ayrıca Fei Xiaotong, aynı anda hem iç hem uluslararası pazara dikkat etmek anlamına gelen “iki eliyle iki pazarı yakalama” fikrini ortaya koymuştur. Bu fikirdeki amaç, Çin'in doğusu ve batısı arasındaki dengesiz kalkınmayı gidermek, özellikle de açılım politikasından sonra oluşmuş uçurumu kapatmaktır. “Batının kalkınması” her

"Şu anda hiçbir ülke, hatta ABD bile Ortadoğu'yu kontrol edememektedir. Öte yandan, bölgesel güçlerin konumu öne çıkmaktadır."

zaman Çin'in resmi bir politikası olmuş olmasına rağmen, kavramsallaştırılmasının ve çağrışımının, motivasyonunun ve hedefinin, izlediği yolun ve kullandığı araçların belirsiz olması sebebiyle “batıya doğru ilerleme stratejisi”, “batının kalkınması” gibi ulusal bir politika haline gelememiştir. Bunun

sonucu olarak, ulusal bir diplomatik strateji seviyesinde ele alınmamıştır. Fakat her hâlükârda Sincan gibi bölgelerin istikrarı ve gelişimi yalnızca Çin'in toprak güvenliği ve enerji güvenliğini ilgilendirmektedir. Aynı zamanda Çin-Pakistan, Çin-Orta Asya-Batı Asya ve yeni Avrasya Kıta Köprüsü'nden oluşan üç ekonomik koridorun sorunsuz bir biçimde gelişim göstermesini de garantilemektedir.

Bir yandan Ortadoğu'nun yapısı yönünden, dünyanın büyük güçleri Ortadoğu bölgesini şekillendirmede hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. Ancak Batılı güçlerin müdahale etme arzusu ve yeteneği geçmişe kıyasla önemli ölçüde azalmıştır. Şu anda hiçbir ülke, hatta ABD bile Ortadoğu'yu kontrol edememektedir. Öte yandan, bölgesel güçlerin konumu öne çıkmaktadır. Yüz yıl boyunca, bölgesel ülkeler kendi kaderlerini bağımsız olarak belirleyemezken, şimdi büyük satranç tahtasında birer oyuncu haline gelmiştir. Şimdilerde bu konuda iki farklı görüş seslendirilmektedir: Biri, ABD'nin etkisinin azaldığını, diğeri ABD'nin etkisinin güçlendiğini söylüyor. Ancak nesnel olursak, bölgede liderlik halen ABD'nin elindedir ve Ortadoğu'daki durumun gelişimini etkileyen en önemli özne de hâlâ kendisidir (Zhang, 2013, s. 45).

Bunu şu iki durumdan çıkarabiliriz. İlk olarak, 2018'de ABD büyük tepki çeken bir kararla büyükelçiliğini Kudüs'e taşıyacağını açıklamıştır. Bununla birlikte, Suudi Arabistan liderliğindeki Arap Birliği bunu kınamayıp duruma sadece sessizce boyun eğerken İsrail ABD'ye minnettar kalmıştır. İkincisi, 8 Mayıs 2018'de ABD'nin İran Nükleer Antlaşması'ndan çekilmesiyle Avrupa Birliği, Çin ve diğer ülkeler üzerinde de büyük bir baskı oluşmuştur. İran hükümetine yalnızca baskı yapmayı değil, bunun yanında onunla işbirliği içinde olan tüm şirketleri çöktürmeyi hedefleyen mevcut ABD stratejisi, ABD'nin bölgede hala ne kadar etkili olduğunu gösterir niteliktedir.

Sonuç

Şu an dünyada, süslü sözlerle Çin'i överek onun meselelerin çözümündeki rolünü abartan bir kesim vardır. Örneğin bazıları Ortadoğu sorununu ABD'nin çözemediğini söylüyor. Çin bir plan önererek kendine has bilgeliğiyle meseleye bir katkıda bulunabilir mi? Gerçek şu ki ABD mevcut sorunu çözemez. Peki, Çin nasıl çözecek? Dahası, Ortadoğu sorunlarının çözümü, ilgili ülkelerin siyasi iradeye sahip olmalarını, olgun koşulları beklemlerini ve uluslararası toplum desteğine kavuşulmasını gerektirmektedir. Sorunları çözecek olan Ortadoğu ülkelerinin kendileridir. Eğer Ortadoğu ülkeleri birleşip aynı pozisyonu paylaşmıyorlarsa, kimse onların yerine bu sorunları çözemez. Dolayısıyla Çin'in sunacağı destek, her iki tarafın çıkarlarını gözetmeli ve Ortadoğu ülkeleri tarafından da kabul edilmiş olmalıdır. Bu temelde, Çin her türlü faydalı teklifi ve öneriyi desteklemektedir. İç anlaşmazlık bulunmuyorsa, Çin desteğini esirgemeyecektir.

Artık Ortadoğu ülkeleri, Avrupa Birliği ve diğer ülkeler Çin'in duruşunun ne kadar doğru olduğunu giderek anlıyor ve bu da Çin'in Ortadoğudaki duruşunu güçlendiriyor. Aynı zamanda, uluslararası konumunun yükselmesi nedeniyle Çin'in daha fazla zorlukla karşılaşacağı görülüyor. Kuşak ve Yol Girişimi'nin tanıtımı anlaşmazlıklara, yanlış anlamalara, iftiralara ve hatta uluslararası kamuoyu tarafından kınanmaya neden olacaktır. Bu, Çin'in büyük bir güç olabilmesi için geçmesi gereken zorunlu bir aşamadır. Ama Çin, harekete geçmek zorundadır. "Yumuşak gücünü" artırmak ve "sert gücünü" vurulamak için özellikle Ortadoğu bölgesindeki varlığını sağlamlaştırmaya acil ihtiyacı vardır. Ortadoğu, Kuşak ve Yol Girişimi'nin stratejik yol haritasında bulunan önemli bir bölgedir. Bölgesel istikrarın sağlanması, Çin'in denizası stratejik çıkarlarıyla uyumludur. Son olarak Çin, suya girmeden yüzme-yi asla öğrenemez. Bu sorunun üstesinden gelmek için gereken uygulama sürecine katılarak, uluslararası çatışmaları yönetme deneyimini artırabilir ve çeşitli karmaşık uluslararası anlaşmazlıklarla başa çıkma yeteneğini geliştirebilir.

Bilgilendirme: Bu makale "Şanghay Felsefe ve Sosyal Bilimler Planlama Gençlik Projesi" (2017EGJ004), "Eğitim Bakanlığı Felsefe ve Sosyal Bilimler Anahtar Projesi" (17JZD036) ve "Çin Ulusal Sosyal Bilimler Fonu Anahtar Projesi" (18ZDA170) fonları tarafından desteklenmektedir. 🌸

Kaynakça

- Ding, G. (2016). New Features of the Current situation in the Middle East and China's Strategic Response. *Contemporary World and Socialism*, 2.
- Gao, Z. (2014). The Development of China's Relations with the Middle East in the Context of Great Changes. *Peace and Development*, 1.
- Gao, Z. (2015). New Changes of Middle East Transformation and New Developments in China-Middle East Relationship. *Peace and Development*, 1.
- Guang, Y. (2019). 23 Ekim 2019'da Pekinde düzenlenen "The 5th Symposium of Sino-Turkish Relations: The Strategic Relationship between China and Turkey from a Global Perspective" adlı sempozyumda yapılan konuşmadan bir alıntı.
- Huang, M. (2016) On the Background, Development Stage and Main Characteristics of the Upheaval in the Middle East. *Collected Papers of History Studies*, 3.
- Lewis, B. (1995). *The Middle East: A Brief History of The Last 2000 Years*, New York: Scribner.
- Sanyi, W. (2018). *The Fall of Empire: Six Issues of Ottoman Empire History*. Beijing: Social Sciences Academic Press (China).
- Selected Works of Zhou Enlai's Diplomacy*. (1990). Beijing: Central Party Literature Press.
- Wang, P. (2018) "What should We Reflect When We Look Back at the Arab Spring," *Guangming Daily*, Ocak 22, 2018. Erişim adresi http://orig.cssn.cn/zm/zm_hwsc/201801/t20180122_3824162.shtml
- Zhang, H. China's Policy towards the Middle East has not changed, but its strength is strengthening an interview with An Huihou who talks about the visit of Palestinian and Israeli leaders to China and the issue of Palestine Israel. *World Affairs*, 11.
- Zhao, G. (ed.). (2000). *Concise Encyclopedia of West Asia and North Africa (Middle East)*, Beijing: China Social Sciences Press.

Dünyanın Kuşak Yol'a, Kuşak Yol'un Şiire İhtiyacı Var ve Kuşak Yol Şairlerine Çağrı

HÜSEYİN HAYDAR

Şair Hüseyin Haydar, 1956 yılında Trabzon'da doğdu. Yüksek öğrenimini ekonomi ve maliye üzerine yaptı. Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi YAZKO'da Edebiyat ve Çeviri dergilerinde yazı kurulu üyeliği ve teknik yönetmenlik yaptı. İlk şiir kitabı Acı Türkücü ile 1981 Akademi Şiir Birincilik Ödülünü kazandı. Daha sonra yayınlanan pek çok kitabıyla ödüller kazandı: TROYA Şiir Ödülü 2012, Ahmet Necdet Şiir Ödülü 2012, Yunus Nadi Şiir Ödülü 2012, Enver Gökçe Şiir Ödülü 2013. Ulusal Kanal Yayın Kurulu üyeliği ve görsel yönetmenliği görevlerini yürüttü. Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) Yönetim Kurulu Üyeliği yaptı. Ulusal Kanal'da Edebiyat Cephesi adlı programını hazırlayıp sundu. Vatan Partisi Merkez Karar Kurulu ve Ulusal Bilim Strateji Merkezi Üyesi. On yıldan beri şiirlerini Aydınlık gazetesindeki Şairin Emeği köşesinde her hafta yayımlamaktadır.

Maddi çıkarların çatışması bir noktadan sonra aşılabilir fakat yüzyıllar içinde birikmiş manevi karşıtlıkları aşmak, gerici fikirleri, ön yargıları yıkmak o kadar kolay olmamaktadır. Bunun için ihtiyaç duyulan araçlar kültür ve sanatın olanakları içinde aranmalıdır.

TARİHSEL İPEK YOLU'NDAN ESİNLENİLEREK, dünyada Kuşak Yol İnisiyatifi¹ diye adlandırılan bu kapsamlı Girişim, bir yönüyle Çin'in geleceğe yönelik hedeflerini ve bu hedeflere ulaşma yöntemlerini anlatırken, diğer yönüyle yükselen Asya milletlerinin birikmiş ekonomik, kültürel özlemlerine cevap verme potansiyelini taşımaktadır. Kavram, asıl bu ikinci özelliğiyle, ezilen ve gelişmekte olan milletlerin dikkatini çekmekte, ihtiyaçlarına uygunluğu ölçüsünde harekete geçirmektedir.

Kuşak Yol Girişimi'nin kıtalar çapındaki etkili atılımlarının dayandığı felsefi tabanı, özellikle Asya insanının paylaşımcı, kucaklayıcı geleneğiyle uyumaktadır. Batının insanlığa dayattığı sömürgeci, saldırgan, ayrıştırıcı politikaları çökerken, Asya'nın toplumsal, birleştirici, barışçı karakterde ortaya koyduğu bu tarihi atılım hızla yükselmektedir.

Daha kuruluş aşamasında pek çok aydının ilgisini çeken ve genel olarak güvenini kazanan Kuşak Yol Girişimi, Batı hegemonyası ile mücadele eden devletlerin gözünde kurtarıcı rol üstlenmiş görünüyor.

Kuşak Yol Girişimi her şeyden önce, gelişmekte olan ülkeler ile devrimsel atılımlara gereksinim duyan mazlum halkları temel çıkarlarda buluşturmaya davet etmektedir. Elbette, bu çatışmalı sürecin maddi ve manevi olmak üzere iki temel boyutu söz konusudur. Maddi çıkarların çatışması bir noktadan sonra aşılabilir, fakat yüzyıllar içinde birikmiş ma-

nevi karşıtlıkları aşmak, gerici fikirleri, önyargıları yıkmak o kadar kolay olmamaktadır. Bunun için ihtiyaç duyulan araçlar kültür ve sanatın olanakları içinde aranmalıdır.

Dünyanın Kuşak Yol'a İhtiyacı Var

21. yüzyılın başında, Asya milletleri, Batının sömürgeci, işgalci acımasız müdahalelerinden kurtulmanın yolunu aramaktayken, Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Xi Jinping'in 2013 yılında ilan ettiği Kuşak Yol Girişimi önerisi, mazlum ve gelişen dünyanın önüne dikilen demir dağları yarmada bütün insanlığa umut ışığı oldu.

Bir bakıma Mao Zedung'un Çin devrimi günlerinde şiirsel bir deyişle dile getirdiği ve Türk Ergenekon destanına gönderme yapan, "Demir geçitten geçeceğiz!" imgesi bugün de çok iyi anlatmaktadır. Görünen odur ki, bu kez de mazlum milletler üzerindeki demir kuşatma enternasyonal bir eylemle eritilip yarılacaktır. Bu açıdan bakınca Girişimin adına "Enternasyonal Ergenekon" diyebiliriz.

Yapılan kutlu çağrının hemen ardından tarihsel boyutta ve güncel zeminde ayakları yere basan bu devrimci girişim entelektüel çevrelerde ses getirdi. Aynı zamanda ben de atılımı hem bilinçle, hem yürekten coşkuyla karşılamış, "Beklenen Çağrı" şiiriyle selamlamıştım:

¹ İnisiyatif: Bu sözcük, kavramın bütünlüğü içinde "Girişim" anlamında kullanılıyor. Biz de Türkçe olan "Girişim" kavramını kullanacağız. Ancak "İnisiyatif" in taşıdığı "Öncelik, üstünlük", "Karar verme yetkisi" ve "Gerekli kararları almayı bilen kişinin niteliği" yönündeki anlamlarını da akılda tutmak gerekir.

*Beklenen çağrı bugün geldi ve yere düştü kılıcı zalimin.
Haydi, açm kapılarınızı, uzatın ellerinizi kardeşlerim.
Bilir misiniz, kutlu çağrı kimden, hangi yiğitten geldi?
Bir yoldaş mektubu, bir ucu yanık sevda mendili ki,
Dağların taşların içinde ışıldayan şehit kemiklerinden,
Bozkır yarlarından, ırmaklarından aşıp da geçen,
Ölümlü tanrılardan değil, ölümsüz insan elinden geldi.*

*Beklenen çağrı bugün geldi, yazgıdaşımız Çin'den:
Diyor, kaldıracacağız ölüm kayasını Asya'nın göğsünden.
Sarı Nehre doğru akan orduların komutanından,
Gizemli yıldızlardan değil, kara topraktan çıkıp gelen,
Diyor, evlerimiz sırt sırta, arzularımız kapı kapıya...
Ortak mutluluğa koşan, büyük ailenin oğulları kızları biz,
Kavuşacağız, ayaklarımızın altında uzayan yoldan.²*

“Umudumuz, uyumlu ortak hedefleri olan bir büyük aile yaratmaktır” diyen Çin Devlet başkanı Xi Jinping’in seslenişi derin ve içtenlikli çağrışımlar içeriyordu. Bize düşen, 21. yüzyılın bu en büyük tek-lifini açıklık, dürüstlük, doğruluk ve kavranabilirlik noktalarında sahiplenip milyonlara aktarmaktı.

"Dostluğu gelecek nesillere aktarmayı, uyumu ve kardeşliği ön planda tutan Kuşak Yol Girişimi, savaş heveslilerinin de iradesini kırmaktadır."

İşte her birimizi farklı kültürel yollardan bir araya toplayan güç, bu yakıcı çağrının taşıdığı karşı konulmaz enerjidir. Kuşak Yol Girişimi, yüksek entelektüel değeri ve gelişen dünyanın ihtiyaçlarına cevap veren çok yönlü zenginliğiyle tam zamanında tarih sahnesine çıktı.

“Çin’e Özgü Sosyalizm” ile bütünleşen Kuşak Yol Girişimi, aynı zamanda yarım kalmış Milli Demokratik Devrimlerin tamamlanma çağını müjdelemektedir.³ Milli Demokratik Devrimler, ülkelerin emperyalizmden kurtulduğu, üretici güçlerin öz-

gürleştiği, toplumun sosyalizme yöneldiği devrimler aşamasıdır.

Dostluğu gelecek nesillere aktarmayı, uyumu ve kardeşliği ön planda tutan Kuşak Yol Girişimi, savaş heveslilerinin de iradesini kırmaktadır. Xi Jinping Eylül 2013’te Kazakistan’da Türkiye’yi ve Asya Türklerini yakından ilgilendiren şu açıklamayı yapıyordu:

“Çin, barışçıl gelişme yoluyla bağımsız ve barışçı dış politikayı kararlılıkla sürdürecektir. Bütün ülkelerin halklarının kendi iradesiyle seçtikleri gelişme yoluyla izledikleri iç ve dış politikalara saygılıyız. Orta Asya ülkelerinin içişlerine asla müdahale etmeyiz. Bölgesel işlere yön verme yetkisini ele geçirme arayışında asla bulunmayız ve nüfuz alanı kurmanın peşinde koşmayız. Rusya ve Bütün Orta Asya ülkeleriyle birlikte, iletişimi ve eşgüdümü pekiştirerek uyumlu bir bölge oluşturmak için yılmadan çaba harcamaya hazırız.”⁴

Öte yandan Kuşak Yol Girişimi, ezilen ve gelişmekte olan ülkeler için milli karakterde devrimci atılımlar bütünüdür. Böyle olduğu için Girişim, hiçbir gücün hegemonya kurmasına meydan bırakmayacak, buna fırsat vermeyecektir. Bu yönüyle Kuşak Yol Girişimi, yazgıları birbiriyle ortak ülkeleri aynı çıkarlarda buluşturmaktadır.

Kuşak Yol’un Şiire İhtiyacı Var

Bu büyük hamlede sanatın diline gereksinim vardır. Girişim sürecinde karşılaşılan, fakat siyasetin çözemediği, üstesinden gelemeyişi sorunları şiirle çözeceğiz. Kuşak Yol Girişimi’nin başarısı için vicdanları harekete geçirmede Kuşak Yol şairlerine büyük görevler düşmektedir.

Şairin görevi, ortaya koyduğu yapıtıyla ve eylemiyle bir vicdan hareketi işlevini görür. Bu işlev mücadele süreçlerinde somutlanır. Vicdan, her in-

² *Beklenen Çağrı* şiirinin tamamını dergimizin gelecek sayılarında hazırlayacağımız Kültür, Sanat dosyası içinde yayımlayacağız. (yn.)

³ Perinçek, D. Yüzyılın Tecrübesiyle Ekim Devrimi’ne Bakışlar. *Teori*. Kasım 2019.

⁴ Xi, J. (2017). *Çin’in Yönetimi*. İstanbul: Kaynak Yay. s. 338.

sanın dünyaya gelişinde içinde kazanılmış değer olarak vardır ve bir bakıma insanın toplumsal özününün bireyde yoğunlaşan manevi gücüdür. Toplumsal yaşamın ilerlemesinde görev üstlenen vicdani sorumluluk duygusu, gerçeğin savunulmasında birinci derecede önem taşır.

"Şiirin ve sözün gücünün hedefi, insanın insanı ezmediği, öldürmediği bir dünyada yeryüzünü savaşız, sömürsüz bir Büyük Vatan yapmaktır."

Sağduyunun yanı sıra vicdanın yeniden harekete geçmesi ancak ve ancak onun, sanatın şiirsel özünüyle buluşmasıyla olanaklıdır. İşte o sanat gücünün kaynağında yoğunlaşan doğrudan hedefe giden şiirin gücüdür.

Şiirin ve sözün gücünün hedefi, insanın insanı ezmediği, öldürmediği bir dünyada yeryüzünü savaşız, sömürsüz bir Büyük Vatan yapmaktır. Bu hedef insanoğlunun yetkinleşme evriminde bugüne dek yaratılmış her türden sanatın da asıl hedefidir. O nedenle gelişmeyi, yetkinleşmeyi sağlayacak baş çelişme gelecekte insanla insan arasında değil, insanla doğa arasında gerçekleşecektir. İşte şair de yaratıcı emeğini o büyük hedefe ulaşmak için ortaya koyarken, kendi çağında üzerine düşen işi başarmak zorundadır. Bugünün milli devletlerini savunmak, yarının "Büyük Vatan"ı, yani dünyamızı savunmak demektir. Büyük

Vatan olan dünyayı Yunus Emre⁵ şöyle betimliyor: "Bu dünya bir gelindir yeşil kısıl donanmış / İnsan böyle geline bakar bakar doyamaz."

İnsanın özünü yansıtan şiir yapıtlarında gerçekliği ve onun ışığında geleceği görebiliriz. Kuşak Yol mücadelesinin halkların gönlünü kazanabilmesi

için, hareketin özündeki devrimciliğin ve insaniliğin vicdanlara iyi yansıtılması gerekmektedir. Vicdan devrimcidir. Vicdanın ürünü olan şiir de devrimci bir erdemliliktedir. İnsanlık tarihi boyunca en yüksek saygıyı görmesi bundandır.

Yunus Emre

O nedenle sanat ve şiirin kazandırdığı olanaklar, Kuşak Yol Girişimi için de yaşamsal bir değer ve önem taşımaktadır. Farklı anlayış, inanç ve kültürlerle sahip halkları benzer nesnel koşullarda oluşmuş ortak duygularda buluşturmak kolay bir iş değildir. Başta büyük devrimler olmak üzere, tarih boyunca dönüştürücü toplumsal hareketlerin hepsi devrimci savaş ile devrimci kültür ve sanatın aynı cephede buluşmasıyla zafere ulaşmıştır.

Çin Devriminin önderi Mao Zedung şöyle diyor: "Çin Halkının kurtuluşu uğrunda mücadelelerimizde çeşitli cepheler vardır. Kalem ve silah cepheleri. Yani kültürel ve askeri cepheler de bunların arasındadır. Düşmanı yenmek için özellikle silahlı orduya dayanmak zorundayız. Ama bu ordu tek başına yeterli değildir. Saflarımızı birleştirmek ve düşmanı yenmek için mutlaka bir kültür ordusuna da sahip olmamız gerekir."⁶

5 Yunus Emre: (1238-1321) Türk dilinin en büyük şairlerinden. Batı Asya'ya yapılan Haçlı Seferleri, Anadolu'ya yayılan Moğol istilaları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş sürecinin yol açtığı uzun savaşlar döneminde yaşamıştır.

6 Mao Z. (1999). *Kültür Sanat ve Edebiyat Üzerine*. İstanbul: Berfin Yay. s.36.

Kuşak Yol Girişimi'nde bütün şairlere acil görevler, yakıcı sorumluluklar düşmektedir. “Ey Şairler, gelin Şiirin İpek Yolu Kuşağı'nı birlikte kuralım,” çağrısı işte böyle bir gerekliliğin ürünüdür.

Başarısızlığa yol açabilecek emperyalist ve gerici, kültürel ve sanatsal saldırılar milli, demokratik, devrimci, toplumcu kültür, edebiyat ve şiirin yumuşak gücüyle bertaraf edilebilir. Özellikle şiir insanın içindeki vicdan yağmurunu usul usul yağdırır ve bencillik kirini, korkaklık pasını temizler, ona yaşama sevinci ve cesaret aşılar. Şiir bireyi insanlığın geleceğe uzanan kutlu yolunda ilerlemeye yönlendirir, yüreklendirir.

Bugüne dek insanlık tarihi sanat ve şiir desteği olmayan hiçbir kitlesel hareketin zaferini kaydetmemiştir.

Aynı zamanda şiir insanda erdemli düşünce ve davranışları harekete geçirir. Kuşak Yol Girişimi şiirle aşılılmazsa cansız, güdük ve ruhsuz kalacaktır. Bugüne dek insanlık tarihi sanat ve şiir desteği olmayan hiçbir kitlesel hareketin zaferini kaydetmemiştir.

Büyük eylemci gövdemiz olan Kuşak Yol Girişimi'nin organlarını ve kas dokularını, edebiyat ve şiirin kılcal damarlarıyla taze oksijenle besleyebiliriz. Bu bilge hareketin kendi içindeki çeşitliliğinin bir gönül bütünlüğüne ulaştırmamız gerekmektedir. Eğer yapamazsak, dev gövde hantallaşacak, isteksizleşecek ve hedefine ulaşmada zorluklarla karşılaşacak, hatta küçülüp güdükleşip bir kenara atılacaktır.

Küreselci Emperyalizm, tam da bu nedenle uzun yıllardan beri halkların kültürel, sanatsal birikimlerini bozmakta, gelişmesini engellemekte, milletleri etnik kültürün tuzağına çekme çabasını genişleterek sürdürmektedir. Kuşak Yol Girişimi'nin görevi her ülkede, bu türden gerici saldırıların karşısına birlikte dikilmeyi örgütlemektir. O nedenle biz şairlerin işi, saldırıları doğdukları yerde göğüs-

leyip ortadan kaldırmak için kurulmakta olan yeni dünyanın kültür ve sanat kuşağını inşa etmektir.

Bunun için Kuşak Yol Ülkelerinde “Şiirin İpek Yolu Birlikleri”ni kurarak binlerce şairi seferber etme görevi önümüzde duruyor. Yaşasın “Bir Kuşak Bir Yol, Bin Şair!”

Sairlerin Öne Çıkma Vaktidir!

Avrasya'nın değişik bölgelerinden gelen olumlu ya da olumsuz haberler, Kuşak Yol Girişimi'nin dünyayı her geçen gün biraz daha etkilediğini gösterirken, Kuşak Yol'a duyulan ihtiyacı da belirginleştirmektedir. Milli Devletlerin güç birliğinin yolu, Kuşak Yol Girişimi'nin sağladığı milli devletlerin birbirine yaklaşmasıyla açılacak ve güven altına alınacaktır.

Halklar arasındaki geçmişe dayalı yanlış önyargılar ancak sanatla, edebiyatla, şiirle yıkılır. Eğer büyük Rus edebiyatı ve Türk milli edebiyatı olmasaydı Rusya ile Türkiye arasındaki Çarlık-Sultanlık döneminden kalma, zihinlere yerleşmiş olumsuz duygular ortadan kaldırılamazdı ve Rus Devrimi ile Türk Devriminin dayanışması sağlanamazdı.

Kuşak Yol Girişimi'nin verdiği esinle Asya milletlerinin doğasında var olan yoğun şiir sevgisi, şairlerin çabasıyla büyük bir güce dönüştürülmelidir. O nedenle şairlerin kurumsal örgütler kurarak öne çıkma zamanı gelmiştir. Büyük değişim sürecinde şairler öne çıkacak ve halkları birbirlerine yakınlaştıracaktır.

Tarih içinde kanıtlandığı gibi bugün de Kuşak Yol Girişimi'nin başarısı için şiirin desteğine acil ihtiyaç vardır. Eğer Xi Jinping'in gündeme getirdiği, “Kültürel yumuşak gücümüzü artırmak ve bütün dünyada güçlü bir ahlaki destek” arıyorsak, İpek Yolu Şiir Kuşağı bize bu olanakları sunuyor! Siyasetin girmekte zorlandığı gönül evlerine şiir yoluyla girilecek. İpek Yolu'nu insanlığın özgür geleceğine uzanan ipekten bir ahlak, erdem yolu yapmak istiyorsak, bu yolda bütün şairlerin kollarını sıvaması gerekiyor.

KUŞAK YOL ŞAIRLERİNE ÇAĞRI

Avrasya'nın en büyük köprüsü Türkiye'den Doğu'nun ve Batı'nın şairlerine sesleniyorum. Kuşak Yol ülkelerinin şiir geleneği içinde yetişmiş, yetkinleşmiş görkemli şair ordusuna ulaşsın sesim: Şairleri işbirliğine çağırıyorum. Emperyalist hegemonyadan kurtulmaya çalışan insanlığın her dönemden daha fazla bugün şairlere ihtiyacı var. Gelin, milletlerimizden aldığımız güçle, şair emeklerimizi birleştirelim. İnsanlığın geleceği için, boynumuzun borcu olan, şairlerin işbirliğini ilan edelim.

Asya'mızın ulu şairlerinden Yunus Emre'nin diliyle söylersek: *"Gelin tanış olalım, işi kolay kılalım!"* Avrasya dolusu şair ordusu, gelin bu kutsal seslenişe kulak verelim, bu sesin birleştirici mesajına bağlı kalalım. Gelin önce Kuşak Yol kentlerinden yola çıkalım, bir kurultay toplayalım. Birbirimizi yakından tanıyalım, gözlerimizin içine bakalım. Bunu yaptığımız anda zor işler kolaylaşacak... 800 yıl önce Doğu Batı savaşlarını yaşamış Yunus, bin kitaplık bilgiyi özetleyerek diyor ki: *"Sevelim sevilelim, dünya kimseye kalmaz!"*

Bir Türk atasözü de şöyle diyor: *"Ömür biter, yol bitmez!"* Bu söz boş vermişliği değil, tam tersine insanoglunun hiç bitmeyen yaşama mücadelesini, yetkinleşme çabasını, geleceğe doğru atılımlarını anlatıyor. Bugün o kararlı adımlar Yeni İpek Yolu'nda geleceğimize doğru atılıyor ve atılım kuşaklar boyu sürecek.

Başkan Xi Jinping'in baş tacı ettiği, *"İnsanın ortak geleceğini inşa etmeye giden yol,"* işte bu yoldur. Bizi korkunun, yoksulluğun, hor görmenin değil, barışın, refahın ve hoşgörünün dünyasına götürecek başka bir yol bilen var mı? Kuşak Yol'da şarkılar söylendikçe, şiirler okundukça, insanlar kucaklaştıkça yolculuklar güzelleşecek, yollar kısalacak, ömürler uzayacak.

Ortak bir dilimiz var: Gönül dili. Şiir dili. İnsanlık dili. Kolay bir dil. Bu dili herkes mükemmel konuşabilir, mükemmel anlayabilir. Gelin İnsanlık diliyle konuşalım. Bu dili öğrenmek için kurs gör-

meğe gerek yok, beynimiz biliyor çünkü. Bu dili anlamak için okula gitmeğe de gerek yok, yüreğimiz anlıyor çünkü.

Kıtalarından kıtalara muazzam kara yolları, deniz yolları, hava yolları kurabiliriz, önemlidir. Bu yollarda çok farklı kültürden insanlar yürüyecek, türlü türlü halklar geçecek. Gelin bu yolları gönül yolu yapalım, işi kolay kılalım. Gelin yüreklerimizde kanat takalım, ortak geleceğimize doğru birlikte kanat açalım. Gönülden gönüle giden yollar böyle kurulur. Dağlar, denizler böyle aşılır.

Ve bu yollar boyunca insanlar şiirce konuşacak. Dilimiz gönülce dili olacak. Bu kutsal görev için Kuşak Yol şairlerini *"İpek Yolu Şiir Kuşağı Birlikleri"*ni kurmaya çağırıyoruz. Gelin derdimizi, sevincimizi şiirin şifalı diliyle anlatalım. Kış ayında elmalar çiçek açsın, kurak bozkırda ırmaklar çağılsın.

Hedefimiz, *"İpek Yolu Şiir Kuşağı Birlikleri"* yle insanlığın ortak geleceği için yeryüzü şairlerini buluşturmak ve kör kapıları birlikte açmak, demir geçitleri birlikte geçmek. İpek Yolu evimizin, köyümüzün yolu olsun. Gelin, bin yıl sonraki çocukluğumuzun elinden tutalım, sonsuz, ölümsüz bir yaşama doğru yola çıkalım.

Kuşak Yol şairlerini göreve çağırıyorum. 21. Yüzyıl Şairlerinin ortaya çıkma vaktidir. Gelin Avrasya'nın ulu şairlerinin ruhlarını, cesaretlerini, erdemlerini kuşanarak işbaşı yapalım. İpek Yolu Şiir Kuşağını birlikte kuralım. Gel ey Li Bai, Rudeki, Yunus, Goethe, Shakespeare...

Gel ey Puşkin, Nazım, Lu Sün...

Yürekler kanat açsın, uzaklar yakınlaşsın... Hasret bitsin! İpek Yolu'nu Cennet yolu yapamazsak, birlikte Cehenneme girelim! Yaşasın *"Bir Yol, Bir Kuşak, Bin şair!"* 🌸